

könyv
könyvtár
könyvtáros

2002
január

PC
CD-ROM

Magyar Könyvészet 1712–1920

Petrik Géza
retrospektív bibliográfiája
és a pótlások

arcanum **D**igitéka

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

11. évfolyam 1. szám

2002. január

Tartalom

Könyvtárpolitika

Beköszöntő a 2002. évre	3
„Megszületett” az első könyvtárosi PhD	5
Biczák Péter: Kedves könyvtáros barátom... ..	10

Fórum

Futala Tibor: 1949 és 1952 között könyvtár szakos egyetemi hallgató voltam. Vélekedés a (h)őskori vitáról	11
Csáky S. Piroska: Az új évezred kihívásai a könyvtártudományban	14

Műhelykérdések

Kégli Ferenc–Tóth Katalin: Magyar Könyvészet 1712–1920 CD-ROM-on	18
Lente Zsuzsanna: Nagylucsei Orbán psalteriuma reneszánsz kötésének feltárása	26

Napló

Arató Antal: Nemzetközi Ex Libris Pályázat, Nyíregyháza, 2001	30
--	----

História

Varga Róbert: A Módszertani Munkabizottság megalakulása	32
Kocsy Anikó: Az enciklopédikus lapok kialakulásának sajátos körülményei Magyarországon a XIX. század közepén	39

Extra Hungariam

Stumpf-Benedek Anna: Könyvtárosképzés Franciaországban – egy vendég-hallgató szemével	48
--	----

Könyv

Gerő Gyula: A Pataki Téka	53
Kertész Gyula: A Dunakanyar repertórium	57

From the contents

The first PhD degree in library and information science defended in Hungary (5);
Ferenc Kégli–Katalin Tóth: The Hungarian retrospective national bibliography
1712–1920 on CD-ROM (18)

Cikkeink szerzői

Arató Antal, a Székesfehérvári Megyei Könyvtár c. igazgatója; *Biczák Péter*, a Pest Megyei Könyvtár igazgatója; *Csáky S. Piroska*, az Újvidéki Egyetem profeszszora; *Futala Tibor*, az OMK ny. igazgatója; *Gerő Gyula*, ny. főszerkesztő; *Kégli Ferenc*, az OSZK osztályvezetője; *Kertész Gyula*, az OSZK ny. osztályvezetője; *Kocsy Anikó*, az OSZK osztályvezető-helyettese; *Lente Zsuzsanna*, az OSZK munkatársa; *Stumpf-Benedek Anna*, egyetemi hallgató; *Tóth Katalin*, a Miskolci Városi Könyvtár munkatársa; *Varga Róbert*, a Somogy Megyei Könyvtár igazgatója

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Könyvtári Intézet, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

Beköszöntő a 2002. évre

A 3K szerkesztőbizottságának és szerkesztőségének tagjai között egyetlen egy olyan sem találhatók, aki híve lenne az önreklámnak, az önbemutatásnak, annak, hogy egy lap (mondjuk a 3K) ne azzal foglalkozzon, amivel alapítói szerint foglalkoznia kell, hanem saját magával. Ezúttal azonban kivételt kell tennünk. A következő sorok magáról a lapról fognak szólni.

Azon a helyen, ahol eddig az állott, hogy a lapot közreadja – többek közt – az Országos Széchényi Könyvtár, ezúttal és a jövőben is az áll, és fog állni, hogy a közreadók egyike a Könyvtári Intézet. Ennek megfelelően a felelős kiadó *Dippold Péter*, a Könyvtári Intézet igazgatója. Az egyéb adatok (a szerkesztőbizottság elnöke és tagjai, a szerkesztők, a technikai szerkesztő, a nyomda stb.) változatlanok. Mit jelent a változás? Miért került rá sor? Mi következik belőle? Joggal tehetnék fel olvasóink ezeket a kérdéseket. És épp azért szólunk, mint említettük kivételesen, önmagunkról, mert e kérdéseket szeretnénk megválaszolni.

Azt a 3K minden olvasója jól tudja, hogy a lapot 1992-ben öt szervezet, illetve intézmény (az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, valamint az Országos Széchényi Könyvtár – természetesen mai nevükön említjük őket, akkor némelyiket másként hívták) alapította. A szerkesztőbizottság tagjai az „alapító atyák” (vagyis a megfelelő intézmények vezetői, illetve azok képviselői.) Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, létrehozván saját lapját, a *Könyv és Nevelést*, egy idő múltán „kiszállt” a közreadók közül, képviselője azonban – a többiek kérésére, a kapcsolattartás és együttműködés érdekében – változatlanul helyet kapott a szerkesztőbizottság tagjai közt. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ (a Könyvtári Intézet elődje) nem szerepelt sem az alapítók, sem a közreadók, és így természetesen a szerkesztőbizottsági tagok között sem. Igen rövid idő múlva azonban fölöttébb intenzívvé vált a KMK és a 3K kapcsolata. *Győri Erzsébet*, akkor a KMK mb. igazgatója, szerkesztőként jegyezte a lapot. Nem kell különösebben éles elme annak át- és belátásához, hogy ilyenként – természetesen – a lap, ha nem is kimondottan, de el sem titkolva, a KMK lapja is lett. Igen természetesnek tűnhet hát, ha ez az implicit kapcsolat explicitté válik. Nos, ez történt meg most, a Könyvtári Intézet „belépésével” a közreadók közé, fellépésével mint kiadóval. (És magától értetődő, hogy ezt a státust nyomatékosítja Győri Erzsébet változatlan szereplése a szerkesztők között.) Hát, így is elmondhatnánk a történetet, és nem is lenne ez meghamisítása az igazságnak, hisz valóban erről (is) van szó. Valójában azonban többről van szó és némiképp másról is. A 3K olvasói bizonnyal emlékeznek még a lap 2000. évi októberi számára, az abban közölt interjúra Dippold Péterrel, a frissen alakult Könyvtári Intézet első igazgatójával. Aki figyelmesen olvasta Dippold Péter igazgató úr mondatait, már akkor sejthette, hogy – előbb vagy utóbb – az Intézet „beszáll” a könyvtári szaksajtóba is. Egész egyszerűen a dolgok természetes ne-

hézkedéseit követve, a kihívásoknak megfelelően, az ügyeket a maguk helyén látva és láttatva, a dolgok merituma értelmében. Talán nem helytelen ezúttal néhány sor idézetet hozni ebből az interjúból.

„A Könyvtári Osztály vezetője és az OSZK főigazgatója azt várja az intézettől, amit mi magunk is szeretnénk végrehajtani: egy modern, mozgékony, szervezetileg áttekinthető intézmény létrehozását, amely *fejleszt és szolgáltat, kezdeményez és közvetít* a magyar könyvtáros szakma érdekében... A törvény betűjét szigorúan véve a Könyvtári Intézet alapvetően *szolgáltató intézmény*. Információt szolgáltat könyvtártudományi szakkönyvtárán és állománygyarapítási tájékoztató rendszerén (Új Könyvek) keresztül... Tulajdonképpen módszertani munkáját is szolgáltatás-ként foghatjuk fel... Kijelenthető tehát, hogy az intézmény a magyar könyvtári rendszer (amely könyvtárakból, szintén szolgáltató intézményekből áll), tehát a *szolgáltatók szolgáltatója*. Ezen feladatok végrehajtásához feltétlenül szükséges... a folyamatos és teljes körű kommunikáció és az igények felmérése, szükség esetén a feladatok újrafogalmazása... A »szolgáltatók szolgáltatója« szlogen csak egy tevékenység típust fed a komplex feladatkörből, amelynek ki kell egészülnie egy mar-káns *kezdeményező* szereppel is...”

Azt hisszük, nemigen kell kommentár a fenti sorokhoz. A harmadik mondatba szervesen beilleszthető a következő passzus: Információt szolgáltat könyvtártudományi szakkönyvtárán, állománygyarapítási rendszerén (Új Könyvek) és országos könyvtári szaklapján, a minisztérium Könyvtári Osztályával, az Informatikai és Könyvtári Szövetségével, a Magyar Könyvtárosok Egyesületével közösen kiadott *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című orgánumán keresztül... Ugye beleillik, ugye helyén van így (is) a mondat és az üzenet? De más helyen is értelemszerű lenne a kiegészítés: hiszen vajon a folyamatos és teljes körű kommunikáció nem feltételezi-e a 3K intézeti „tulajdonát”. Vajon nem orgánuma-e, nem annak kellene-e lennie a 3K-nak a kezdeményezések vonalán? Csak azt mondhatjuk, de bizony! De érdemes lenne idézni az interjú egy másik részéből is, nem is tudunk ellenállni a kísértésnek: „Igen erős a kapcsolatunk a minisztérium Könyvtári Osztályával, szervezeti és szakmai kérdésekben rendszeres a konzultáció. Érdekeink kölcsönös kötődésben jelennek meg: amennyire szüksége van az intézetnek a stratégiai tervezésben, a fő irányvonalak meghatározásában a minisztérium segítségére és támogatására, legalább ilyen mértékben igényli a Könyvtári Osztály intézetünk háttér munkáját... Számítok a könyvtári szakmai szervezetek, elsősorban a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség aktív támogatására is...”. Megint csak azt kell mondanunk, hogy ezek a mondatok is kiegészíthetők lennének (többek közt) a 3K-ra való célzásokkal, utalásokkal, a lapnak nemcsak az említésével, de a kapcsolatrendszerben elfoglalt helyének (hisz mind a három említett intézmény közreadója a 3K-nak) meghatározásával is.

Ritkán történik meg, hogy ami természetes, ami kézenfekvő, ami kívánatos, az meg is valósul. Nos, a 3K kolofonjának módosulása egy ilyen ritka eset megvalósulását jelzi, indexeli.

De mit jelent ez a 3K jövőjét illetően? Természetesen amiként az önreklámozás, úgy az ígérgetés sem kenyerünk. De az bizonyos, hogy a 3K olvasói ezentúl még jobban tájékozódhatnak az őket szolgáló Könyvtári Intézet munkájáról, szolgáltatásairól, kezdeményezéseiről, sokkal jobban bekapcsolódhatnak abba a könyvtári szakmai kommunikációba, amely persze a 3K nélkül is intenzíven folyik az Intézet

és a könyvtárak, az Intézet és a könyvtárosok között. És ennek csak elhanyagolható, mondhatni parányi (és külső, de talán nem külsődleges) jele lesz, hogy a 3K a jövőben rendszeresen közli majd a Könyvtári Intézet híreit.

Azt talán mondanunk sem kell, hogy a változásba nemcsak beleegyezett a 3K-t alapító másik három intézmény, de azt maximálisan helyeselték, örömmel előmozdították, és elégedetten nyugtázták is.

Reméljük, olvasóink véleménye, hozzáállása sem lesz más. Annál is inkább bízunk ebben, mert az eseményt, amelyről a fentiekben röviden beszámoltunk, Jókai egyik legszebb, ám egyúttal – sajnos – legkevésbé ismert regényének, Az élet komédiásainak módjára kettős befejezéssel látjuk el. Teoretikusabb hajlamú olvasóink figyelmét Hegel A szellem fenomenológiája c. munkájának klasszikus tézisére hívnánk fel: Identität der Identität und der Nichtidentität (az azonosság és a nem-azonosság azonossága); praktikusabb, földönjáróbb kollégáinknak pedig a francia bölcsességet ajánlanánk megfontolásra: Plus ça change, plus c'est la même chose (minél inkább változik, annál inkább ugyanaz marad). E kettős jelben búcsúznánk, és kívánunk mindannyiunk számára (még) jobb lapot (természetesen 3K-t) az új esztendőben, a 2002. évben. (VK)

„Megszületett” az első könyvtárosi PhD

A „rendes”, a kuhni értelemben vett normál tudományok önreflexiójára, saját diszciplínájuk tudományvoltára vonatkozó vizsgálódásokra és vitákra csak különös, kivételes helyzetekben szokott volt sor kerülni. A recens tudományelméletek és -filozófiák abszolút magától értetődőnek veszik, hogy az ún. tudomány előtti ismeretekből (vorwissenschaftliches Wissen) metodikai reflexió nélkül kerül sor a tudományos vizsgálódásokra és eseményekre. A reflexióra csak akkor kerül sor, amikor valamiféle válság üt be, paradigmaváltásra vagy úgynevezett Grundlagenproblemviszálykodásra jut a dolog, az adott diszciplína ügye. Nos, a könyvtártudományra (jobb lenne talán idézőjelben használni a kitéltelt) már a kezdetek kezdetén az önmeghatározás és tudományvolt-igazolás szinte mániákus keresése, kutatása, igazolása (stb.) volt jellemző. Ennek, ezeknek a vitáknak persze nemcsak „elméleti” jelentősége volt. Az azokban az időkben – szovjet mintára – létrejött működő tudománypolitika és tudományos minősítési procedúrák természetesen kizárták annak lehetőségét, még reményét is, hogy valaki könyvtártudományból lehessen, váljon kandidátussá vagy nagydoktorrá. Azok a kevesek, akik szakmánkból mégis tudományos minősítéshez, ranghoz jutottak, mintegy álnéven kerültek be a tudósok republikájába. Talán nem szükséges a neveket sorolni. Köztünk élnek, alkotnak, vitáznak ma is mindahányan szinte, szakmánk krémjéhez tartoznak. Mint tudósok azonban nem könyvtárosok (könyvtártudósok), hanem – például – az irodalomtudomány, a történelem, horribile dictu, esetleg a műszaki tudományok kandidátusai vagy doktoriái. Hiába, no, nem sikerült, ezen a vonalon sem sikerült az áttörést elérni.

Ma ilyesféle viták nem dúlnak, jószerivel nincsenek is. Van, és egyre bőségesebben, egyre jelesebb eredményekkel tudományos igényű és szintű, az „igazi”, az akadémiai berkekből való tudományosság által is elismert könyvtári, könyvtárosi, informatikai (stb.) kutatás és kutatási eredmény, vannak lege artis szaktudományos dolgozatok, értekezések, szaktanulmányok és szakkönyvek, monográfiák – és immáron – kézikönyvek is. Időközben a tudományos minősítés rendszere, a régi, szovjet féle – összeomlott. Amint *Romsics Ignác* írja klasszikussá vált magyar történetében: „A képzés és továbbképzés struktúráját illetően az úgynevezett egyetemi doktori fokozat eltörlése, valamint az angolszász rendszerből átvett PhD bevezetése hozott változást. Utóbbi egyben az addigi kandidátusi fokozat helyébe is lépett, amelyet kiiktattak a magyar minősítési rendszerből. A PhD-fokozatra pályázó végzett diákok oktatása céljából az egyetemeken belül úgynevezett doktori iskolák alakultak.” Ám minősítési rendszer így, minősítési rendszer úgy, az azért megmaradt, hogy könyvtári témából, könyvtártudományból nem lehetett PhD-t szerezni. Akadtak, nem is kevesen, akik immáron az új rendszerben óhajtottak tudományos minősítést szerezni, el is jutottak a PhD-dolgozatig, annak megvédéséig, a PhD-cím megszerzéséig, ám – miként hajdanában – PhD-jük megnevezése *nem* tartalmazta a könyvtári jelzőt, nem utalt ilyen – úgy látszik nem létező – szakterületre. A tavalyi év végével azonban megszületett, mint beszámolómnak címe is utalt rá, az első „fecske”, az első *könyvtári* minősítéssel bíró PhD-fokozatú szakember, ha úgy tetszik tudós.

És akkor szóljunk igazi témánkról! *Sonnevend Péter* – mert hisz róla van szó –, lege artis elvégezte a doktori iskolát, meglépett minden, az ügy érdekében hivatalból kötelező lépést, levizsgázott mindenből, amiből ilyenkor kell és szokás, majd megírta PhD-értekezését, benyújtotta és végül, sikeresen, sőt nagyon sikeresen megvédte azt, minden szabálynak tökéletesen megfelelően. Summa cum laude címmel, a bírálóbizottság 98%-os – hallatlanul magas – szavazati arányával ítélte oda neki a PhD-fokozat.

Természetesen nem *Sonnevend Péter*t ünneplendő jött létre ez a cikk. E sorok írója úgy véli azonban, hogy ez első fecske számos okból is megérdemli az alaposabb bemutatást. Ez okok egyik elsősége, hogy nem olyasféle tudóspalántáról van szó, aki – elvégezvén az egyetemet – annak falai mögé kerülve, tanszéki oktatói munkája során mintegy kötelességszerűen kutatott is, majd kutatásai eredményeképp tudóssá vált, és ennek címbéli–rangbéli folyományaira is benyújtotta igényét. Nem. *Sonnevend Péter* – úgy véljük szakmánk nehézkes törvényeit és legbelső sajátosságait követve – *gyakorló* könyvtáros volt évtizedeken át, s elméleti–tudományos feladatai e gyakorlati munkásság (Országos Széchényi Könyvtárbeli osztályvezetői, főosztályvezetői, Pécsi Egyetemi Könyvtári főigazgatói ténykedés) folyományai voltak, abból nőttek ki szervesen. Ez a munka már igen korán összekapcsolódott az úgynevezett központi szolgáltatásokkal, így hát a PhD-disszertáció egészen természetesen kapta ezt a címet: *A könyvtári rendszer országos központi szolgáltatásai, különös tekintettel a dokumentumellátás biztosítására*. Nem szükséges ebben a témában otthon lennie senkinek ahhoz, hogy – ha könyvtáros – ne érezné, ne tudná, ne lenne képes maga is megfogalmazni, artikulálni, hogy napjaink és a közeljövő egyik alaptémájáról van szó, a dolgozat a mai (magyar, de nemcsak magyar) könyvtári problematika és kérdémezőny egyik legfontosabb metszetét ragadta meg, amely – ilyen vagy olyan fokon és formában – mindannyiunk ügye. A szerző gondosan regisztrálta és felmutatja, hogy miből és miként jött létre a modern, a *szolgáltató*

könyvtár, de azt is, hogy mit jelent, milyen síkjai, szférái és szintjei vannak ennek a szolgáltatáscentrikusságnak. Természetesen igen alaposan foglalkozik a mű a rendszer, a könyvtári rendszer miben- és milyenlétével is. „A dolgozat abból a hipotézisből indul ki, hogy az előző századfordulótól kezdődően a *könyvtári rendszerfejlesztés* a szakmai tevékenységek mind szélesebb területeit ölelte fel, miközben egyre hatékonyabban épített a gyorsan fejlődő technikai lehetőségekre. A könyvtári világ az elmúlt száz évben megteremtette *országos központi szolgáltatásait*. Mit jelent a könyvtári rendszer, s miként épülhetnek fel az országos központi szolgáltatások a mindenkori szükségletek és megoldási lehetőségek kettős függésében: ennek elemzését kínálja a dolgozat gondolati magva”. Természetesen arról szó sem lehet, hogy ezúttal és ehelyütt rekapituláljuk az értekezés akárcsak központi mondandóit is. Annyira azonban van terünk, hogy néhány aspektusát kiemeljük a munkának, annyit és úgy, hogy láthatóvá váljék, nem alexandrikus filozofémákról, a gyakorlattól, a könyvtári mindennapoktól, a könyvtárpolitikától (stb.) távoli, az ideák világában lebegő dolgokról van benne szó. A szerző a könyvtárak rendszeralkotó elemeit vette górcső alá, a rendszerelmélet szakmai alapjait vizsgálta, úgy találván, hogy „hat alkotóelem: azaz *gyűjtemény+könyvtáros+olvasó+fenntartó+szolgáltatás+infrastruktúra* folytonosan és dinamikusan változó összhangja teremti meg a modern könyvtár eredményes működésének feltételeit”. Ennek kapcsán az egyik opponens, *Tószegi Zsuzsanna* parázs kis vitát is generált, szólván annak különösségéről, hogy egy, a *szolgáltató* könyvtárat és a szolgáltatást elemző dolgozat miképp épülhet egy olyan modellre, amelynek első tagja *nem* a szolgáltatás, hanem a gyűjtemény. E vitának az ismertetésében sem mélyedhetünk el, de azt olvasóink is nyilván sejtik, hogy itt nem sorrendiségről, hanem különböző, egyként dinamikus és holisztikus modellek – a végén persze egy irányba mutató – koncepcióbeli eltéréseiről van szó. Amiként valami ilyesmit láttunk szimulálódni akkor is, amikor *Tószegi Zsuzsanna* (ő volt a sokkal harciasabb opponens, *Rózsa György* nem a részmodellekkel vitázott, az ő bírálata a legnagyobb, szinte már történet- és kultúrfilozófiai perspektívákat vetítette a hallgatóság elé) azt kérdezte, hogy „Sonnevend Péter miért információs, irányítási és fejlesztési *háttérként* kezeli a könyvtár fenntartóját csakúgy, mint a központi szolgáltatások szempontjából talán legfontosabb szakmai irányítást, vagyis a könyvtárpolitikát?”. Sonnevend Péter válaszáat erre a kérdésre – most – eltitkoljuk olvasóink elől. Világossá fog válni álláspontja majd abból a hosszabb passzusból, amelyet a disszertáns az opponenseknek válaszolva legutoljára hagyott, engedve (látszólag szívesen) annak a kíváncsúnak is, hogy véleményét bővebben, ezúttal már nem szorosan az értekezés problémakörénél maradvá fejtse ki.

A vita természetesen a legmagasabb szakmai–tudományos szinten folyt, de a gyakorlati kérdések, illetve a gyakorlatból való kinövés és az az igény, hogy a tudományos eredmények közelesen már a gyakorlatot szolgálják, az opponensektől sem voltak idegenek. Ezért is véli úgy e sorok szerzője, hogy az ilyen viták anyagát nemcsak érdekes és érdemes, de szükséges is lenne teljes terjedelmükben közzétenni. (Témánként változó orgánumban, a *Könyvtári Figyelőben* vagy a TMT-ben, természetesen nem az amúgy is helyszűkében szenvedő és korántsem tudományos lapokban, mint amilyen a 3K is.)

A disszertáció egyik legtanulságosabb (és leginkább életbe, a könyvtárak életébe vágó) koncepciója a hatékony dokumentumszolgáltatás többlépcsős modell-

jének felvázolása volt. E lépcsőket a következőképp foglalta össze a szerző, persze igen röviden, inkább csak utalásszerűen (a dolgozat maga éppenséggel nem takarékoskodott az igen fontos részletekkel sem): „a szakterületileg vagy más metszetben kirajzolódó gyűjtési határok tisztázása, az országos gyűjtési kooperáció, melynek számos európai és amerikai modelljét ismerjük... újabban e törekvések érthető módon felölelik a digitális (hálózati) dokumentumok körét is...; a résztvevő intézmények széles köre esetében a központi katalógus (országos lelőhelyjegyzék) megvalósítását, építve a mind korszerűbb technikára; a szolgáltatás eredményét kifejező könyvtárközi kölcsönzést, illetve ennek modern, kiterjesztett értelmű változatát, a dokumentumszolgáltatást”.

Ebben a metszetben talán láthatóvá vált már, miről is volt szó a dolgozatban is, a vitában is. Külön is érdemes azonban – legalább töredékesen – bemutatni azokat a válaszokat, amelyeket Sonnevend Péter Tószegi Zsuzsanna külön föltett, általános érvényű kérdéseire adott. (A kérdéseket eredetileg maga a disszertáns tette fel saját magának, opponense azonban úgy vélte – mintegy keresztbe metszve a dolgozat szempontrendszerét –, hogy ezek külön megvilágítása is igen fontos lehet. Természetesen igaza volt Tószegi Zsuzsannának.)

Sonnevend Péter a következőképp „szintetizált”: „A tudományos kommunikáció (konferenciaszervezéstől lapkiadáson keresztül információs szolgáltatásig) a XX. század végére fejlett, hatalmas, pénzigényes, »rámenős«, egyre növekvő arányban profitorientált iparággá változott. A fejlett régiók erőinek versengése – profitért, piacért, szürkeállományért, a mass mediában való jelenlétért stb. – egyre kíméletlenebb formát ölt. Sarkítva a képet: nem a humboldti egyetemes tudomány, hanem a gatesi profitmaximálás igénye nyomja rá világunkra bélyegét... A könyvtári szolgáltatások e világban képletesen »többlépcsős rakétaként« jelennek meg számomra. Az első fokozat a legszélesebb rétegeket éri el, vagy a másik oldalról még mindenki számára látható, s e fokozat majdnem kizárólag ingyenesen adja azt, amit képes adni. A második fokozat a felsőoktatás és szélesebb értelemben vett kutatás szférája, ahol a hagyományos könyvtári szolgáltatások mind jobban keverednek az új dokumentációs–információs eljárásokkal és technikákkal, nem feledve a térítéseket sem. A harmadik fokozat a legkeményebb versenyt idézi, ez már – a rakéta-képnél maradván – »áttöri a megszokott könyvtári gravitáció« határát. Csak a legjobbak és leggazdagabbak tudják a fejlesztésben élenjárók szintjét követni, az ehhez szükséges információt megfizetni. A szakma 5–10 éves ciklusokban úgy strukturálódik át, hogy mind erőteljesebbé válik a második, majd a harmadik fokozat szerepe, befolyása... Nem egyes könyvtárak számítanak már: könyvtári együttesek, azaz rendszerek kellene, összegzett erőforrásokkal, aminek számomra legjobb realizálása az OCLC vagy a PICA. Ezeknél nincs előre elhatározott – s ezért óhatatlanul elmeredő – gyűjteményi »kooperáció«, viszont van a mindennapokban érvényesülő – minden intézményi döntést optimalizáló – tájékozottság... Az együttműködők rugalmasan választhatnak konzorcionális együttműködések – beszerzések és szolgáltatások – között... A dokumentumszolgáltatás a hagyományos állománygyarapítás és – a könyvtárközi kölcsönzés mellett és után mind markánsabb szerephez jut... Mind több dokumentumot kell mind több felhasználóhoz mind gyorsabban, voltaképpen azonnal eljuttatni: ez pedig csak hálózaton keresztül történhet. Az új civilizációs minimum pedig a tizenévesek számára ezt jelenti: csiszolt olvasási–dekódolási készség...+kitűnő informá-

cio- és kommunikációtechnológiai készség+erős angol tudás. Ha a társadalomfejlődés nálunk is érvényesíti e trendet, akkor a könyvtáraknak minden korábbinál gyorsabban kell egész működés módjukat újragondolni, újraalakítani... Személyes véleményem úgy fogalmazható meg [e profitorientált, térítéses, de nonprofit illetve ingyenes könyvtári szolgáltatások vitájában], hogy a demokrácia és a relatív jólét terjedése egyfelől, a könyvtári-információs szolgáltatások rohamosan növekvő ráfordításai másfelől, logikusan vetik fel a nonprofit jellegű költségtérítés gondolatát. Már csak azért is, hogy a felhasználó érzékeny legyen a szolgáltatás egészének költségeire, amely érzékenység a használat bizonyos moderálásával járhat, s végső soron közös érdekeltségi háló kialakításához vezethet. E közös érdekeltség pedig a jobb minőség irányába mutathat... Az ötödik kérdés a könyvtár tényleges jövőjét firtatja... Az OCLC és a PICA együttesen a Gutenberg-galaxis választékának ma holnap 70–80%-át lefedi, eközben az OCLC által forgalmazott dokumentumok több mint fele hálózati úton, elektronikus formában került a felhasználó elé... A nyilvános könyvtári dokumentumhasználat legalább 50 milliós nagyságrendjéhez képest a »hagyományos« könyvtárközi kölcsönzés és másolatszolgáltatás pár száz ezres nagyságrendje szinte eltörpül (s nem is nagyon növekszik)... A könyvtár is valami többlepcés rakéta formáját öltheti a közeljövőben... Egy szerre kell a múlt megszokott és méltán népszerű értékeit és szolgáltatásait nyújtania... a jelen változatos lehetőségeit közvetítenie, s a jövő hálózati-globális üzemmódjára felkészülnie, abból ízelítőt nyújtania. A gyűjteménytől a hozzáférés felé. általában ezt a fejlődési utat elemzik a legjobb szakértők. A használóbarát, szolgáltatáscentrikus, de mégis nem csekély mértékben statikus gyűjteménytől, az együttműködő rendszerbe kapcsolt, információszolgáltató, a hálózatok világában hatékonyan eligazodó, önmagát tájékoztató-közvetítői szerepben definiáló új könyvtári szerep felé.”

Lehet, az utolsó passzusok, netán néhány korábbi is, kevésbé tudományosnak tűnnek a könyvtári szakirodalmat gyakorta forgató olvasónak. Csakhogy, és ez a cikk műfajából nyilvánvaló, mi ezúttal nem azokat az utakat jártuk és járattuk be olvasóinkkal, amelyeket Sonnevend dolgozata maga bejárt. Az eredményekből villantottunk fel néhányat. Ezek – mint más tudományok esetében is – sohasem lehetnek „vadatutújak” (vagy ha igen, annál rosszabb rájuk és szerzőjükre nézve). Ám azt talán sikerült érzékeltetnünk, hogy a kemény – és immáron az akadémiai-egyetemi világ által is elismert, saját műfajában elismert – tudománynak van mondandója legnapibb, leginkább banauzikus problémáink tárgykörében is.

Annak idején, hogy Sonnevenddel szóljunk, a humboldti tudomány- (és oktatási) eszmény uralma idején mindenki ismerte a nagy római történész és mítoszgyártó, Livius munkáit. Elég lenne talán csak annyit ideírnom, hogy Longus post me ordo est idem potentium decus, vagyis, hogy sokan fognak még pályázni erre a dicsőségre. Mucius Scaevola mondotta ezt a Rómát ostromló etruszk királynak, akinek meggyilkolására ment az ellenséges etruszk táborba, és elfogása, valamint a legendás hőstett, kezének önkéntes elégetése után nyilatkozott így. E sorok írója reméli, hogy Sonnevend Péter is elmondhatja: Longus post me... Ha talán háromszázra – úgy hirtelen – nem is lenne szükség (Mucius Scaevola ennyi kövételére fölesküdtötről tudott). (VK)

Kedves könyvtáros barátom, aki velem együtt élted meg az elmúlt 10–12 évet, megtanultad a következőket:

- ✓ „kezelni az önkormányzatodat;
- ✓ tudsz már beszélni és beszélgetni a politikusaiddal;
- ✓ közéletet élsz, rendezvényeket szervezel és rendezvényekre jársz;
- ✓ megtanultad az információs technológiát, a számítógép kezelését;
- ✓ gépesítetted a könyvtári munkafolyamatokat;
- ✓ tudsz keresni az interneten és a CD-ROM-adatbázisokban;
- ✓ tudsz dolgozni Wordben, Excelben, e-mail-ezel, s lassan értesz már a Power Pointhoz;
- ✓ ambíciód, hogy legyen honlapod, lehetőleg friss információkkal;
- ✓ több forrásból szerzeményezel, könyvkereskedőtől könyvkereskedőhöz járva keresed a legnagyobb kedvezményt;
- ✓ lassan megtanulsz naponta dönteni, mit vegyél az évi tízezer címből;
- ✓ a források megteremtése érdekében rendszeresen pályázol, és egyre jobbakat írsz; megtanultál mögé reális költségvetést készíteni;
- ✓ a pályázatot precízen megvalósítod, majd még precízebben elszámolsz, gyártod a számlamásolatokat, bankkivonat-másolatokat, s kiváló szakmai beszámolót írsz;
- ✓ rendszeresen továbbképzedsz magad, természetesen szervezeten, s alkalmanként (mondjuk hetente) eljársz egyéb képzésekre, szakmai rendezvényekre;
- ✓ szervezed az ODR-t és a könyvtárközi kölcsönzést;
- ✓ próbálsz nemzetiségi könyvellátni;
- ✓ felelősséget érzel a köteles példányok begyűjtéséért;
- ✓ fontosnak tartod a minőségbiztosítást, és kacérkodszt bevezetésének gondolatával;
- ✓ szakfelügyelsz, vizsgálsz és segítesz;
- ✓ új és új szolgáltatásokon töröd a fejed, igyekszel pénzeseket találni;
- ✓ van British Council-sarkod, EU-s polcod, sarkod, részleged;
- ✓ van közhasznú szolgáltatásod és helyismereti gyűjteményed és lelkiismeret-furdalásod, hogy nincs elég mélyen feltárva;
- ✓ szolgáltatatsz nem hagyományos hordozókat, CD-t, CD-ROM-ot és DVD-t, és közben fél szemed a jogvédőkön van;
- ✓ fénymásolsz és faxolsz;
- ✓ reggeltől estig igyekszel lelkiismeretesen kiszolgálni az olvasóidat, illetve már használóidat;
- ✓ és könyvtáros közéletet élsz – szervezeten, annak minden adminisztrációjával;
- ✓ végigcsináltad az elmúlt 10 év minden változását, alkalmazkodtál; miközben a szorzód csak 1.20.

Mégis mitől tudsz újra és újra akarni, lelkesedni, dolgozni?

Biczák Péter

(Elhangzott 2001. november 29-én a Közkönyvtári Egyletnek a FSZEK-ben megtartott Közgyűlésén.)

1949 és 1952 között könyvtár szakos egyetemi hallgató voltam

Vélekedés a (h)őskori vitáról

A kisdéd írásom címében szereplő mondat által összefogott változatos tartalmakból – mondanivalóm kialakulásaként – hadd emeljem ki a személyi vonatkozásokat. Akkoriban a könyvtári tanszék meglehetősen népszerű volt az ország könyvtáros elitje körében: mindenki, ha felkérték rá, szívesen tartott tantervi és alkalmi előadásokat a szinte kollégaként kezelt hallgatóságnak. A nagyobb budapesti és vidéki könyvtárak is készséggel mutatkoztak meg és be egy-egy könyvtár szakos évfolyam előtt, rendszerint az intézmény igazgatója tolmácsolásában és vezetésével. Ennek folyományaként alig akad olyan valaki, akit nem ismertem volna személyesen vagy legalább „előadásilag–intézménymutogatóként” a Gerő Gyula (h)őskori visszaemlékezésében megemlített ekvilibristák közül.

Az ember természetesen a tanári kar és a tanegedszemélyzet tagjaitól a könyvtári–könyvtárügyi történésekről is értesülhetett. Főmagam – Barabási Rezső engedélyt beszerelve – az I. Országos Könyvtáros Konferenciáról sem „maradtam ki”. (Mintha tegnap lett volna: Barabási a Népművelési Minisztériumban valami hatalmas ablak előtt állva fogadta, maga is behemótnak tűnve, konferenciai részvételért esengő három tagú küldöttségünket, majd öt hallgatói helyet biztosított a monstre rendezvényre. Mi persze többet kértünk, ám mondta: elsősorban a háromezredik népkönyvtárosnak, Füsti Jolánnak és a hozzá hasonló elvtársnőknek és elvtársaknak kell a helyet fenntartani. Ezzel aztán elbocsátásként aláírta a portán kiállított belépő cédulánkat, s egy háromszögű pecséttel hitelesítette. Ahogy akkor kellett.)

A mondottak ellenére a szóban forgó négy és az azt megelőző ugyancsak négy év története hosszú ideig „futóhomokként” élt bennem: sehogy sem akart szerves egészet mutató históriává rendeződni. Mindennek az volt az oka, hogy a „fordulat éve” és a „szalámipolitika” győzelme után (pro memoria: ezek Rákosi Mátyás kifejezései voltak) az állami életben eluralkodott az illogikus intézkedési összevisszaság, s így a „józan paraszti gondolkodású elme” nem mindig tudott rájönni a „mit miértekre”, az összefüggésekre. De valójában más se volt másként ezzel, amiről a tárgyalt évekkel is foglalkozó dolgozatrészek „hézagos” volta (Tóth Gyula passzent szóhasználatával) ugyancsak hitelesen tanúskodik.

A Kádár-rendszer éveiben végül senki sem dolgozta fel részletesen, érdemlegesen az 1949 és 1952 közötti időszakot. Ezt azért tartottam kedvezőtlennek, mivel – a legutóbbi évtized köpönyegforgatásait a lét sok területén megtapasztalva – tartottam tőle, hogy egy majdani feldolgozásban esetleg elsikkad az, ami nem vitás, nevezetesen „hogy a korszerű magyar könyvtárügyet a szocialista társadalmi berendezkedés hozta létre, vagy pontosabban és óvatosabban: a szocializmus időszakában jött létre a modern könyvtárügy”. (Papp István)

Félelmem–aggodalmam – szerencsére – indokolatlan volt, ui. a szakma korántsem tagadta meg, még csak nem is kozmetikázta múltjának ezt a darabkáját. A *közkönyvtárak ötven éve* című noszvaji rendezvényen (1999. november 11.) megtartott előadások számoltak be először hitelt érdemlően arról, hogy a könyvtárüggyé való fejlődés infrastruktúrát kiépítő, az ellátás rádiuszát növelő teljesítményei „az ország sorsának legsötétebb esztendeiben születtek”, hogy Gerő Gyula vitát indukáló dolgozatának megfogalmazásával éljek.

A noszvaji előadások tanulmányá–dolgozattá fejlesztett változatait a Könyvtári Figyelő 2000. évi 1–2. száma közölte (39–83. oldalán). Közülük mindegyik előtt Tóth Gyula *Tévút vagy torzó? 50 éve alapították a körzeti könyvtárakat* című tanulmányára kell emlékeztetnem, amely – a korszakra vonatkozó gyér szakirodalom, a megyei könyvtári igazgatók és helyismereti könyvtárosok feldolgozás- és forrásanyag-küldései, a korabeli pályakezdek, magukat a pályával akkor eljegyzők visszaemlékezései alapján – egzakt körképet fest erről az egyesek szerint hős-, mások szerint pedig őskorról, miközben kijelöli a további kutatások kívánatos irányait is.

Tóth Gyula tanulmánya a további korszakkutatásban megkerülhetetlen, mint ahogyan Kiss Jenő (*Emlékek, élmények, észrevételek az ötven éves közművelődési könyvtárügyről*) és Papp István (*Bűnbeesés után. Széljegyzetek a magyar könyvtárügy 50 évére*) noszvaji szereplésének publikációvá ért változata is az. Ők mindketten kibővítő adatgazdagsággal és személyes emlékekkel – átélésekkel és a korabeli írásbeliségnél gyakran hitelesebb hajdani „hallomásokkal” fűszerezve szöveget tárgyidőszakunkról.

Papp István írásának különös sajátossága a briliáns szellemesség és a „lelkismeret-vizsgálat”, amely – mondhatni – átfogóan és szigorúan minősíti a szakma etikai magatartásának „szocialista korszakát”, ugyanakkor azonban egyáltalán nem ostoroz fundamentalista módon, ellenkezőleg: egy sok tehetséggel rendelkező–rendelkező populáció teljesítményei fölött érzett jogos büszkeség is tükröződik benne.

Noszvaj után a szóban forgó négy évről szólni felelősségteljes dolog, mert az egyfelől a noszvaji tényfeltárás további megerősítését, másfelől kibővítését kívánja meg. Nos, Gerő Gyula dolgozata [*A (h)őskor könyvtárosai*] a 3K múlt év szeptemberi számában mindkét kívánalomnak messzemenően eleget tesz. A lap szerkesztőségét dicséri, hogy ennek az eredetileg előadásként elhangzott dolgozatnak közzétételéhez megszerezte a szerző hozzájárulását.

Ez a dolgozat úgy erősít meg, úgy „konfirmál”, hogy a tárgyévek fő szereplőit életkor, iskolázottság, „társadalmi honnanjöttiség”, pártállás és cselekedeteik felől indulva vizsgálja és értékeli. Ezáltal nemcsak megerősíti, teszi hitelesebbé eddigi ismereteinket, hanem – lényegesen – ki is bővíti őket. Különösen érdekes és értékes az, amit szerzőnk a (h)őskor meghatározó „trojkájáról”, Sebestyén Gézárról, Sallai Istvánról és Barabási Rezsőről közöl. Engem az általa kimunkált Barabási-kép messzemenően pozitív volta lepott meg, majdhogynem revelációként hatott rám. Két okból is. Egyrészt az én emlékezetemben is több őrződött meg az „óriásbébi”-Barabásiról, mint az „ügy lelkét” jelentő valakiről. Másrészt, amikor mélyebben elgondolkodtam e jellemzésen, Gerő Gyula tisztességének megnyilvánulását azonosítottam benne. Azét a tisztességét, amely kizárólag a „facta loquuntur” jegyében alakítja ki állásfoglalásait, s nem hajlandó tekintettel lenni

szakmai és nem szakmai elbírálási divatokra, ez esetben arra, hogy Barabási Rezső történetesen kommunista volt, és az ilyen ideológiákat vallókat manapság nem szokás megdicsérni. Egyébként Gerő Gyula egész dolgozatát ez a tisztességben való konokság teszi az időszak teljesítményeire nézve hitelessé.

De hát akkor mit szólunk Pintér László *Hőskor vagy őskor?* című és *Azok a csodálatos ötvenes évek...* alcímű, nem kis részben néhai Csorba Győző két könyvtári–könyvtárügyi visszaemlékezéséből kipreparált „böllenedéséhez” (ő maga nevezi így írásának műfaját), amely egyes megfigyelők szerint a felületes olvasóban felkeltheti a gerői értékítéletek letromfolásának legalábbis a gyanúját. Hadd zárjam mindjárt rövidre: aki felül az ilyesmi szóbeszédnek, igencsak téved.

Mint tudjuk, két párhuzamos egyenes csak a végtelenben találkozik. A Gerő–Pintér viszonylatban is majdnem erről van szó: mindketten könyvtárakkal foglalkoznak, ám az egyik párhuzamos egyenesnek felfogható Gerő az úgy infrastruktúrájának gyors létrejöttét, a hatókörbővítéshez szükséges intézményrendszer megindult kiépülését, az inherens könyvtár- és könyvtárügy-fejlődés megnyílt lehetőségét üdvözli; a másik párhuzamos egyenesnek nevezhető Pintér pedig a fejlődési esetlegességeket és rendellenességeket teszi szóvá. Ahol Pintér teljesen jogos „egyenesé” holmi hurkokat, „morotvákat” képez, azaz mást kér számon Gerőtől, mint amiről a diskurzus folyik, arra Győri Erzsébet (*Hozzászólás egy nézetcserehez*) érzékenyen és hozzáértően reagál. Ehhez nem is kell, nem is szabad semmit hozzátennem.

Szólnom kell viszont Pintér „esetlegességi és rendellenességi” témájának korántsem csak jogosságáról, hanem időszerűségéről is. A hazai könyvtárügy bármennyire – s itt hadd engedjek meg magamnak némi nagyképűséget – majdnem hibátlan koncepciók alapján fejlődött, nem elhanyagolható arányban torzszülötteket is produkált. A kisközséges megyékben valószínűleg több volt belőlük, a nagyközségekben kevesebb. Ezt mindenekelőtt a forráshiány, az állományi–elhelyezésbeli és személyi hiányok sokasága idézte elő, bár egyik–másik vonatkozásban a könyvtárügy – az irányítás és a szakmai gondozó munka – ugyancsak ludas benne az irreális szakmai követelmények (pl. a kiskönyvtáraknak is majdnem akkora fel-tártságot kellett volna mutatniuk, mint a nagyoknak) és olvasóvá szervező célkitű-zések miatt. Úgyhogy a Pintér Lászlóhoz hasonló éles szemű kollégáknak érdemes volna „torzszülötti visszatekintéseket” készíteniük az „átkos” különféle időszakai-ból, hogy ez a mostani „nem átkos” társadalmi berendezkedés legalább a továbbiak-ban hasonló szűkmarkúságokat ne kövessen el. Egyébként a feltételek és a működés közötti összefüggéseket Dienes László, a FSZEK akkori igazgatóhelyettese már az I. Országos Könyvtáros Konferencián – igaz, mindjárt önkritikát gyakorolva – is felvetette (vö. Könyvbarát, 1952. 12. sz. 14. p.), de hát nem hallgattak rá, sőt: meg-szidták. Vajha a mostani felvetőknek több szerencséjük volna.

Futala Tibor

Az új évezred kihívásai a könyvtártudományban*

Nagy változások korszakában élünk. A technika, a technológia fejlődése és az általános haladás (és rombolás) rendkívül gyorsan változtatja a társadalom újraértékelését és megértését. Anyagi és szellemi életünk minden területén érezhető, hogy másmilyen értékrendszer, új viszony alakul ki bennünk a munkához, az élettempóhoz, a térhez és időhöz.

Az új évezredbe lépve ezek a változások, kihívások szemmel láthatóak és felismerhetőek érdeklődési területünk leszűkített szegmentumában, a könyvtártudományban is.

Nincs szándékomban emlékeztetni a könyvtárak és a könyvtárosok feladatának meghatározására. Ezek a meghatározások évszázadokkal ezelőtt jelentek meg, s változtak, módosultak, új tartalmakkal töltődtek fel – ahogyan az emberi társadalom és civilizáció fejlődött. Jelentőségük nagyobb volt abban a korban amikor a könyvek (kézzel írottak vagy nyomtatottak) képezték a gondolatátvitel egyedüli formáját, az irodalom és a tudományos eredmények áthagyományozását. Több ezer évre volt szükség, míg kifejlődött a gondolatrögzítés írásos formája, s lehetővé vált a gondolatrögzítés és a gondolatátvitel (térben és időben) a kéziratosság korától az ősnymtatványok megjelenéséig. S alig kellett 500 év ahhoz, hogy meginogjon Gutenberg találmányának egyeduralma az elektronika megjelenésének hatására.

Szembenézve az új kihívással, a fejlett országokban már számos kiadványt jelentettek meg, amelyek a beállt új helyzet jobb elméleti és gyakorlati megismerését szolgálják. Tekintélyes és tapasztalt szakemberek tollából kézikönyvek jelennek meg, amelyek új megközelítésben vizsgálják a könyvtártudományt. Jó lenne, ha ezek a kiadványok hozzáférhetővé válnának a szakma hazai (jugoszláviai) követői számára, hogy szélesebb látószögéből kísérvék figyelemmel a fejlődés lépéseit.¹

A könyvtárak alapfeladata továbbra is megmarad (gyarapítás, feltárás, kölcsönzés, tájékoztatás és a könyvek² anyagának, fizikai tulajdonságainak ismerete éppúgy, mint szellemi értékének megismerése). Szűkebb értelemben ez utóbbi különleges képességet is feltételez. Azt, hogy a könyvtáros az információhalmazban felismerje a lényegest, kiválassza azt, és a rendelkezésére álló technikai lehetőségeket optimálisan kihasználva kommunikációs kapcsolatot teremtsen a felhasználókkal és a potenciális felhasználókkal. Ez a tevékenység mind jelentősebb lesz, olyannyira, hogy a könyvtártudomány információtudománnyá alakul át.³

---

* *A Belgrádban megtartott Balkáni Országok Könyvtárosainak II. tanácskozására (eredetileg szerb nyelven) készült szöveg magyar változata. Elhangzott 2001. december 6-án.*

Változás állt be az állományban is. A megnövekedett könyvmennyiség azt eredményezi, hogy a könyvtárakban külön kell választani az „élő” állományt a kevésbé keresett, alig vagy egyáltalán nem kölcsönzött állománytól. Ezt a passzív állományrészt ún. letéti vagy külső (depozit) raktárakban kellene elhelyezni. Ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, szakszerű, rendszeres, folyamatos állományelemzésre van szükség. Külön tanulmány tárgya lehetne a korszerű könyvtári modell fölvázolása, a nyitott könyvtáré, amelyben kiemelhető a könyvtár helye a könyvtári rendszerben, a könyvtári hálózatban betöltött feladata és szerepe, a tájékoztató munka lehetséges megvalósítása és a mai társadalomban mind fontosabb és megkerülhetetlen menedzsment kérdése. Nagy jelentőségű és külön figyelmet érdemel a valós információk fellelése, a számítógép által nyújtott lehetőségek felismerése és a mind inkább előtérbe kerülő háló (internet) használata. Sajnos, a számítógép szerepét vizsgálva az információkeresésben azt tapasztaljuk, hogy a felhasználó mind gyakrabban a saját tudására, találmányára támaszkodik. A géppel kommunikál, nem az emberrel – a könyvtárossal. Mintha a közömbös gép arra készítené bennünket, hogy lassan, fokozatosan megfélemedzünk a legtermészetesebb, legszebb kommunikációs kapcsolatról az emberek között: a beszédről! Lassan eltűnik a könyvtár megszokott, eddig ismert, klasszikus formája. Új tartalmakkal bővül az intézmény. Az új tartalmak rohamosan teret hódítanak. Már-már virtuális könyvállományokról beszélhetünk. Ezek a könyvtár arculatának új meghatározói. S ezek diktálják a könyvtár átalakulását, átszervezését.

A könyvtár új formája, gyűjtőköre, felhasználóinak igénye a könyvtáros személyiségének átalakulásához vezet. Míg Umberto Eco azt mondta, hogy a könyvtáros a szellemi értékek őrzője⁴, Hamvas Béla fanatikusként, diabolikus egyénnek tekintette a könyvtárost⁵. Mindkettőjüknek csak részben volt igaza. A mai világban elgondolkodtató és megszívlelendő Szív Ernő kesernyés humorú sajnálkozása, miszerint mind közelebb vagyunk ahhoz az elidegenedett világhoz, amelyből eltűnnek a kedves, szolgálatkész, bájos könyvtáros kisasszonyok... csak a számítógépek zümmögése, zúgása marad. Élő emberi kapcsolat helyett a rideg gép közömbös, lélektelen válaszai – mosolykíséret nélkül...⁶

A könyvtárosképzés tartalmi változása elkerülhetetlen, ha tudatosodnak bennünk a 21. század kihívásai. A könyvtáros új elméleti tudását össze kell, hogy hangolja és alkalmazza mindennapi munkájában. Ismernie kell az új dokumentumtípusokat, fizikai és tartalmi jellegzetességeiket. S uralnia kell őket. Az új technológia új adathordozókat hozott létre, a CD-ROM-okat. A multimédia és a digitalizált források már életünk részét képezik, nem beszélve az internetről – a világhálóról... Ezek az új formák lehetővé teszik, hogy kulturális örökségünk sokkal több ember számára legyen hozzáférhető – gondolok pl. az egyetlen vagy néhány példányban készült kéziratok könyvekre, a könyvritkaságokra és más értékes művekre.

Nem elegendő tehát, hogy a könyvtáros ismerje a kéziratos és a nyomtatott dokumentumok fizikai jellemzőjét. Képesnek kell lennie a tartalom gyors felismerésére, arra, hogy ki tudja szűrni a lényegeset a kevésbé lényeges közül, megtalálja az eszenciális értéket (digest), mert rohanó világunkban az olvasó – kutató – csak a fontos információkat kéri. Minél gyorsabban, pontosan és röviden. A könyvtáros feladata tehát, hogy mások szellemi alkotását értékelje, hogy mások értékítéletét továbbítsa olykor a sajátjával együtt. Természetesen számolnia kell azzal, hogy minden felhasználó egyéni személyiségjegyekkel rendelkezik.

Minden bizonnyal magasak a követelmények.

De vajon megkövetelhetjük-e a szakma – szűkebb értelemben vett – kitűnő ismerőjétől, hogy a könyvtárosi ismeretek mellett egyaránt jól evezzen multidiszciplináris vizeken is? Olyan területeken, amelyek behatolnak az esztétika, etika, elektronika, szociológia, pszichológia és más tudományok területére? Szinte lehetetlennek tűnik, hogy valaki minden tudományágban egyaránt jártas legyen. Nem is ez volt a sugallatunk. Csupán az, hogy a könyvtári munka egész embert, egyéniséget követel. Egész embert, aki egy életen át folyamatosan képezi magát. Követi a szakma fejlődését, hogy tudja: honnan találja meg a választ a feltett kérdésekre.

S nem beszéltem még a motivációkról. Sem a konkrét oktatói programról, annak tartalmáról. A módszerekről, amelyek révén elsajátíthatjuk hallgatóinkkal a könyvtártudományi ismereteket, az új technológiákat, hogy képesek legyenek minőségi munkát végezni, szembenézni a kihívásokkal a 21. század elején. Hogy vonzóbbá tegyék a könyvtárat valami módon a felhasználók számára. Nem beszéltem a lehetséges tantárgyakról, az átadandó tudás mennyiségéről. A mennyiségről, amelyet a könyvtárosoknak oly módon kell elsajátítaniuk, hogy ne csak rövidlátó bűvészek legyenek, akik gyorsan meglelik a keresett információt, a választ valamilyen kérdésre, de nem tudják meglátni az összefüggéseket a jelen és a múlt között, nem ismerik kultúrájuk történetét és általában a művészetet, művelődéstörténetet... S nem szoltam az elméleti és gyakorlati órák számának arányáról és természetesen az informatika szükségességéről. Egy biztos. Meg kell változtatni az oktatás tartalmi részét. Olyan alapokra fektetni az oktatást, hogy a végzett hallgatók minden könyvtártípusban, minden munkaterületen megállják a helyüket.⁷

Mit kell tennünk, mit tehetünk? Valamennyien tudjuk, hogy nem a könyvtárosoktól és az őket oktató tanároktól függ: megmaradnak-e a könyvtárak és milyenek lesznek a 21. században. Rá kell eszmélnie az egész társadalomnak, mennyire fontosak, nélkülözhetetlenek ezek az intézmények. Még akkor is, ha már nem tiszta „papírkönyvtárakban” gondolkodunk, hanem elfogadjuk a digitalizált szövegformákat s az elektronikus könyvtár fogalmát is.

Befejezésül el kell ismernem, hogy a modern technológia csodákra képes. Széles körű tudást biztosíthat (ha nem is olyan elmélyült formában, mint a klasszikus könyvek). Biztosíthatja az embereknek az információhoz való elvitathatatlan jogát és szükségletét. Egyben azért nem ingathatnak meg. A könyv megmarad! Az új évezredben is. El tudom képzelni az embert a képernyő bűvöletében, amint újabb és újabb ismeretekre „halászik”, akár a tudományok területéről, akár a mindennapok időszerű eseményeiről elégíti ki kíváncsiságát. De elképzelhetetlen számomra, hogy valaki a monitorról olvassa áhítatosan Szophoklész, Shakespeare-t, Tolsztojt, Andricot vagy Márait. Még kevésbé a költőket: Petrarcat, Lorcát, Pus-kint, Petőfit vagy másokat! Mert a könyv bármilyen formában is létezett, lehetővé tette számunkra, hogy megismerjük a múltunkat, őseinket, azok kultúráját. Összekötötte a múltat a jövővel. S mi is ezt szeretnénk áthagyományozni az elkövetkező nemzedékekre. Mert a könyv legyőzte a teret és az időt...⁸ Élhetünk nélküle, de nem hiszem, hogy érdemes...

* * *

Éppen befejeztem a szöveget, mikor a kezembe akadt egy régebbi újság, benne egy felmérés a brit fiatalok időtöltéséről. Ennek az írásnak a kivonatával zárnam eszmefuttatásomat.

Egy szociográfiai felmérés tanulsága szerint az angol ifjak mind jobban eltávolodnak egy valamikor nagyon hatékony médiától, a könyvtől. A fiatalok számára úgyszólván egyedüli beszédforrás a televízió, az írott szöveggel viszont az interneten találkoznak leginkább. Akinek van rá lehetősége, gyakrabban tájékozódik a hálóról, mint a hagyományos információforrásokból. Az aggó szülők és könyvtárosok szerencséje, hogy mind népszerűbbek a digitalizált művek, s talán nem sokára „menő” lesz, ha valaki digitalizált klasszikus művel rendelkezik, legyen az a *Twist Oliver* vagy a *Légy jó mindhalálig...* Háttha véletlenül – talán tévedésből – valamelyik gyerek belefeledkezik a játékba, és el is olvassa a művet... Bízunk benne?...⁹

JEGYZETEK

- 1 *Könyvtárosok kézikönyve I. : Alapvetés* / Szerk. Horváth Tibor, Papp István. – Budapest : Osiris Kiadó, 1999. – 286 p.
Könyvtárosok kézikönyve II. : Feltárás és visszakeresés / Szerk. Horváth Tibor, Papp István. – Budapest : Osiris Kiadó, 2001. – 375 p.
- 2 *Multimédia a könyvtárban* / Tószegi Zsuzsanna. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1997. – 315 + 1 CD-ROM
- 3 *Minőségmenedzsment a könyvtárban* / Skaliczki Judit, Zalainé Kovács Éva. – Veszprém ; Budapest : Veszprémi Egyetemi Kiadó, 2001. – 193 p.
Csak néhány címre hivatkozunk, amelyek forrásirodalomnak tekinthetők, egyébként a saját egyéni véleményünket szeretnénk kifejezni.
- 4 Régi terminológia. Ma már inkább *dokumentumot* kellene mondani.
- 5 Több egyetemen a könyvtártudományt *könyvtár- és információtudományi tanszéken* oktatják. Példa erre Magyarország, Horvátország stb.
- 6 Umberto Eco: *A rózsza neve*. – Budapest : Európa Könyvkiadó, 1988.
- 7 Hamvas Béla: *A melankólia anatómiája = Szellem és egzisztencia*. – Pécs : Pannónia Könyvek, 1989. 16 p.
- 8 Szív Ernő: *Hogyan csábítsuk el a könyvtáros kisasszonyt?* – Pécs : Jelenkor Kiadó, 1997.
- 9 A könyvtárosképzésről, tartalmáról több ízben írtam. Első megnyilatkozásom 1978-ban volt a Jugoszláv Könyvtáros Egyesületek Szövetségének Herceg Noviban tartott gyűlésén. Azóta sokat fejlődött a könyvtártudomány, ezért szükséges újragondolni az oktatással kapcsolatos kérdéseket.
- 10 Kosztolányi Dezső alapján. – *Nyelv és lélek*. – Budapest ; Újvidék : Szépirodalmi Könyvkiadó ; Forum Könyvkiadó, 1990.
- 11 Nenad Nikolic: *Generacija bez klikera* = Blic News, 86. broj, 29. avgust 2001. g.

Csáky S. Piroska

Magyar Könyvészet 1712–1920 CD-ROM-on

Kétszáz év retrospektív könyvészetei elektronikus változatban

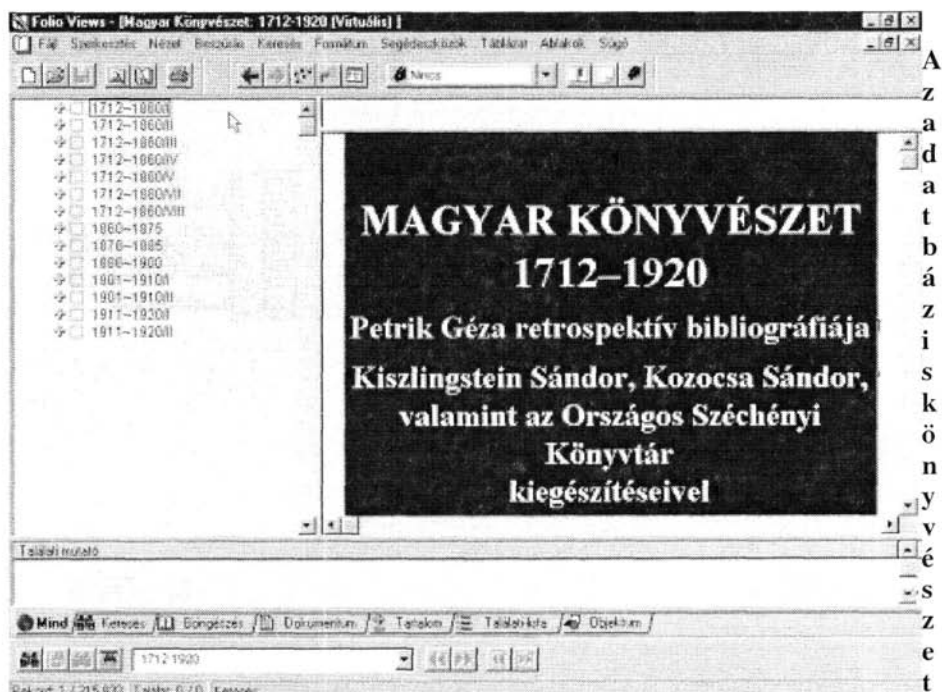
Az Országos Széchényi Könyvtár és az Arcanum Adatbázis Kft. együttműködésének eredményeként 2001 első felében jelent meg a *Magyar Könyvészet 1712–1920* című CD-ROM. Az Arcanum Digitéka sorozat tagjaként kiadott lemez egyetlen adatbázisban foglalja össze a megjelölt időszakra vonatkozó retrospektív nemzeti általános könyvészeteink érdemi anyagát. Munkálatairól már egy évvel korábban hírt kaphatott a könyvtáros szakma a MKE Bibliográfiai Szekciójának 2000. április 4-ei rendezvényén, ahol Biszak Sándor, a kft. vezetője ismertette a több mint kétszáz évet átfogó könyvészeti kötetek betűhív gépre vitelének a vállalkozását. Egy hónappal később ugyanerről hallhattak tájékoztatást a muzeális könyvvállományt őrző gyűjtemények első találkozójának a résztvevői is. (Az utóbbi eseményről a 3K a 2000. év júniusi számában közölt beszámolót.)

Az adatbázis technikai jellemzői

A CD-ROM tartalmát a Folio Views 4.2 program jeleníti meg, amely alkalmas szöveges adatbázisok publikálására, visszakeresésére, annotálására és szerkesztésére. 32 bites Windows verziók (95/98/NT/2000) alatt működik, s az első indítás során a merevlemezre telepíti a futásához szükséges fájlokat. Használatkor már csak megnyitja a virtuális fájlokat, és elindítja az adatbázisokat. A Folio jól illeszkedik a Windows környezetbe: ablak- és billentyűkezelése nagyjából szabványos. A felhasználói felület, a különböző adatbázis-nézetek vagy a szöveg nagyíthatósága az egyéni igényeknek megfelelően állítható be. A lemez a program súgóját is tartalmazza, amely általános áttekintést ad a Folio Views-ról, és igen részletes információkat nyújt a program használatával kapcsolatban. Keresés előtt feltétlen érdemes tanulmányozni azoknak is, akik a 3-as verziót már ismerik. Gyakorlott felhasználók számára egy még teljesebb, angol nyelvű súgó is rendelkezésre áll.

Amikor megnyitjuk az adatbázist, a nyitóképernyő felső részén találjuk a menü- és ikonsort, középen az adattár tartalma jelenik meg, alul helyezkednek el a nézetfülek, a keresőikonok, az egyszerű keresés lekérdező sávja és a találatváltó gombok. Az adatbázis tartalmát különböző mezőkből álló ablakelrendezés jeleníti meg. Mindegyik nézet mindig elérhető az ablak alján található fülek segítségével, az egyes ablakmezők önálló, teljesképernyős megjelenítése pedig az adott nézetfülre való kattintással érhető el. Közülük a „Mind”-nézet esetében egyidejűleg

áttekinthető a „Tartalom”, a „Találati lista” és a „Dokumentum” ablakának a tartalma is. Ezekén kívül a „Keresés”-nézet a találati mutató mellett a rekordokat is láthatóvá teszi, a „Böngészés” a tartalmi ágak (könyvészeti kötetek) mellett adja a rekordok ablakát is, az „Objektum”-nézetben pedig megtekinthetők az adatbázis objektumkapcsolatai vagy kép formájában meglévő objektumai.

i anyaga

A lemez tokjának első oldalán olvasható alcím, „*Petrik Géza retrospektív bibliográfiája és a pótlások*” talán túlzottan tömörítve fogalmazza meg az adatbázis tartalmát, azonban a Petrik Géza arcképét is közlő hátsó oldal magyarázó szövegében már olvashatjuk a többi bibliográfus, Kiszlingstein Sándor, Barcza Imre és Kozocsa Sándor nevét is.

Az adatbázis egyetlen teljes szövegű dokumentumként kezeli a 14 kötet begépett tartalmát. A bevitel alapja az OSZK által 1968–69-ben közreadott hasonmás kiadás volt, így az egyes kötetek elején az eredeti előszók előtt megtaláljuk a hasonmás kiadáshoz készített bevezető tanulmányokat is. Az a három, Komjáthy Miklósné, Pavercsik Ilona, illetve V. Ecsedy Judit által szerkesztett pótkötet is a CD-n szerepel, melyeket a múlt (20.) század utolsó harmadában adott ki az OSZK, közölve bennük azokat az 1712 és 1800 között megjelent magyarországi, illetve külföldi magyar nyelvű nyomtatványokat, melyek hiányoznak Petrik eredeti kötetéből. Értelemszerűen kimaradtak azonban az egyes ciklusokhoz készített tárgy- és névmutatók, mivel ezek funkcióit jórészt helyettesíti a program egyik legfontosabb eszköze, a keresés.

Tanulmányainkból ismeretes, hogy az egyes könyvészeti ciklusok gyűjtőköre változó volt – s ezt a változatosságot természetesen a lemez is tükrözi. Mivel a

CD a könyvészeti kötetek rendjében tartalmazza anyagát, így használója tudhatja, hogy az adatbázis egyes ágaiban melyik korszak milyen jellegű dokumentumait találhatja meg. Leggazdagabb az 1860-ig tartó rész, amely a magyarországi bármely nyelvű, a külföldi magyar nyelvű, illetve a hazai vonatkozással bíró, külföldi, bármilyen nyelvű kiadványokat írja le. Találkozhatunk nem latin betűkkel közölt címmel is: néhány héber betűs szöveg képként került beszúrára. Egy budai és egy prágai kiadvány mellett néhány brassói cirillika transliterált címmel megadott tételében megjegyzésként olvashatjuk azt, hogy „Cyrill betűkkel”, viszont a budai Egyetemi Nyomda ebben a korszakban készített cirill betűs szerb és ruszin nyomtatványai kimaradtak Petrik Géza gyűjtéséből. Az 1860–1910 közötti négy könyvészet összeállítóinak (Petrik Géza, Kiszlingstein Sándor, Barcza Imre) figyelme csak a magyar nyelvű kiadványokra terjedt ki, míg Kozocsa Sándor 1911–1920 közötti könyvészete ismét gyűjtőkörébe vonta a hazai nem magyar nyelvű műveket, köztük a cirillikákat is, címüket latin betűs átírásban közölte.

A könyvek mellett mindegyik ciklusban megtaláljuk a térképek, atlaszok leírásait, a legtöbb évkörben ott vannak az időszakban megjelent folyóiratok is, az első és az utolsó ciklus pedig a zeneművek adatait is tartalmazza. Az 1712–1920 között kinyomtatott dokumentumok regisztrálásának lehetséges teljességét azonban – az OSZK munkatársainak eredményes gyűjtőmunkája eredményeként – mindössze a 18. századi hazai, illetve külföldi magyar nyelvű dokumentumok érik el. (Erre az időszakra vonatkozóan a gyászjelentések és a szentképsorozatok is kikereshetők.) Kiemelkedő érték, hogy az 1712–1875 és az 1901–1910 közötti években repertorizálva van a folyóiratok, iskolai értesítők, egyes évkörökben pedig még az évkönyvek és a gyűjteményes munkák tartalma is. Petrik Gézának ez a nemzetközi vonatkozásban is kiemelkedő analitikus feltáró munkája azt eredményezi, hogy a kutató egységben tekintheti át az adott kor nyomtatott forrásai közül a könyv- és folyóiratcikk-anyagot.

A bibliográfiatörténet kutatóit mindig is érdekelte, hogy vajon hány tétel is lehet a megjelent könyvészetekben, a nyomdatörténeteseket pedig az, hogy mennyi is lehetett egy adott időszakban készített kiadványok száma. Az adatbázis 215 833 rekord meglétét mutatja. Ebből az adatból azonban nem szabad konkrét következtetéseket levonni az 1712–1920 közötti évekre, ugyanis ez a szám valójában nem a bibliográfiai rekordokat, hanem a teljes szöveg bekezdéseit mutatja. Benne szerepelnek tehát a fejezetcímek, a bevezető tanulmányok és az előszók bekezdései, és benne vannak az analitikusan feltárt folyóiratok, évkönyvek bekezdéssel elkülönített évfolyamai is. Szintén önálló bekezdésként szerepelnek az eredeti könyvészetek belső utaló-tételei. Ugyanakkor nem lehet még csak következtetni sem az egyes művek kiadásváltozatainak a mennyiségére, mivel ezeknek a jelzése természetesen nem önálló bekezdésként, hanem csak sortöréssel elkülönítve követi az alapkiadás leírását.

Az adatbevivők betűhíven rögzítették a nyomtatott könyvészetek szövegét, a leírások tipográfiai megoldásait. Az eddigi használat tapasztalata alapján elmondhatjuk, hogy a gépelési, valamint a mezőkijelölési hibák a „tűréshatáron” belül maradtak. A mechanikus, biztonságra törekvő bevitelnek tulajdonítható az, hogy a használó a nyomtatott könyvészeteknek olyan belső utalótételeivel is találkozik, melyek a gépi környezetben valójában szükségtelenek lennének. Szükségesek voltak viszont azok a módosítások, amelyekkel az adatbázis igényeihez kellett al-

kalmazkodni. A nyomtatott könyvészetekben ugyanis, ha az egymás alatti önálló tételek szerzői azonosak vagy azonos családnevűek, a név/névelem nem ismétlődik meg a tételek elején, mindössze egy gondolatjel helyettesíti a besorolási adatot. Az adatbevitel során természetesen ezeket a gondolatjeleket eredeti jelentésükkel kellett behelyettesíteni azért, hogy az egyes tételek visszakereshetők legyenek, hiszen a szerzőket csak ily módon lehetett a művükkel összekapcsolni és indexelhetővé tenni.

Ugyanígy alakult az azonos címrendszóval kezdődő tételek rögzítése is. A használnálónak azonban tudni kell, hogy a könyvészetek egykori szerkesztői a szerző nélküli művek esetében a cím első alanyesetben álló főnevét emelték ki besorolási adatként. Ennek megfelelően például a szerzőjét meg nem nevező *Fertály százados közönséges jubilaumi bucsú* című nyomtatvány a B betűben, a *Bucsú* rendszónál található. Az 1911–1920-as évkörben Kozocsa már nem ezt a besorolási szabályt követte, de ott is látható az, hogy a címek besorolásakor nem vette figyelembe a címkezdő „jellegtelen” kifejezéseket.

A könyvészeti tételek szerkezete természetesen nem hasonlít a bibliográfiai tételek jelenleg szabványos megjelenítésére, és egyes megoldásaiban jelentősen eltér az 1920 utáni retrospektív könyvészetek címleírásaitól is. Petrik Géza elsősorban a Budapesti Könyvkereskedő-Segédek „Csak Szorosan” Egylete magyar könyvészeti bizottsága által 1876-tól indított, évenként megjelenő Magyar Könyvészet című kurrens jegyzék leírásait vette mintául; Kiszlingstein Sándor kis mértékben módosította Petrik tipográfiai megoldásait; Kozocsa Sándor pedig az OSZK 1930-as évekbeli leírási gyakorlatára támaszkodott.

A fentiek figyelembe vételével kellett tehát az adatbázis építőinek kialakítani azokat az adatszoportokat, melyek mezőként kerültek külön indexelésre. A nyomtatott könyvészetek tipográfiai megoldásait felhasználva a következő mezők kialakítására kerülhetett sor: Ár, Címszó, Contenta, Impresszum, Lelőhely, Lépték, Megjegyzés, Terjedelem. (A mezők látványosan elkülönülnek az által, hogy különböző színnel jelennek meg karakterei: az Ár mezőé kékeszöld, a Címszóé sötétkék stb.). Fontos szakmai szempontként merült föl, hogy a lehető legkevesebb hibával történjék a mezők megjelölése, éppen ezért nem került sor például a szerzőségi közlések vagy a kiadásjelzések mezősítésére, vagy az impresszumadatok további bontására, ugyanakkor ez a megoldás nem csökkenti a keresés hatékonyságát.

Keresési lehetőségek

Szilágyi Sándor, az Egyetemi Könyvtár hajdani igazgatója ezt írta az 1712–1860-as könyvészet bevezetőjében: „*Vajjon felmentheti-e magát író – legyen az történész vagy természettudós – attól a kötelezettségtől, hogy a tárgynak, melyet tollára vett, irodalmi előzményeit ne ismerje? Vajjon nélkülözheti-e könyvtárnok azt az alapvető munkát, mely neki lehetővé teszi, hogy az irodalmi tudakozódásokra gyors és kimerítő választ adjon?*” A Magyar Könyvészet 1712–1920 CD-ROM jóvoltából az elektronikus úton elérhető válasz lehetősége immáron adott.

A Folio Views legfontosabb, leghatékonyabb eszköztára ugyanis a keresés. Nagy erénye a programnak, hogy a nagy mennyiségű anyag ellenére kellően gyors

is. A program több módon segíti a felhasználó számára fontos információ elérését. Tárgyi megközelítésre nincs ugyan mód, de a szöveganyag bármely szavára, szókapcsolatára, karakteregységére lehet keresni. A keresett kifejezések között mindenféle logikai kapcsolat megadható, egymástól való távolságuk is beállítható. A tartalomjegyzék ablaka lehetővé teszi egy-egy kötet egészének az áttekintését. A hierarchikus fejezetcímek kinyithatók, s a megfelelő tételsorra klikkelve máris a keresett tételnél lehetünk, ha nyitva van a „Dokumentum” ablakunk is.

Ha pontosan ismerjük a keresett nevet vagy a cím valamelyik szavát, adatát, legkézenfekvőbb, hogy beírjuk a *Kereső eszköz* elnevezésű mezőbe vagy az *Egy-szerű keresés* ablakba. A keresés karakterérzékeny, a kifejezéseket egészen pontosan kell beírni: a kis- és nagybetűket nem különbözteti meg, de a rövid és hosszú magánhangzókat igen. Ha például a keresőablakba begépeljük idézőjelbe téve a mű címét: „csongor és tünde” (és külön nem jelöltük ki egyik kötetágot sem), akkor a korszak teljes anyagából megkapjuk Vörösmarty drámájának különböző kiadásait.

A *Bővített keresés* ablak többféle módon segíti a használat. Láttatja a keresett

The screenshot shows the 'Folio Views' application window titled 'Magyar Könyvészet: 1712-1920 [Virtuális]'. The interface is divided into several panes:

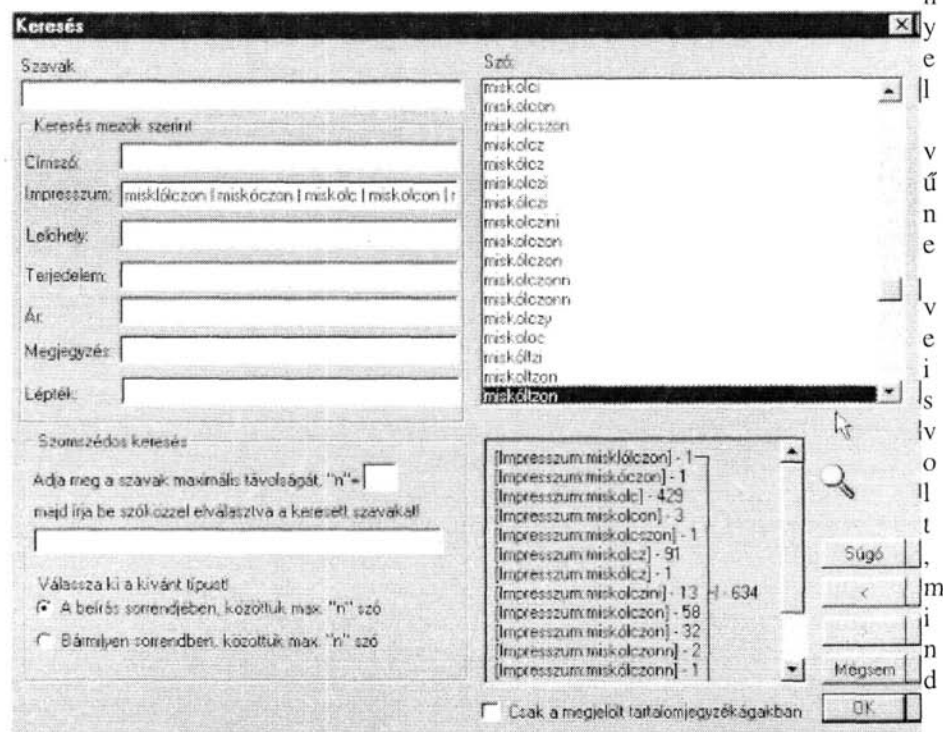
- Left Pane (Table of Contents):** Lists search results for 'csongor és tünde' across various volumes and editions, including '1870-1885', '1886-1900', '1901-1910', and '1911-1920'.
- Right Pane (Search Results):** Displays detailed information for the selected entry, including the author 'Vörösmarty Mihály', the title 'Csongor és Tünde', and various editions and translations.
- Bottom Pane (Table):** Shows a table with columns for 'Táblázat', 'Keresés', and 'Dokumentum', displaying the current search results.
- Search Bar:** Located at the bottom, it contains the search term 'csongor és tünde' and navigation buttons.

szónak a betűrendes szótárában meglévő variációit, kimutatja a keresett kifejezés előfordulásának a számát, két vagy több szónál pedig azt is, hogy hány közös előfordulás létezik. Ezt a keresési módot már egy gyorsító is támogatja: az első karakterek beütése után felajánlja azt a szót, amely legközelebb van a szótárában, nem kell tehát a hosszú szavakat végigírni.

Hasonló lehetőséget nyújt a *Kereső sablonnal* való keresés: itt a mezők szavaira, karaktercsoportjaira kombináltan kereshetünk. Ezt a keresési módot például ha-

tékonyan ki lehet használni arra is, hogy kigyűjtsük a helyi nyomtatványok, kiadványok tételeit úgy, hogy az *Impresszum* mezőbe beírjuk a kezdő karaktereket, majd a felajánlott nyomda- vagy kiadói névre, vagy pedig a helynévre és variánsaira egérrel kétszer rákattintva beemeljük a mezőbe a szavakat. Például ha a *misklólczon* szótól a *miskóltzon* szóig terjedő szakasz helynévjelölő tizenöt kifejezését (köztük a begépelési hibából keletkezett négy szót is) beemeljük az Impresszummezőbe, akkor 634 találatot mutat a keresősablon.

Természetesen azoknál a településeknél, melyeknek latin, német vagy egyéb

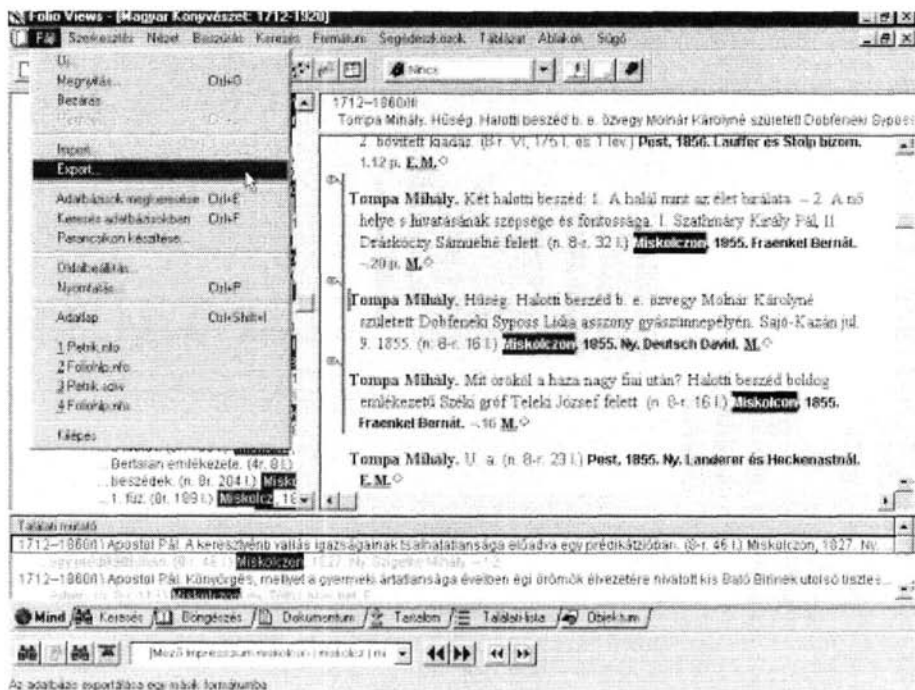

gyik névformát ki kell keresni az adatbázisból.

Felhasználási lehetőségek

A Folio Views 4.2 program nemcsak az adatok tárolását és visszakeresését biztosítja, hanem más szolgáltatásokkal is „kényezteti” a használóját. Ezek közé tartoznak a hipertextfunkciók vagy az, hogy a megjelölt rekordok összessége vagy az egész adatbázis egy másik fájlformátumba, vagy például szövegszerkesztőbe exportálható, de ki is nyomtatható.

Lehetőség van arra is, hogy magán az adatbázison hajtsunk végre tetszés szerinti változtatásokat. Az adatbázis szövege ugyanis szerkeszthető! A szövegrészek

kiemelhetőek, változtatható magának a főszövegnek a betűtípusa, betűmérete és színe, sőt a háttér színe is. Az adattartalomhoz megjegyzések fűzhetők, könyvjelzők helyezhetők el. A meglévő rekordokat módosíthatjuk például azzal, hogy a könyvszettek rövidített szerzőségi közléseit vagy hiányzó impressumadatait kiegészítjük. Új mezőket alakíthatunk ki, tovább finomítva a rekordok struktúrájának jelenlegi állapotát. Új rekordokat írhatunk be, s ezeknek mezőkbe sorolhatjuk az adatsortjait, adatelemeit. A felhasználó által végrehajtott változtatásokat egy virtuális fájl tárolja a számítógép saját merevlemezén (miközben a CD eredeti, ún. mesteradatbázisa nem változik).

Ezzel a lehetőségekkel élve akár egy Folio Views programmal működő helyismereti bibliográfiai adatbázist is építhetünk magunknak a CD könyvszeti anyagára alapozva, annak tartalmát tetszés szerint átalakítva, bővítve. Nemzeti könyvszeteink digitalizált változata azonban nemcsak helyi, hanem országos célokra is felhasználható!

A „hosszú” 19. század nemzeti bibliográfiájának programja

Petrik Géza, amikor 1885 szeptemberének végén útjára bocsátotta első könyvszetét, előszavában megírta, hogy „*czéлом csak az volt, hogy, ha már egyszer elkészítettem, vegyék is hasznát kartársaim*”.

Petrik úr kívánsága többszörösen teljesült. Azzal is, hogy három emberöltővel későbbi „kartársai” hasonló kiadásban újra megjelentették könyvszeteit (az

1920-ig kiterjedő ciklussal kiegészítve), azzal is, hogy egy újabb generáció számára már lehetővé vált a kötetek anyagának CD-ROM formában való használata. Ez fellendítheti, intenzívvé teheti a 19–20. század könyvkultúrájára vonatkozó kutatásokat. A kutatóknak, a könyves szakmának, a könyvtárak tájékoztató szolgálatának ez így önmagában is nyereség, de a könyvészetek tételei nem maradnak jelenlegi formájukba zártan. Ismeretes, hogy a könyvészetekből nemcsak egyes dokumentumtípusok, hanem egyedi művek sokasága is hiányzik, különösen azok, melyek nem kerültek könyvkereskedelmi forgalomba. Az elektronikus formában meglévő anyag mégis elegendő kiindulási alapot biztosít a 1801-től 1920-ig tartó „hosszú” 19. század retrospektív nemzeti bibliográfiai adatbázisának munkálatai számára. A leendő adatbázis célja az, hogy az OSZK integrált számítógépes rendszerének a keretében működve hálózaton elérhető hitelesített alaprekordokat szolgáltatson a Magyarországon nyomtatott vagy kiadott valamennyi, illetve a külföldön nyomtatott magyar nyelvű könyvtári dokumentumról a korszakra vonatkozó tudományos kutatás, a hazai és a külföldi könyvtárak retrospektív katalóguskonverziói számára. A korábban kimunkált koncepció alapján az OSZK Retrospektív bibliográfiai osztályán 2001 szeptemberében megkezdődött a CD-ROM megfelelő tételeinek az átstrukturálása.

Epilógus

A 2001. év utolsó negyedében került a piacra *Elektronikus Régi Magyar Könyvtár* címmel az a CD-ROM – szintén az OSZK és az Arcanum Adatbázis Kft. gyümölcöző együttműködésének az eredményeként –, amely az 1712 előtti hazai nyomtatványtermést regisztráló könyvészetek digitalizált anyagát foglalja magába. Tartalmazza a Szabó Károly által készített Régi magyar könyvtár első és második kötetét, valamint az e kötetek anyagához közölt kiegészítő adalékokat, melyeket Sztripszky Hiador szerkesztett egybe, továbbá a Régi magyarországi nyomtatványok 2000-ig megjelent három kötetét.

Elmondhatjuk tehát, hogy Hess András 1473 pünkösdjének szombatján befejezett Budai Krónikájától Zvarinyi Andor Az aegyptomi szembetegség (trachoma) és a szemkánkó elleni védekezésről című, 1920-ban megjelent munkájáig – bár ciklusonként különböző teljességgel és különböző mélységgel – de rendelkezünk immár két olyan elektronikus információhordozóval, mely lehetőséget nyújt nemzeti bibliográfiáink, könyvészeink információinak eddig el sem képzelhető hatékonyságú felhasználására. (A két lemez anyaga – *Szinnyei József Magyar írók élete és munkái* CD-ROM-változatával egyetemben – <http://www.arcanum.hu/catalogus> címen a hálózaton is elérhető.)

Kéglí Ferenc–Tóth Katalin

Nagylucsei Orbán psalteriuma reneszánsz kötésének feltárása

Pergamenkódex, 140 levél, 260×162 mm. Humanista antikva, kurzív elemekkel, a budai műhely egyik másolójától, művészi díszítése Budán készült 1487–1492 között.

A kódex készíttetője (†1492) Mátyás király hű embere volt, akinek a király kegyét mindvégig sikerült megőriznie. Egy ideig kincstárnok, majd nádorhelyettes, szolgálataiért jelentős birtokadományokat kap, egyházi javadalmak haszonélvezője. 1482-ben győri, 1487-ben egri püspök és a bécsi püspökség kormányzója. A források tanúsága szerint a tudományok és a művészetek támogatója. Könyvtárának fennmaradt darabjai közül művészileg igen jelentős ez a zsoltároskönyv, mely a címlap díszítésében olvasható halvány felirat szerint Nagylucsei Orbán egri püspöksége idején készült. A gazdag keretdíszítésben fent a püspök címere látható, lent a zsoltároskönyvek leggyakoribb címlap-illusztrációja, az éneklő és énekét – itt – citerán kísérő Dávid király. Oldalt Góliát levágott feje és a fegyverek, az ifjú Dávid életének egyik epizódjára utaló motívumok. A rendkívül magas művészi színvonalú díszítés feltehetően Budán készült, ugyanazon miniátorok egyikétől származik, akik a párizsi Cassianus, a Holkham Hall-i Evangelistariumon és a müncheni Beda korvinán is dolgoztak. Ezek a miniatúrák a Budán az 1480-as évek végén jelentkező modernebb, már Mantegna és a századvégi, erősen antikizáló észak-itáliai stílusáramlat hatását is feldolgozó – második lombard hullám – legjelentősebb emlékei.

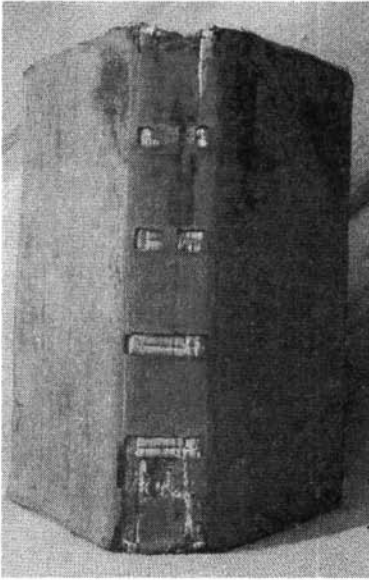
A fent leírt kódex 1997 februárjában került kezembe a könyvtárban rendezett Cimélia-kiállítás bezárását követően. A kiállítás lebontásában mint restaurátor vettem részt. Kézbe véve ezt a gyönyörű kincset felfigyeltem arra, hogy a könyv sarkain és élein, ahol a selyembársony borítás megkopott, és az igencsak hiányos gerincén bőrkötésnyomok látszottak. Ez felkeltette érdeklődésemet, és kíváncsi lettem, mi rejtőzhet a bársonykötés alatt.

A Kézirattár vezetőjének engedélyével láttam hozzá a bársonykötés lebontásához. A munkát folyamatosan dokumentáltam.

A kötés mérete: 16,3×26,8×4,3 cm

A könyvtest mérete 15,8×25,8×2,6 cm.

A kódexet vörös selyembársony kötés borította. Valamennyi leírásban úgy szerepelt, mint korabeli bársonykötés. A bársony a táblák élein körben szakadt, sérült, a sarkoknál hiányos volt (1. kép). A gerincen lévő selyembársony a sapkáknál és a bordákon szintén hiányos, flórja szinte teljesen lekopott. A sapkáknál a fölváló részeket valószínűleg valamilyen műanyagragasztóval rögzítették, ugyanakkor az

1. kép

oromszegőket is szakszerűtlenül összekenték ragasztóval. A könyv első és hátsó tábláján a bársonyon két-két csat lenyomata látható. Formájuk, mely egyszerű fonat, elől és hátul is megegyezik.

A kódexet poncolt arany metszés díszíti, mely igencsak szétcsúszott, így csak megfelelő megvilágításban látható. A könyvet 4 darab bőrbordára fűzték, és valamennyi eltört a könyv első táblája mentén.

A textilkötés lebontásának első lépése a pergamenkódex tükreinek leválasztása volt. Ezt nedvesítés nélkül, szárazon végeztem, és így láthatóvá váltak a bársonykötés beütései.

Úgy ítélem meg, a legkíméletesebb módszer az lesz, ha az ennyivel ragasztott bársony lebontása szintén szárazon, nedvesítés nélkül történik. Felemelve a beütéseket a nyomok alapján már valószínűnek tűnt, hogy a textil alatt egy egész bőr kötés rejtőzhet.

Elkezdtem a bársony óvatos leválasztását a tábláról. Legnagyobb megdöbbenésemre és örömömre az első kis sarok szabaddá tételekor egy vaknyomásos és aranyozott bőrkötés sarka került elő (2. kép). Tovább folytatva a „leplezést” csodálatos látvány tárult a szemem elé. Egy gyönyörű reneszánsz bőrkötés került napvilágra, amely nagy mértékben hasonlít a budai könyvkötő műhelyben készített korvinák kötéseire (3. kép).

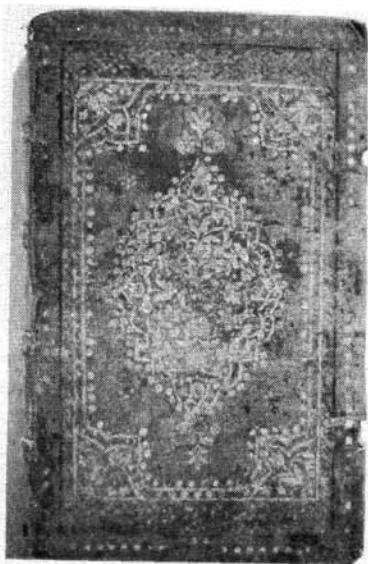
2. kép

A kötés vöröses-barna kecskebőrből készült, díszítése hangsúlyozott középdíszes. A táblák szélein lévő keretek aranyozott körökből, vaknyomásos fonadékmintából, kékre festett körocskékből és ismét arany körökből épülnek fel. A sarkokat negyed körívek díszítik, melyek tulipán- és levélmotívumokból állnak. A középdísz arany és kék körocskék keretezik, aranyozott növényi ornamentekből – rozetták, kehelyvirágok, kis és nagyobb tulipánok, levelek és száraz szövevénye – állították össze. A szabad, díszítetlen felületeken egy-egy aranyozott, hat szziromból álló rozetta látható. A kötésen elől két szalag vagy szíj helye, hátul két csat lenyomata, valamint a fejrésznél láncra utaló nyomok találhatók.

A bársonyt, véleményem szerint, legalább 100-200 évvel a kódex keletkezése után ragaszthatták a bőrkötésre. Okát nem tudhatjuk, de valószínűnek tartom, hogy mikor a bőrkötés gerince már elhasználódott, a bőrrel törtéző javítás helyett inkább egy bársonnyal varázsolták újjá a kódex kötését. A bőrkötésen lévő aranyozások ilyen fokú kopásához legalább 100 évnek kellett eltelnie, és ezt az állapotot rögzítette számunkra a bársonnyal való lefedés. A gerincen a bőrkötésből semmilyen töredék nem maradt fenn, jól látható a táblák élén, ahogy éles késsel egyszerűen levágták a sérült bőrgerincet.

A bőrkötésre a bársonyt enyvvel ragasztották, így a bőr egész felületét vastag enyvréteg borította. E réteg nagyját Glutofix (metil-celulóz) segítségével felpuhítottam oly módon, hogy a nedvesség csak az enyvbe hatolhasson, majd azt óvatosan eltávolítottam a bőr felületéről (4. kép). A finomabb tisztításhoz azonban már nem használhattam nedves közeget, mert mikroszkóp alatt vizsgálva láthatóvá vált, hogy az aranyozás nedvességre igen érzékeny. Ezért, hogy a sérüléseket elkerüljem, mikroszkóp alatt dolgoztam, és az aranyozásokon lévő enyvréteget szárazon, nagyon hegyes szikével pattintottam le. Ez a munka több hónapot vett igénybe, de a bőrkötés valósággal megújult, az aranyozás újra csillogóvá vált (5. kép).

A tisztítást követően a restaurálás következő lépése a táblák leválasztása volt a könyvtestről. Ennek szükségességét az indokolta, hogy mind a négy bőrborda eltört. Ezért a kódexet új bordákra kell fűzni. Eredetileg négy, marhabőrből készített, hasított bőrbordára fűzték kenderzsi-

3. kép

4. kép

5. kép

rinckasírozó, egyben betáblázó bőrszalagokat szárazon leválasztottam, a bordavégeket és az oromszegő alapokat rögzítő faékeket kiütöttem, így a fatáblákat már leemelhettem a könyvtestről. A felső, fejnél lévő oromszegő hozzávetőleg fele jó állapotban megmaradt. Az alapot rögzítő szálakat a gerinc felőli oldalon elvágtam, és az ívekből azokat kihúзва az oromszegőt leemeltem. Természetesen a restaurálás során a későbbiekben az eredeti oromszegő darabjai visszahelyezhetőek lesznek. Az alsó, lábnál lévő oromszegő rögzítése teljesen megsemmisült, csak maga a hímezett rész maradt meg. A bordaközökről a kasírozó bőroket szárazon választottam le.

A könyvtest 18 darab ívből (levélből) áll, az első ív egy lapos, az utolsó ív három lapos, a többi ívet négy lap alkotja. A gerincről a bordákat levágtam, és a könyvtestet ívekre szedtem szét. Ezután a nagy figyelemmel végzett tisztítás következik.

A kötet restaurálása természetesen az általam a szétszedéskor rögzített dokumentáció alapján, az eredeti középkori technikának megfelelően folytatódik. Az előkerült díszes bőrborítás marad meg a kötéstáblákon. A későbbi, leszedett selyembársony anyagot szintén megőrizzük, de már nem kerül vissza a bőrborításra. Kötéstörténeti jelentősége miatt pontos dokumentációval együtt fogjuk tárolni.

A kódex szétbontott állapotában volt látható a Három kódex című kiállításon. Külön mutatták be a két reprezentatív címlapot és az írott pergamen lapokat, valamint a több évszázadig elfeledett díszes bőrborítású kötéstáblákat.

Nagy örömet okozott és komoly szakmai kihívást jelentett számomra ez a restaurátori munkában nem mindennapos felfedezés. A kötésekkel foglalkozó szakemberek kiderítették, hogy ennek a csodálatos kódexnek a kötése a budai könyvkötő műhely remeke. Mikó Árpád művészettörténész véleménye szerint a kötéstáblák bizonyítékul szolgálnak arra is, miszerint a reneszánsz korban, ebben a műhelyben nemcsak királyi megrendelésre készültek pompás darabok. A kódex teljes restaurálása után együtt gyönyörködhetünk e páratlan szépségű művészi alkotásban.

Lente Zsuzsanna

Nemzetközi Ex Libris Pályázat, Nyíregyháza, 2001

A könyv szeretetétől és megőrzésétől elválaszthatatlan ex libris művészetnek jóformán csak alkalmi bemutatkozási lehetőségei vannak kisded hazánkban. Éppen ezért örvendetes, hogy két évvel ezelőtt az MKE Pápán megrendezett vándorgyűlésén az érdeklődők a városi könyvtárban megtekinthették az ex libris nemzetközi hírű művelőjének, Diskay Lenkének (1924–1980) a tárlatát. A tavaly Nyíregyházán szervezett vándorgyűlés rendezői (az egyesület mellett a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár és a Nyíregyházi Főiskola Központi Könyvtára) már jóval nagyobb feladatra vállalkoztak: jelentős díjazási lehetőséget megteremtve nemzetközi ex libris pályázatot hirdettek, s a pályázatra beérkező lapokat reprezentatív kiállításon mutatták be. Tekintettel arra, hogy a vándorgyűlésről a szakajtóban megjelent írások nem tudósítottak e maga nemében egyedülálló vállalkozásról, érdemes hát egy rövid naplójegyzetben szót ejteni róla.

Az ex libris pályázat témája kapcsolódott a vándorgyűlésen elhangzó előadások – *Iskola a könyvtárban – könyvtár az iskolában* – témájához.

A pályázati kiírás feltétele volt még, hogy az ex libris utaljon a gyerekek és a könyv, a könyvtár kapcsolatára, valamint szerepeljen rajta az *Ex libris Magyar Könyvtárosok Egyesülete* felirat. Ez utóbbit sajnos semmiképpen sem mondhatjuk szerencsés megoldásnak, mert az MKE nem könyvtár, azaz nincsenek könyvei, legfeljebb kiadványai, amelyekbe az ex librist eredeti funkciójának megfelelően beragaszthatnánk, ám ha meg is tennénk azt, a gyerekekhez kapcsolódó tematika semmiképpen sem utalna az MKE valóságos tevékenységére. Szerencsésebb lett volna csupán egy *alkalmi grafika, emléklap* készítése a pályázókkal *Magyar Könyvtárosok Egyesülete Vándorgyűlése – 2001 – Nyíregyháza* felirattal.

Mindez azonban aligha ronthatta kedvét a kisgrafika kedvelőinek, azoknak, akik megtekinthették a kiállítást, mert a bemutatott tárlaton – amelyet Szepessy Béla grafikusművész, a főiskola tanára szervezett, rendezett – változatos, érdekes anyaggal szembesülhettek. Magyarországon kívül – Argentínától Oroszorszáig – 26 ország művészei pályáztak, legtöbbször Jugoszláviából (14), Oroszországból (8), Litvániából (7), Spanyolországból (5), Olaszországból (5). Sajnos hazánkból csak König Róbert, Nagy László Lázár, Matetis László és Szepessy Béla volt jelen műveivel.

Mint a nemzetközi kisgrafikai tárlatok többségén, ezen a kiállításon is láthatunk néhány kevésbé igényes ex librist, valamint viszonylag nagy számban olyat, amely nem felelt meg a pályázati kiírásnak. Ha ugyanis tematikájában kapcsolódtak is ahhoz, különböző nevekre készült ex librisek voltak. Ezek között azonban akadtak egészen kiváló kisgrafikák, amelyeknek feltétlen helyük volt a kiállításon. Alkotóik közül csak néhányat sorolunk fel: Sz. Juliusz Batura (Lengyelország), Sonja Brys (Belgium), Alfansas Cepauskas (Litvánia), Vladimiro Elieri

(Olaszország), Elena Garstea (Moldova), Svetlana Ivanova (Oroszország), Karol Ondreicka (Szlovákia), Chiara Maria Toni (Olaszország), Kazimierz Wos (Lengyelország).

A kiírásnak megfelelő pályaművek alkotói közül a jugoszláviai Tamara Krstic és Alagic Mujo, valamint az olasz Livia Munari alkotásai tűntek ki. A hazaiak mellett egyébként örömmel láttuk a tárlaton a szlovéniai Salamon Árpád szellemes kisgrafikáit, a romániai Jorga Ferenc és Trier Erzsébet kisgrafikáit. A pályázat első díját a kézdívasárhelyi *Sárosi Csaba* nyerte színes rézmetszetével, a második díjat *König Róbert* linómetszeteivel, a harmadik díjat pedig megosztva Georgiev Mihailov Rovmen (Bulgária) rézkarcával (ld. mindhármát alább!) és Ovidiusz Petka (Kolozsvár) egyes technikával készült kisgrafikáival.

A tárlatot Szepessy Béla grafikusművész nyitotta meg nagy számú érdeklődő előtt. Szellemes beköszöntőjében hangsúlyozta, hogy amíg lassan ugyanazt a televízióműsort nézzük, ugyanazt a hamburgert esszük nyugattól keletig, addig az ex libris lehetőséget teremt a gyűjtőnek és a művésznek egyaránt saját személyiségét, egyéniségét kifejezni, és e sokszorosított lapok cseréjével mások tudomására hozni. Megnyitóját végül azzal zárta, hogy kérte a jelenlévőket: legalább annyi időt szánjanak a kisgrafikák szemlélésére, amennyi alatt azok elkészültek. Külön említésre méltó, hogy a megnyitó másnapján a vándorgyűlés résztvevői kézbe is vehették a tárlat katalógusát, amely minden – összesen hetvenhét – kiállító művésztől közöl egy-egy illusztrációt. A 36 db 50×70 cm-es tablón feldolgozott kiállítást egyébként megörzik, és szívesen kölcsönzik más intézményeknek.

Arató Antal

A Módszertani Munkabizottság megalakulása

Édes igát, gyönyörű terhet rakott rám Jakubecz Ili kedves barátom, kollégám és harcostársam, amikor felkért, hogy a jelzett címben foglaljam össze röviden a módszertani munkabizottság megalakulásának körülményeit. A továbblépés megválaszolását pedig kettőnkől várja a tőle megszokott tapintattal.

Ahhoz, hogy erre választ tudjak adni, a húsz évvel ezelőtti eseményekhez kell visszanyúlni, illetve az íróasztalom bal oldalán lévő fiókjáig, ahol négy dossziében őrizgetem életem egyik legszebb szakaszának írásos dokumentumait.

Most, amikor a lottóláz a tetőfokára hágott, én is elmentem a lottózóba, és „tudományosan” kitöltöttem öt rubrikát. Ilyenkor az ember kedves számait írja be. A születési évforduló, a házasságkötés dátuma mellett én a 81-es számot is behúztam. Akkor döbbsentem rá, hogy nekem a '81-es év mily sokat jelentett. Talán azért, mert alig 10 éves könyvtároskodásom alatt először figyeltek rám. Akkor már túl voltunk a könyvtárosok első olvasótáborán Telkibányán, ahol egy életre szóló élményt kaptunk a „szabadságszigeten” meghallgatásból és meghallgattatásból. Akkor éreztem először többedmagammal, hogy fontos vagyok, ha nem is a szakma, de legalább két tucat kolléga számára, és az jó volt.

Jó volt összejönni 1980. december 5-én, pénteken a KMK-ban, ahol a Papp István vezette intézményben a Telkibányán részt vevőknek továbbképzést tartottak.

10³⁰-tól 12-ig beszámolót hallgattunk az Oktatási és Olvasáskutatási Osztály tevékenységéről, majd a közös ebéd után Veres András előadását hallgattuk „Irodalom, érték, társadalom” címmel.

Emlékszem: alkalmam volt levetíteni egy telkibányai focimeccs főbb mozzanatait: ahogy Ramháb Mari kapura tör, ahogy Varga Csaba és Sabján Gyula csatázik. Ezt csak azért említem, mert ezt az alkalmat tekintem a „Munkabizottság, karácsony” című, évekig nagy élményt nyújtó találkozások elődjének.

Ilyen hangulatban ért minket Kamarás levele. A legtöbb azért használom, mert kolléganőmmel, Bali Arankával együtt voltunk Telkibányán, és ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy később is félszavakból értsük egymást. Egyébként ő az utódom most a közkönyvtári egylet vezetőségében is.

Nos, Kamarás Pista ezt írta többek között 1981. II. 4-én:

„Kedves Barátom, többen – »telkibányászok« – úgy gondoltuk, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesületének egyik munkabizottságaként legalizálhatnánk üzelmeinket. Ezzel, remélem, nem vesztenénk el zsenge bájunkat, ugyanakkor hivatalosra nyithatnánk pörös szánkat. A szó szoros értelmében munkabizottság lennénk, tehát feladatok megoldását vállalnánk fel. Például azt, amelyet a legutóbbi MKE-közgyűlésen említettem: a könyvtárak és a

könyvkiadás közötti párbeszéd (visszajelzés) megszervezését. Szép és érdekes (és felettebb hasznos) munka kínálkozna a könyvtáros pálya és a könyvtárosképzés témakörökben is, a KMK-val karöltve. Netán felvállalhatnánk az elvadult olvasómozgalmak megszelídítését, talpára állítását is. A munkabizottság elsősorban »telkibányászokból« állana, bővíülhetne majd a következő »telkibányász« generációval, tagjai lehetnének, úgy gondolom, hogy úriemberek és némberek is, mint munkatársaim és Katsányi Sanyi. Sokat gondolkodtam a néven, végül a Közművelődési munkabizottságnál maradtam, ám ha megalakul a Közművelődési szekció, lehetnének Módszertani munkabizottság is. Persze erről majd még közösen dönthetünk. Amennyiben kedved lenne hozzá, kérlek, küldj erről megerősítő levelet, amelyet mellékelhetek majd ahhoz a kérvényhez, amelyet el kell juttatnunk az MKE Elnökségéhez, hogy megalakulásunkat engedélyezzék. Legkevesebb 10 aláírásra van szükség, ez meg is lesz. Amennyiben megkapjuk az engedélyt, megtartjuk alakuló és a munkánkat máris elkezdő ülésünket, addig is szeretettel üdvözöllek: Kamarás István”.

Erre volt válasz megerősítésként a következő levél:

„Kedves Pista! Örömmel üdvözöljük azt a kezdeményezésedet, amit a MKE küldöttközgyűlésén is elmondtál, hogy alakíthatnánk közművelődési vagy módszertani munkabizottságot. Az ott vázolt témákat is jónak tartjuk, és ebbéli munkádban szívvel-lélekkel támogatunk. Tisztelettel és barátsággal köszönt: Varga Róbert, Bali Aranka”.

Így jött el '81 nyara. Mi, Kaposváron, a 13. vándorgyűlés szervezésének lábában élünk, de megjött a KMK hívó levele:

„Kedves Igazgató Elvtárs!

Tíznapos nyári továbbképzést szervezünk a tanácsi hálózatok fiatal könyvtárosai számára. A továbbképzés témája: a könyvtári munka helye a társadalmi távlatok között, a társadalom, a művelődéspolitikai és a könyvtárügy időszerű kérdései és feladatai; a könyvtáros mint érték közvetítő. A tíz napot arra is szeretnénk felhasználni, hogy a résztvevő fiatalok közelebbi kapcsolatba kerüljenek a társadalomtudományok, a művelődéspolitikai és a könyvtárügy meghívott kiemelkedő képviselőivel, és hogy hozzájáruljunk a szakmai közösségi szellem kialakításához.

A továbbképzés időpontja: július 4–15.; helye: Ásotthalom (Csongrád megye).

A részvételi díj kb. 600,- Ft. A programról és a gyakorlati tudnivalókról később részletes tájékoztatást fogunk küldeni.

Egyetemi vagy főiskolai végzettségű, kb. 25–35 éves, a szakmával azonosuló, ígéretes fiatalok részvételére számítunk.

Kérjük Igazgató Elvtársat, válassza ki a hálózatában dolgozók közül azt a 4-5 fiatalt, akit a tanfolyamra el kíván küldeni, és közölje velünk március 31-ig nevüket és munkahelyüket.

Üdvözlettel: Katsányi Sándor osztályvezető. Budapest. 1981. február...”

A továbbképzésre Kopházi Ferit küldtük, majd én is csatlakoztam a csapathoz az utolsó pár napra.

Mondanom sem kell, hogy kellően „determinálva lettünk”. Hazatérvén Kamarás István, Nagy Attila és Varga Csaba urak által Ferikével és Józsisval, a nyomdással megszerkesztettük a „**Biblio-Szajensz Monitor uff Ásotthalom**” c. kiadványunkat. Azt sem tartottuk Kopházi Ferivel oly nagy bűnnek, hogy az Ásotthalmon a mi akaratunkból megalakult munkabizottság első ülésére meg is hívjuk a barátainkat.

„Kedves Barátunk! A Magyar Könyvtárosok Egyesületének újonnan alakult Módszertani munkabizottsága a XIII. vándorgyűlés ideje alatt (1981. aug. 24.) tartja első ülését, melyen a munkabizottság programját, munkatervét beszéljük meg. Azt javasoljuk, hogy a Kaposvárra 24-én, Budapestről 6 óra 40-kor induló, Kaposvárra 10 óra 05-kor érkező Zselic expresszrel gyere. Így a szekciók munkájába még bekapcsolódhatsz. Délután 15–16-ig a vándorgyűlés záró plenáris ülése lesz. Ez után 16 órától 17.30-ig a Megyei Könyvtár előadótermében (Csokonai u. 4.) ülésezik a módszertani munkabizottság. Így még a 18 órakor induló (Budapestre 21 óra 25-kor érkező) Zselic expresszrel visszautazhatsz. Ne feledd: a gyorsvonatra helyjegy kötelező! Hozd magaddal ötleteidet és tenniakarásodat is! Gyere, várunk! A munkabizottság vezetősége és a vendéglátók nevében: Varga Robi, Kopházi Feri. Kaposvár, 1981. aug. 5.”

Nem is érttem, hogy miért morgolódt szegény Zsidai Jóska, az Egyesület akkori elnöke, mondván, hogy ki hatalmazott föl bennünket, és kinek szoltunk még, meg hogy bejegyeztettük-e a szándékunkat.

Mi az, hogy nem írtuk alá a levelet, és ha alá is írtuk volna, milyen jogon, hisz a Módszertani Munkabizottság nem is létezik.

Szóval akkor sem volt könnyű megalakulni, hiába mondtam el Kaposváron, a könyvtár félreeső helyén az opuszomat, amelynek fölidézésétől nem kímélem meg az olvasókat.

„Az ember életének egy szakaszában általában gyerekként pályát választ. Nagy Attila ezt jobban meg tudná mondani, hogy mikor. A fiaim pl. túl vannak már ezen, egyik kamionvezető, másik dízelmozdony-vezető, de egyik sem akar könyvtáros lenni. Talán mert azt hiszik, hogy nem elég tisztas foglalkozás ez a könyvtáros pálya, hisz soha sincs otthon az apjuk este, hogy meséljen nekik. Én sem akartam könyvtáros lenni. 1968. szeptember 15-én még nem tudtam, hogy 16-án »könyvtárosként« fognak szólítani az olvasók. Azóta bizony a szerződéses papírjaim tanúsága szerint a könyvtári munka minden területén megfordultam: gyermekkönyvtáros, tájékoztató, feldolgozó, adminisztrátor. Ezek után lettem módszertanos. Azért mondom most el Nektek, mert mindez kellett ahhoz, hogy szeressek módszertanos lenni. És akkor az ember egy januári reggel az új határidőnaplójára ráírja: Miután rájöttünk, hogy az életnek nincs semmi értelme, nincs más hátra, mint értelmet adjunk neki. (Lucian Blaga). És fogja magát, bemegy a főnökéhez, aki ráadásul barátja és módszertanos, és beszélgetni kezdenek.

És akkor ajándékként vagy súlyos tehertételként, de fellebbezésnek helye nincs felirattal megbízást kap egy osztály szervezésére. És az osztály szerveződik, nincs osztályfőnök, csak osztálytársak, és már félszavakból értik egymást, mert ismerik egymást. És akkor ez a módszertanos eljut hasonló korú és érdeklődésű körű kollégák társaságába, és meglepi őt, hogy társai mennyire szeretik és értik szakmájukat, és akkor arra gondol, hogy munkabizottságot alakít, módszertanit, hisz olvasta, és beszélgettek róla; szakterületének elhanyagolt állapotjáról. Ráadásul főnöke vitaindító cikkére, a »Gyógyítható-e a módszertani munka?« címűre egyre jönnek a kérdések. Mit és hogyan? És látta, hogy ott ez a társaság, amely nemcsak módszertanosokból, de gyerekkönyvtárosokból, tájékoztatókból és feldolgozókból áll, tudna segíteni megújítani a módszertani munkának. Miért ne fogadnánk jó szívvvel a gyerekkönyvtáros munkájának tapasztalatait, amikor könyvtárakat integrálunk a magasabb követelmények szellemében? Miért ne adhatnának tanácsot a feldolgozók az ellátási rendszer hatásos nyilvántartásához a módszertanosoknak? Miért ne lehetne megvizsgálni azt, hogy hogyan kerültünk a pályára, és ha pályára kerülésünk ilyen volt, mint fentebb vázoltam, miért ne segíthetne nekünk a szervezett továbbképzés? Miért ne segíthetnének a szervezett továbbképzést ötleteinkkel, javaslatainkkal? Mi például Várfalvi Erzsivel elhatároztuk, hogy megvizsgáljuk: hány mozdonyvezetőnek készült emberpalántából lett könyvtáros. Azért jöttünk össze, hogy okos terveinkkel segítsünk könyvtárügyünknek, szervezett formában, az egyesület égíse alatt. Ezért határoztuk el, hogy módszertani munkabizottságot alakítunk.”

Hát ebből nagy kalamajka kerekedett. A fiataloknak mondom, hogy olyan volt a légkör, hogy a lengyel események hatását vélték beszüremkedni az ástottbányászok körébe. Zsidai nekem egyébként azt mondta: vedd tudomásul öregem, hogy nem lesz munkabizottságotok, de ha lesz is, minden egyes alkalomkor miniszteri biztos vesz részt az összejöveteleken, és a vezetőtöknek párttagnak kell lennie. Ez a kijelentése tudat alatt is hátravetette további vezetői ambícióimat. Viszont a bizottságot meg kellett szervezni. Zsidai válasza nem maradt el:

„Kedves Róbert! Visszatérve a Kaposváron történt megbeszélésre és arra az óhajra, hogy olvasótáborotok résztvevői az egyesületen belül önálló szervezeti egységet létesítsenek, az alábbiakról tájékoztatlak. Beadványaitokat áttanulmányozva az az alapvető probléma, hogy a csoport szakmai törekvései, szakmai arculata nem tisztázott. A szövegekből az alábbi szakmai vonásokat lehet kiemelni: – Módszertani Munkabizottság, – Olvasómozgalmak, – Közművelődési Munkabizottság, – Könyvtárak és könyvkiadás közötti párbeszéd, – Könyvtáros pálya és könyvtárosképzés, – Könyvtári értékközvetítés és nyilvánosság dilemmái, – Közművelődési értékközvetítés és nyilvánosság dilemmái, – Közművelődési könyvtári tájékoztató tevékenység, – A könyvtári nevelő tevékenység stb. Ez a program nem tükröz egyértelmű, konkrétan meghatározható szakmai arculatot. Az egyesület különböző szervezeteiben és a legkülönbözőbb fórumain mindezekkel a kérdésekkel foglalkozik.”

E levélre írtam barátaimnak, Jakubecz Ilinek, Baricz Zsoltnak, Várfalvi Erzsinek, Kopasz Erzsinek és Lengyák Istvánnak, hogy hozzunk össze valami épkeztláb programot. Emlékszem, én akkor a „mélységből kiáltottam” hozzájuk, mert a sok hercehurca hatására kiújult a gyomorfekélyem. Lengyák Pista leveléből idézek, ő most tanár Nagykanizsán, de ha gyerekfoglalkozások rendezvényeire meghívjuk, találkozunk: „Aktuális problémák Munkabizottságának” nevezzük el magunkat.

Összeállt a tervezet, és benyújtottuk az elnökség elé. Emlékszem: az elnökségi ülés napján este fél hétkor hívtam lakásán Billédiné Ibolyát, aki közölte, hogy elfogadta az elnökség a tervezetünket, és indulhat a munkabizottság.

A Biblio Százjensz következő száma az alábbiak szerint tudósít:

„Megalakultunk! A munkabizottság alakuló ülését 1982. március 4-én a Művelődési Minisztérium Vezetőképző és Továbbképző Intézete könyvtárában tartotta. Az összejövetelen 40 könyvtáros jelent meg. Az MKE elnökségét Billédi Ferencné dr. képviselte. Varga Róbert, a kaposvári Megyei Könyvtár munkatársa ismertette a bizottság fő célkitűzéseit, a megalakítást kérő beadványt és az elnökség válaszát. Javaslatára a tagság háromtagú vezetőséget választott. A leadott harminchét érvényes szavazat alapján a vezetőség: Baricz Zsolt – Szeged, Somogyi Könyvtár, Fazekasné Várfalvi Erzsébet – Mezőberény, Nagyközségi Könyvtár, Jakubecz Ilona – Budapest, FSZEK. A megjelentek hét főből álló »tanácsadó testületet« is választottak azzal a céllal, hogy a vezetőségnek segítséget nyújtsanak: – a többi szakterület, szekció tevékenységéhez kapcsolódó munkafeladatok tervezéséhez, kidolgozásához; – vállalják a bizottság egy-egy konkrét munkájának koordinálását, vezetését. Tagjai: Arató Antal – Jászberény, Járási–Városi Könyvtár, Bátonyi Béláné – Budapest, MM Vezetőképző Könyvtára, Hubay Ágnes – Miskolc, Megyei Könyvtár, Kamarás István – Budapest, OSZK–KMK, Lengyák István – Nagykanizsa, Városi–Járási Könyvtár, Nagy Attila – Budapest, OSZK–KMK, Varga Róbert – Kaposvár, Megyei Könyvtár.

A munkabizottság tagjainak javaslatai, majd döntése alapján 1982-ben az alábbi feladatok végrehajtását vezeti:

- 1) Kísérlet »párbeszéd« kiépítésére a könyvkiadás szakemberei és a könyvtárosok között.*
- 2) A könyvtárosok pályaképének vizsgálata.*
- 3) Felkészülés az MKE augusztusi vándorgyűlésére.”*

És megindult az élet.

Nagyon szép nyolc évre emlékszem a Jakubecz Ili vezette munkabizottságban. Nekem a 82-es év vége az egyéni életemben nagyon rosszul sikerült, viszont a bizottságtól megkaptam a vándor tagdíjat. Jakubecz Ili így írt:

„Kedves Robi! Hiányoztál a munkabizottság legutóbbi találkozásán és ismerőseid mesélték, hogy elég csúnya bajokat fogtál ki a gyomroddal. Reméljük, a legközelebbi alkalomra már újra köztünk leszel egészségesen és

tettre készen. Örömmel értesítünk, hogy a MKE módszertani munkabizottsága titkos szavazás alapján a bizottságban eddig végzett munkáért a Kamarás István által alapított vándor »tag-díjat« Neked ítéli. A díj ünnepélyes átadására a következő találkozón kerül sor. Kívánjuk, hogy erre az alkalomra a betegségnek még az árnyéka is elmúljon felőled. Számítunk Rád a jövőben is. Boldog új évet kívánunk Neked és csalárodnak.”

Szívesen emlékezem a munkabizottság karácsonyi összejöveteleire, amikor Vilcsi és Ili a Vezetőképzőben szervezte az esteket. Írták, hogy 20 Ft-os ajándékot hoz magaddal. Akkor kb. 25 forintot kellett fizetni egy éjszakáért. A Hilton szomszédságában! Emlékszem a jó programokra és a neves előadókra.

Szilágyi Ákos, dr. Gerevich József, Kulin Ferenc, Kocsy Márta, Csomor Lajos, Lázár Guy, Havas Katalin, Győri Erzsébet, Lukács László teológus, Kalász Márton költő, Glatz Ferenc, Szakály Ferenc, Dül Antal, Papp István, Berecz András, Radnóti Sándor, Kovalcsik József, Kamarás István. Az Ifjúsági Szekcióval való közös rendezvényekről még nem is beszéltem.

Közben a szakma gazdagabb lett két dolgozattal: a Várfalvi Erzsivel közösen írt, a könyvtárosok közéletéről szóló írásunkkal (lásd a Szabó Ferenc szerkesztette: „Könyvtár és társadalmi környezete” c. sorozat III. köt.), valamint Bátonyi Viola és Jakubecz Ilona „Könyvtárosok GYES-en” c. művével.

A kezdeményezők nevében Tverdota Miklósné dr. az alábbi tartalmú levelet küldte 1989. november 15-én:

„Kedves Kolléga! Régi, hol gyengébben, hol erősebben jelentkező igényként él szakmai közéletünkben, hogy a Magyar Könyvtárosok Egyesületén belül indokolt volna megalakítani a Közművelődési Könyvtárosok szekcióját. Véleményünk szerint a társadalmi mozgásfolyamatok iránya azt mutatja, hogy napjainkban különös fontosságot nyert egy ilyen szakmai fórum létrehozatala a közművelődési könyvtári ellátás színvonalának emelésére és érdekeinek képviselésére. Néhány, egyesületünkben eddig is tevékeny szerepet játszó kollégával konzultálva arra jutottunk, hogy szélesebb szakmai körben is felvetjük egy ilyen szekció megszervezésének szükségességét és lehetőségét. Ezért 1989. december 13-án (szerdán) de. 11 órára meghívjuk a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár X. kerületi főkönyvtárába (Budapest, X. Pataky István tér 7–14.) mindazokat, akik érdeklődést mutatnak e kezdeményezés iránt. A megbeszélés napirendje:

A közművelődési könyvtáriügy aktuális kérdései, különös tekintettel a szakmai öngazgatásra. Előadó: Kiss Jenő.

Javaslatok a létrehozandó közművelődési könyvtári szekció tevékenységi körére, programjára, szervezésre.

A szervezőbizottság megválasztása.

Örülnénk, ha kezdeményezésünket Ön is támogatná, s részt venne ezen a megbeszélésen. Mivel nem tudtuk közvetlenül eljuttatni meghívónkat valamennyi közművelődési könyvtárhoz, kérjük, hívja meg nevünkben munkatársait, ismerős kollégáit is. Közreműködésére számítva üdvözlöm. Tverdota Miklósné dr. a kezdeményezők nevében.”

És még egy levél 1990-ből:

Kedves Barátunk! Szeretnénk értesíteni Téged arról, hogy legutóbbi (1990. május 16-i) összejöveteliünk alkalmából – szellemi táplálékok magunkhoz vétele mellett – megvitattuk az újjáalakuló MKE-n belüli helyzetünket is. A jelen levő tagsággal együtt úgy döntöttünk, hogy a Módszertani Munkabizottság a most alakuló Közkönyvtári szekció keretén belül folytatja tevékenységét. (Az említett szekció szervezőbizottságában, valamint ideiglenes vezetőségében három aktív alapító tagunk is szerepet vállalt.)

Most, az MKE új alapszabályának elfogadása után a szekciók is újra-és átszerveződnek. Azt javasoljuk, hogy az eddigi Módszertani munkabizottság tagjaiként a Közkönyvtári szekcióba lépjete be! Tesszük mindezt azért, mert úgy véljük, hogy ez az új szekció célkitűzésében, törekvéseiben és koncepciójában nagyon közel áll mindahhoz, amit eddig a Módszertani munkabizottság képviselt – mondhatni a szekció szélesebb körből verbuválva vállalja föl a mi korábbi célkitűzéseinket. A Közkönyvtári szekció létrejöttét s a mi belépésünket az is indokolja, hogy az egyre szigorodó gazdasági viszonyok megkövetelik a közművelődési könyvtárak és könyvtárosok érdekvédelmének erősítését s az erők összefogását.

Májusi összejöveteliünkön abban is megállapodtunk, hogy az új szekcióba való belépés mellett baráti közösségünk kereteit is fenn kívánjuk tartani, mondjuk mint a Könyvtári Olvasótáborok Baráti Társaságát (a név nem végleges!), s mint ilyen, évente két alkalommal külön összejövetelek megtartását is tervezzük. (Az egyik ilyen alkalom hagyományos karácsonyi rendezvényünk lenne.)

Találkozunk tehát 1990 karácsonya előtt egy később jelzett időpontban!

Baráti és kollegiális üdvözlettel: Bátonyi Viola, Jakubecz Ilona, Gereben Ferenc.”

PS. Ha valaki úgy érezte, hogy a történeti kronológia tendenciózus, jól érezte. Nem kell ahhoz hegeliánusnak lenni, hogy rájöjjünk, nincs új a nap alatt, örök körben mozgunk. Az egyesület története bizottságok keletkezésének és megszűnésének története. Én magam bizony fájlalom, hogy megszűnt a könyvtártörténeti munkabizottság. Most, az 50 éves évfordulón nagy hasznát vennénk 2002-ben. A módszertani munkabizottság megalakulásának vázlatos története is azt bizonyítja, hogy bizony változáson ment keresztül. Erről többet mondanak az utánam szólók, hisz Közkönyvtári Egylet lett belőle. Megszűnt az ifjúsági szekció is, és Harasztiné Katalin, egyesületünk főtitkára ezt írta:

„Tisztelt Elnökség! Örömmel jelentem, hogy vélhetőleg a legelfogadhatóbb módon megoldódik az új szekció létrejötte körüli vita.

Rövid beszámoló: Október 16-án 11 órára hívott össze Sajó Andrea egy ülést, amelyen végül az elnökség részéről csak én vettem részt. A szekcióalakításra készülő lelkes könyvtárosok (26 fő) nem mind voltak MKE-tagok, sőt, összesen 20 fő sem volt ilyen, ennél fogva első dolgunk az volt, hogy beléptessük őket az egyletbe. Erre megvolt a szükséges felkészültség. Ezután jelölőbizottságot állítottak fel, és az alapszabálynak megfelelő vezető-

ség(elő)választást tartottak. Minderről jegyzőkönyv készült, amelyet a megalkulási szándékot bejelentő levéllel, névsorral, belépési nyilatkozatokkal együtt hamarosan eljuttatnak az egyesülethez. Jelzem azt is, hogy Herman Ákos is szerepet vállalt a szekció vezetőségében.

A névhasználat: az Informatikus Könyvtáros Szekció elnevezéshez ragaszkodnak (ugye, ilyen címen felsőoktatási intézményekben oktatást szerveznek!), viszont a rövidítés MKE MIKSZ lesz, ahol a második »M« a magyar szó megismétlése. Ettől nem lesz összetéveszthető, valamint – sokak véleménye szerint – egyfajta játékosággal azt is kifejezi, hogy egy »vegyes típusú« könyvtárosságról van itt szó. A MIKSZ soraiból ketten ajánlották fel az MKE számára honlapkészítői készségüket, igyekszünk ezt hasznosítani, amikor a Könyvtári Intézethez kapcsolódunk. Érdemes elgondolkodni az EKSZ által létrehozott könyvtári portál jövőjéről is. Az EKSZ-et a május óta új titkára, Góczán Andrea képviselte. A szekció további sorsáról rövidesen taggyűlésen határoznak.

Összegezve: tette kész, érdemes könyvtáros kollégákkal gyarapodott az MKE, valamint rövidesen egy új szekciót is üdvözölhetünk a tanácsülésen (és lehet, hogy egytől elbúcsúzunk). Haraszi Kati.”

Lehet, hogy megszűnik egy szekció; alakul a másik. És ez így van jól, a változás az élet jele, a változatlanóság a halálé. Jó életet és jó munkát kívánok minden új és megújulni vágyó szekciónak és jó munkát és jó kedvet minden egyesületi tagnak.

Varga Róbert

(Elhangzott 2001. november 29-én a Közkönyvtári Egyletnek a FSZEK-ben megtartott Közgyűlésén.)

Az enciklopédikus lapok kialakulásának sajátos körülményei Magyarországon a XIX. század közepén

Az első újságlevelek létrejötte óta a sajtónak különös és fontos szerepe van az emberiség történetében. Az újságok a történelmi átalakulások első katalizátorai-ként, ideológiai előkészítőiként és szervezőiként működnek a különböző korokban és a különböző helyszíneken. A fejlődés minden mozzanatában szerepet játszanak, éppen ezért megjelenésüket és életjelenségeiket nem ritkán bizonyos „divatjelenések” kísérik. A XIX. század közepének európai méretű nagy „divatja” az enciklopédikus lap, amely hatását, jelentőségét tekintve egyben sajátos helyet foglal

el Európa sajtótörténetében és még sajátosabbat Magyarország kulturális fejlődésében.

Maga az elnevezés az 1830-as, '40-es évek új, polgári műveltségességére utal, amely sokoldalú tájékozottságot feltételez a tudományok, a művészetek terén. Különösen vonatkozik ez a nagy léptekkel haladó természettudományok korszakalkotó eredményeire, de nem lényegtelen a szépirodalom és a művészetek világa sem. A század közepén Európa szerte lezajlott demokratikus társadalmi és politikai mozgalmak a művelődés széles körű demokratizálódásával segítettek a műveltségesség „divatjának” előretörését. Az általános tankötelezettség bevezetésével emelkedett az írni-olvasni tudók száma, a közműveltség színvonala. Új és új néptömegek kapcsolódtak az újságolvasók táborába, akik új típusú lapokat igényeltek. Ennek megfelelően a vegyes tartalmú lapok különböző válfajai alakultak ki Angliában, Németországban és Európa más országaiban: az ún. néplapok, családi lapok és a szemlék, revük típusai a társadalom különböző rétegeinek szólóan. A néplapok az iparosok, kézművesek és parasztok; a szemlék, revük pedig a műveltebb közönség, az értelmiség érdeklődésére és támogatására számítottak. Ám akadtak olyanok is, akiket a néplapok tartalma, stílusa már nem elégitett ki, a szakmai lapok tudományos fejtegetéseinek tanulmányozásához pedig még nem rendelkeztek kellő műveltséggel. Ezt a réteget kívánták szolgálni az ún. családi lapok, vasárnapi lapok. Olvasóik elsősorban a kispolgárság közül kerültek ki. Legfőbb követelmény e lapokkal szemben – az enciklopédikus ismeretanyag közlésén kívül – az olvasmányos stílus, az alacsony ár és a gazdag illusztráltság. Ez utóbbit a fametszetes technika lehetővé is tette. A szerkesztők a fametszetes dúcokat gyakran cseréltették egymás közt, így egyes képek több lapban is megjelenhettek. Fontos volt az elérhető ár, a minél több előfizető, a minél nagyobb példányszám, végső soron a minél nagyobb olvasótábor. Ám e tekintetben Magyarországon sajátos problémákkal kellett megküzdeni a kezdeti időkben.

Magyarország a szabadságharc után

A magyar irodalom és kultúra a világsi fegyverletételt követő osztrák önkényuralom viszonyai között nehezen tudott létezni, fejlődni. A '40-es évek forradalmi lendületét a Bach-korszak politikai és szellemi nyomása váltotta fel. Az osztrák adminisztrációs rendszer, a magyar nyelv elfojtására irányuló törekvések nehéz helyzetet teremtettek. Az 1850-es évek bécsi politikája mindinkább rányomta bélyegét az amúgy is megtépázott magyar társadalom mindennapjaira. A politikai élet lefojtottsága az irodalmi és kulturális érdeklődés csappanásához vezetett. A világsi katasztrófa után az írók nagy része szétszéledt, bujdosott, emigrációba kényszerült vagy börtönben volt, de az itthon és szabadon maradtak sem igen hallatták szavukat. „Íróink szerteszét züllöttek, a ki Pesten maradt, iparvállalatoknál, pénzügyintézeteknél vállalt napidíjas foglalkozást; de közönség sem igen volt. A hivatalos lapon kívül még egy politikai napi lap, azután meg egy pár szépirodalmi lap tengette életét az örökké hű falusi gazdatisztek és protestáns papok részvétmaradványaiából.”¹ – írja Jókai.

A birtokos nemesek, akik a forradalmat megelőzően fontos szerepet játszottak a magyar kulturális életben, a „passzív rezisztenciát” választották. Vidéki birto-

kaikra húzódtak, ahol német nyelvű lapokon (Die Presse, Die Reform, Wiener Zeitung) keresztül értesültek a külvilág híreiről. Úgy gondolták, valósabb információkhoz jutnak, mivel a bécsi lapok szabadabban választhatják meg témájukat, és arról nyíltabban írhatnak. De a pesti olvasók száma is jelentősen megcsappant, és mint sok írónk panaszolja, a színvonal tekintetében is jelentős visszalépés történt: „... A józan nézeteknek nincs iránya, nincs szekér-kasa, amibe megfogózhassanak, nincs képviselője. Abból a nem tudom hova-féle állapotból osztán elfordulás, részvétlenség származik, még pedig – ami borzasztó – az okosabb rész-nél. Elpusztulunk. – Iszonyatos, mennyire vissza estünk a németiségbe itt in loco... Annyi szent, nem ér ez a mai világ egy pipa monopoliomot – változtatni kellene ezen s pedig minél előbb, mert én legalább maholnap már tökéletesen elvesztem hitemet, bizalmamat.”² – írja Pákh Albert Gyulai Pálnak 1851 elején.

Kortársuk, Csengery Antal, a korszak egyik vezéregyénisége azonban így elmélkedik: „Jól mondja Macaulay*, hogy az első gyümölcsök, melyek az irodalom mezején rossz rendszer alatt érnek, többnyire még a jó rendszer alatt elhintett vetésből erednek. A római császárság első éveit képezik a latin irodalom aranykorát, s e korszak íróit még a köztársaság utolsó éveit növelték. Íróink nagy része is, a közelebbi múlt évtized alatt, egy jobb korszaknak volt még növendéke. Ők képezték ama központot, mely körül egy ifjabb, szintén lelkes, írói nemzedék kezdett seregleni. Így tartott ébren a nemzeti közszellem, mely utóbb szintén visszahatott az irodalom emelésére: mind az irodalom, mind eme közszellem a pálmához levén hasonlók, melyről azt tartja a latin közmondás: sub pondere crescit!”³

A magyar nyelvű irodalom a szabadságharc előtt már sokkal természetesebb szükséglet volt a magyar társadalom számára, semhogy nélkülözni lehetett volna. A szabadságharctól a kiegyezésig terjedő szomorú korszakban jobbra ugyanazok az írók tartották a csüggedőkben a lelket, akik már a '40-es években is hallatták szavukat. Feladatuk az elnyomatás éveiben a nemzeti-társadalmi öntudat ébrentartása, majd a politikai ellenállás fokozása volt. A hiányzó politikai intézményrendszer szerepét az irodalom vállalta magára. „... most köteles minden ember ki nincs compromittálva, bármely irodalmi vállalatot pártfogolni, midőn minden módot elkövetnek, hogy az irodalmat és nemzetiséget semmivé tegyék.”⁴

A legjobb eszköznek ekkor is – mint a történelemben addig is, azóta is anynyiszor – a sajtó, az időszaki kiadványok bizonyultak. Számos lapalapítási kísérlet történt, amely nem járt mindig sikerrel. Ennek egyik oka az egyszer már eltörölt cenzúra „feltámadása”, de még inkább továbbélése volt.

A Bach-korszak sajtóviszonyai

Az 1848-as forradalmat és szabadságharcot követően az első idők katonai kormányzata türelmes volt a sajtóval szemben, ám amikor Bach miniszterségével a polgári elnyomatás megkezdődött, a cenzúra minden addiginál nyomasztóbbá vált. Számos lap már az engedélyeztetésig vagy az első szám megjelenéséig sem jutott el, mint például Vahot Imre Nőbarát című lapja 1850-ben.

Csengery Antal A sajtószabadságról c. írásában⁵ pontos és széles körű képet fest a forradalom vívmányainak gyakorlati kivitelezéséről és a közviszonyokról. A nemzetiségi kérdésről például leírja, hogy az abszolutizmus „civilizátorai” né-

met oktatással és német közigazgatással kívánták elérni a nemzetiségek egyenjóságát, lehetővé téve „...szóval minden népfaj egyenlő jogát – németté lenni.” Az osztrák jogegyenlőség nem volt egyéb, mint egyenlőség a jogtalanságban, a személy- és vagyónbiztonság pedig a török pusztítások óta nem volt kevésbé biztosítva, mint e néhány keserves év alatt. Az iskolákban az oktatók szaktudása helyett a német nyelv ismeretét helyezték előtérbe, nem beszélve arról, hogy azok a magántanárok, akik pótolni próbálták a közoktatás hiányosságait, állandó zaklatásoknak, akadályoztatásoknak voltak kitéve – írja.

Mindennél jobban elkeseríti és felháborítja azonban a sajtószabadságnak titulált gyakorlat. A cenzúra megszűnt, tehát a kiadványok *előzetes* engedélyeztetése is. A hatóság a már kinyomtatott művekből „fogadott el” „tiszteletpéldányt” (kötelezően), három nappal annak megjelenése előtt. Sajnos azonban ez a három nap csupán elvi terminust jelentett, mivel sokszor hetekig, hónapokig „ült” az anyag a rendőrségen, majd vagy kikerült a kereskedelembe, vagy nem. Tehát a „nem-cenzúra” cenzúraként működött, csak sokkal költségesebb formában, mivel ha vészett, a nyomdaköltség is elveszett az esetlegesen betiltott kiadványban. Néha a kiadvány néhány lapja bánta csak a „vizsgálódást”, ám olyan is előfordult, hogy az egész művet elkobozták. Fellebbezésnek volt ugyan helye, de amint Csengery írja, nem sok értelme volt, részben az idővesztésért, részben a nyelvi nehézségek miatt. A rendőrség német főnöke ugyanis sokszor hevenyészett, félrefordított szöveg alapján vagy valamely paragrafusra hivatkozva pert is indított az „elkövető” ellen. A büntetendő vétségeket úgy határozták meg, hogy bármely hírlapi közlemény könnyen besorozható volt valamely fajtájuk alá. Néha a sorok között olvastak olyat, amiért a szerkesztőt meginthették. Három ilyen intés után a lap felfüggesztése következett. Bizonyos szavak (*haza, nemzetiség, nemzet, szabadság, alkotmány* stb.) említése az izgatás vádját vonták maguk után. Bizonyos témák (pl. *önkormányzás*) pedig felségsértésnek, különszakadási törekvésnek minősültek. Csengery Közgazdasági és közművelődési dolgozatok⁶ című munkájában olvashatunk arról az esetről, amikor Prottmann, a hírhedt pestvárosi rendőrfőnök Geringer helytartó nevében 1851. szeptember 3-án rendeletben megvonja a Pesti Napló alapítójától, Császár Ferentől a lap engedélyét. Vétségei a következők voltak: „Gyűjtünk népszokásokat” címen megjelentetett egy irodalmi cikket, majd közölt egy hírt, miszerint 50-60 francia szocialistát elfogtak. E hírt a szerkesztő a párizsi kormány lapjából vette át. Mindez és még néhány ilyen „bűn” elég volt ahhoz, hogy naponta a katonai törvényszék elé citálják a szerkesztőt, és végül betiltsák tevékenységét. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy a lap élére új szerkesztőt szintén a helytartónács állított, Récsi Emil egyetemi tanár személyében.)

A cenzúra ébersége határtalannak, „útjai” pedig sokszor „kifürkészhetetlenné” bizonyultak. Pákh Albert Tompa Mihálynak írt levelében⁷ olvashatjuk, hogy Tompa új kötetében az egyik verset a hatóság kiadhatatlannak minősítette, pedig a vers egyszer korábban már napvilágot látott a Vasárnapi Újság hasábjain.

Olykor a lapalapítási engedélyek kiadásában is mutatkozott némi ellentmondás a sajtórendőrség részéről, mivel csupán a felelős szerkesztő „jogi személyét” vette figyelembe, nem törődve azzal, hogy ki „csinálja” ténylegesen a lapot. Ez később sem érdekelte. Jókai leírja a Vasárnapi Újságban⁸, hogy Pákh gräfenbergi gyógykezelése alatt a lap hétről-hétre úgy jelent meg, hogy Pákh egy üres ívre írta rá a nevét, amire azután a cenzúrának szánt példányt nyomtatták. Az más kérdés,

hogy milyen sok gonddal járt ez a munka. Jókai maga panaszkodik, mennyire kellett vigyáznia arra, hogy még véletlenül se kerüljön a lapba olyan, ami esetleg kompromittálhatja szegény beteg szerkesztőtársát.

A sajtószabadság tehát csak porhintés: „A sajtó, ha nem ostromolhatta – hallgatással mellőzte a kormány intézkedéseit...”⁹ Ennek a szenvedőleges ellenállásnak Kemény Zsigmond volt nagy mestere. Gyulai írja róla, hogy a Pesti Naplóban nem foglalkozott belpolitikával, nem nyilatkozott a kormány intézkedéseiről, csak tudomásul vette és közölte őket. „Az ő hallgatása gyakran ékesszólás volt, a nemzet megértette, a kormány pedig érezte, hogy engedelmességet ugyan követelhet tőle, de szólásra nem kényszerítheti, legföljebb boszánthatja, üldözheti, a mit meg is tett. Egy ízben három hónapra függesztette föl lapját, de Kemény türelmén semmi ki nem fogott.”¹⁰ – Ám, visszatérve Csengery fent idézett gondolataihoz, ezt olvashatjuk: „S az új intézmények nem csak azért nem fogamzottak meg a hon földében, – mivel a föld nem volt számára előkészítve s hiányzott támaszuk a közvéleményben. Utóbb a magyar sajtó hallgatagsága teljes közönyt vált mindez iránt, a mi felülről jött; s e közöny átment a közvéleménybe is.”¹¹

Sajnos a sajtótörténetben számos példát találunk arra, hogy ez a közöny nem csupán a „felülről jött” intézkedésekkel szemben volt tapasztalható.

Az önkényuralom olvasóközönsége

Az elnyomatás éveiben számos olyan lapalapítási kísérletről tudunk, amely nem a cenzúra gáncsoskodásán bukott el, hanem az előfizetők csekély számán, a közönség értetlenségén. Példaként megemlíthetjük azt a sohasem volt „tudományos, művészeti és irodalmi” lapot, amelyet Privitzer László „Újkor” címen kívánt olvasásra bocsátani. A hatóságok megadták az engedélyt, ám előfizetők hiányában a terv sohasem valósulhatott meg.

Talán még jellemzőbb Szilágyi Virgil Értesítő c. lapjának a sorsa. Ezt a szemle típusú lapot Szilágyi – Tánicsics Mihály védőügyvédje – 1852 februárjában indította útjára Arany János, Tompa Mihály, Csengery Antal, Erdélyi János, Kemény Zsigmond, Gyulai Pál, Szontágh Gusztáv közreműködésével. – Csupa nagy név. A célzott, megnyerni kívánt közönség a polgári középosztály, az értelmiség volt, ám egy ilyen „magát sok témába ártó” lapnak nagyon nehéz hangot és helyet találni egy átalakulóban lévő társadalomban. Súlyos szerkesztői nehézségekkel küzdött indulásától fogva. Vajúdását többszöri címváltozása és az ezzel együtt jelentkező új meg új profilja mutatja. Csak röviden életének főbb állomásai: 1852 februárjában irodalmi, művészeti, ipari és kereskedelmi lapként indult, majd 1852 májusában már meg is szűnt, illetve Budapesti Viszhang, Röpívek, Viszhang és ismét Budapesti Viszhang címen, a régi reformkori divatlapok mintájára, hetenként megjelenő irodalmi lappá alakult. Az 1854. május 7-én útjára induló Viszhang már „humoristikai divatlapnak” jelölte magát. Új munkatársa – Szilágyi mellett – Vas Gereben, az '50-es, '60-as évek egyik legolvasottabb szerzője. Írói gárdája is megváltozik kissé: Thaly Kálmán, a fiatal költő, Lauka Gusztáv, a Charivari c., 1848-ban megjelenő élclap hajdani szerkesztője stb. A közvélemény igényeihez olyan gyakran „idomított” lap végül – ötévi „hányattatott élet” után – 1857. január 15-én szűnik meg és „varjú sem károg utána.”¹²

„Irodalom – nincs. Író – nincs. Közönség – nincs.³ – Így kesereg 1852 nyarán Pákh Albert barátjának, Gyulai Pálnak szóló levelében. Majd két évvel később, a Vasárnapi Újságban egy olvasó levelére válaszolva ezt írja: „Csak azt akarom most mondani, hogy akármi szépet és jót higyjünk a magyar emberről, de azt nem mondhatja róla legjobb barátja sem, hogy **olvasni szeretne!** Hej pedig ha még ez a tulajdonság is meg volna bennünk, már akkor azután kissé bátrabban hasonlíthatnók egymást más nemzetekhez. Nem követem azokat, a kik minduntalan az angolokat és francziákat hozzák fel például, mint a kik száz meg százezer példányban veszik a könyveket és hírlapokat, vagy Amerikát, hol majd minden falunak meg van a maga külön újsága s majd minden vasúti állomásnál találhatók könyvboltok, mellyekben kiki válogat magának útravalót lelke táplálására – nem akarok ezekről szólani, mert sokan azt mondhatnák: könnyű nekik! Annyi milliónak! Olly hatalmas nemzeteknek! S ezt el is kell ismerni, ámbár más részről be van bizonyítva, hogy nálunk aránylag több az iskolába járt, olvasni tudó ember, mint különösen a francziák között, és csak azon kell elcsodálkoznunk, hogy hova vesz hát nálunk az a sok iskolázott hazánkfia, ha a könyvvásáron nyomát is alig látjuk?...

Már pedig én azt hiszem, kedves urambátyám, hogy ennek is meg kell változnia. Itt az idő, hogy a magyar ember megértse igaz érdekeit s napi szükségének egy nagy részét szorgalmas, folytonos olvasás által fedezze.”¹⁴

Ám az sem mindegy, hogy milyen ez a szükség! Lévy József írja Pákh Albertnek: „... az az öthatszáz ember, a ki Magyarországon még olvasni szokott, nem akarand majd egyebet olvasni, mint a mi lelkét, fülét csiklandozza, vagy a mint [Ignazink de Nagy] hirdeti: mulatni mindenáron!”¹⁵

Kik alkotják az önkényuralmi Magyarország valós vagy potenciális olvasóközönségét?

Kemény Zsigmond, a korszak hang- és programadója a magyar irodalom számára a burzsoázia és a birtokos nemesség megnyerését tartja kívánatosnak. Az arisztokráciáról ugyanis azt tartja, hogy bár pallérozott ízlésű, európai értelemben civilizált, de nem tud magyarul, a főnemességet léha életvitelűnek és nemzetietlennek tartja. Bár műveltségét és ízlését tekintve a vidéki nemességről sincsen túl jó véleménnyel, de – akárcsak mások is – ebben a rétegben látja a modern polgári olvasóközönség egyik fő összetevőjét. Elsősorban azért, mert forradalmi múltja miatt a magyar ellenállás derékhadát képezi, másodsorban pedig azért, mert a mezőgazdaság korszerű módszereinek alkalmazásához kénytelen folyvást művelni, képezni magát.¹⁶ Az elnyomatás éveinek középosztályáról, főként a soraiban megtizedelt értelmiségről nemcsak Kemény Zsigmond, de mások írásaiból, leveleiből is tudjuk, hogy mennyire kimerültté, szárnyaszegetté és közönyössé vált a szabadságharcot követő időkből. A kifejlődőben lévő polgárság pedig még nem tekinthető műveltségében egységes arculatúnak ebben az időben, és még nyelviileg is erősen megosztott volt.

A fent leírt jelenségek több magasabb színvonalú irodalmi vállalkozás bukását eredményezték, többek között Pákh és Gyulai lapját, a „Szépirodalmi Lapok”-ét, amely az '50-es évek legszínvonalasabb szépirodalmi lapja volt, és Pákh és Gyulai irodalmi eszményképét, a népnemzeti irányzatot képviselte. „Bízom bennetek, s hiszem, hogy sikerülnöm fog egy szép központot teremteni, hol összegyűljön ezen imádott ázsiai fajnak minden még fennmaradt s egészen materiává nem vált jóra való

szellemé.”¹⁷ – írja Pákh Aranyinak 1852-ben. A lap rövid ideig élt, de a megálmodott központ, az Irodalmi Deák-párt létrejött. Feje Kemény Zsigmond, sugalmazója és mozgató szellemé Csengery Antal és Pákh Albert volt. A tagok között ott találjuk a fiatalabb Gyulai Pált és Sükei Károlyt, vidéki hívei között pedig Arany Jánost, Tompa Mihályt, Lévay Józsefet, Erdélyi Jánost és Szász Károlyt. A rokon gondolkodás és az elvi bátorság tartotta őket egy táborban. Az irodalom segítségével igyekeztek előkészíteni a tért azon időre, amikorra a nemzet visszanyeri a maga fölötti rendelkezés jogát. Mivel a politika terén nem érvényesülhettek, a költészetben és a tudományban igyekeztek a helyes elveknek érvényt szerezni.

A nagy nemzeti katasztrófa után úgy látszott: a tényleges politizálás helyett a nemzet ellenállásának és öntudatának erősítése vált a legfontosabbá a műveltség nyújtotta eszközökkel. Nem kisebb dolog volt a cél, mint értékeink megtartása, fejlesztése, a világnak való megmutatása nemzeti fennmaradásunk érdekében. Ennek egyik legfontosabb eszközeként jöhettek számításba a közművelődési orgánusok, az enciklopédikus lapok. Bizonyára az sem volt érdektelen e lapokkal kapcsolatban, hogy talán kisebb eséllyel számíthattak a cenzúra „kitüntető” figyelmére. A fő cél azonban az ismeretek minél szélesebb körben való „terítése” és ily módon az olvasók táborának szélesítése, az olvasási vágy minél intenzívebb élesztése. Az enciklopédikus lapok fontosságáról ír a Szépirodalmi Lapok 1853. március 31-én megjelent 26. számában is: „Fő és igazi mozgató ereje nem is a szépirodalomban rejlik, mint inkább azon irodalmi ágakban, amik ismereteket szállítanak a nép közé. E téren soha sem nyugszik. Nincs a földnek országa, mellyről folytonosan ne jelennének meg új meg új művek. Ide tartoznak a történeti művek és emlékiratok, ethnographiai és utazási rajzok a természet- és műtani tudományok népszerűsítése. Mindez aztán belefolyik a heti iratokba, mellyek könnyen s olcsón viszik azt tovább száz meg száz ezrek közé. A sajtó e neme legfontosabb ága Angliának s nyílt tanúlsága annak, hogy Anglia legműveltebb része Európának. Itt minden emberben él az olvasási vágy. Másutt csak a míveltek olvasnak. Ismét másutt még azok sem”¹⁸

Persze a Szépirodalmi Lapok kudarca mást is bizonyít, nevezetesen azt, hogy az igények növelése, a jó ízlés fejlesztése legalább akkora feladat, mint az előbb említettek.

Nem szóltam még az olvasóközönségként egyre inkább számításba jövő alsóbb néposztály tagjairól, a kézművesekről és a parasztokról. Kemény Zsigmond a programjában még nem tekintette számottevőnek ezt a réteget, ám mások, akik még rajta kívül a nemzet életében mutatkozó életjelenségeket figyelemmel kísérték, észrevehették, hogy a „nép” mennyire igényli az írott szót. A '40-es évek mozgalmainak egyik legfőbb eredménye ez, hogy ti. megnyerte a „népet” a kultúrának, és felébresztette benne a szellemi szükségletek érzetét, ám sokáig kénytelen volt beérni a „népieskedő”, „urambátyámozó”, silányabb olvasmányokkal. Kemény Zsigmond persze igénytelennek mondja a parasztokat, ám sok jelentős írónk tiltakozik azoknak a lapoknak a hangvétele ellen, amelyek úgymond a nép széles rétegeihez szólnak (Nép Barátja, Falu Könyve, Falusi Esték stb.) A Vasárnapi Újság egyik számában megjelent olvasói levél is megerősíti ezen írók tiltakozásának jogosságát: „...Nyíltan meg kell önnek mondanom, hogy legalább vidékünkbeli népnek olvasni szerető része kissé bizalmatlan a nép számára írott lapoktól. Uram, fülem hallatára beszélnek; hogy mostanság olly írmodorú olvas-

mányokat kívánnak a nép által olvastatni, annyira malom alatti előadási módon, hogy az olvasni szeretők nemcsak megunják, de szégyenlik is. Hozzá tevék egyzersmind, hogy azok, kik olvasni nemcsak szeretnek, de a számukra írt lapokat szívesen olvassák is, az istállóí stylnél feljebb álló, míveltebb előadást is megértik, kik pedig meg nem értik, azok holmi Csízióznál egyebet bizonyosan nem is fognak olvasni. – E nép kívánatát csak méltányos és becsülendőnek tartom, mert nyíltan mutatja, hogy ösmeretek és mívelődés után vágyik. ... jó úton járunk, azon úton, mely a növekedő értelmiség és mívelődés magasztos céljához vezet.”¹⁹

A nép, népiesség, néplap fogalmának átértékelése 1848 nyomán sürgető szükségként jelentkezett. A nép helyébe az értelmezésekben mindinkább a *nemzet* került. Az osztrák önkényuralom jogilag nem tett különbséget nemések és nem-nemések között. Veszélyeztetett nemzeti létünk megmentése közös érdek volt, és ezért a nemzeti összefogás kérdésévé vált. Erősíteni tehát azt kellett, ami összekötötte, nem azt, ami szétválasztotta a felsőbb és alsóbb köröket.

Ennek az új „nép-fogalomnak” szellemében több vállalkozás is született, amely egyzersmind a póriás stílus elleni hadviselést is magára vállalta. Ismét Csengery Antalnál olvashatjuk: „A nép számára külön irodalmat láttunk alakulni hazánkban a forradalom után, melynek elemében kötelességünknek hittük kimondani, hogy az egyzserűség nem az együgyűségben áll, s a népies nem a póriásban. Más művelt népek azt értik népies alatt, a mi a nagy közönségnek van írva. E fogalmat helyettesítők mi ama másíknak, mely a magyar közönséget két részre akarta osztlatni, az egyiket uramnak szólítván, a másikat kendteknek. Mi kimondtuk, hogy legjobb modor, a mit mindenki ért, föltevén, hogy a ki olvasni szokott, már bír némi ismeretekkel. Nem kisebb szerencsétlenségnek tartók a költői művek azon szabadságát, mely a népies jogánál fogva mellőzhetni vélte a szép formát. Egy-két jelesebb költőnk műveit kivéve, mind forma, mind tartalom tekintetében sülyedést láttunk a ponyvairodalom felé. A szépirodalmi művekre nézve szabályul állítók fel, hogy a népies nem zárja ki a műbecset. A mi szép, csak nyer becsében, ha egyetemessé tesszük, de azzá akarván tenni, nem szabad változtatni föltételeit.”²⁰

Ez volt tehát az az új szellem és új cél, amelynek jegyében több kiváló, enciklopédikus lap is született az 1850-es években. Ezek a lapok egyre magasabb színvonalat képviseltek mind tartalmukban, mind kivitelükben. A legismertebb ezek közül a Pákh Albert szerkesztette Vasárnapi Újság (1854–1921). Hosszú, 68 éves élete folyamán sok és sokoldalú ismerettel gazdagította olvasóit.

Rendkívül jelentős szerepet játszott, a Kemény Zsigmond és Csengery Antal által évi hat füzetben kiadott és szerkesztett Magyar nép könyve (1854–1856). Szerzői a legkiválóbbak közül valók voltak: Vörösmarty, Petőfi, Arany, Tompa, Erdélyi, Eötvös József, Jókai, Gyulai, Csengery és Kemény. A Magyar nép könyve szerkesztőinek célja egy olyan folyóirat kiadása volt, amely gazdasági, történelmi, természettudományi cikkei között néhány külföldit is megjelentet igényes magyar fordításban. A mindinkább kibontakozó Vasárnapi Újság, valamint Kemény Zsigmond Pesti Naplója a lap két év utáni, 1856-os megszűnéséhez vezetett.

A Család Könyve (1854–56, 1858), Greguss Ágost és Hunfalvy János lapja, szintén a tudomány népszerűsítésére vállalkozott, mégpedig nagy súlyt fektetve annak korszerűségére. Írói természetesen nem feledkeztek meg az enciklopédikus lapok iránti legfőbb követelményről, az olvasmányosságról sem.

Az olvasásért, olvasóközönségért való küzdelem gyümölcsei valójában az évtized második felére értek be igazán. A megnőtt olvasási kedv és tudásszomj az 1860-as években valódi sajtórobbanáshoz vezetett. A sajtó elnyerte méltó helyét az ismeretek terjesztésében, a műveltség általános emelésében.

JEGYZETEK

- 1 Jókai Mór: Hogy született, hogy dajkáltuk? = Vasárnapi Újság 1879. márc.16. 26.évf. 11.sz. 170. p.
- 2 Pákh Albert levele Gyulai Pálnak. In.: Gyulai Pál levelezése 1843-tól 1867-ig. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Somogyi Sándor. Budapest, 1961. Akadémiai K. 76. p.
- 3 Csengery Antal: A sajtószabadságról (Az 1861. május 31-iki ülésben mondott beszéd). In.: Csengery Antal összegyűjtött munkái. 4. köt. Publicisztikai dolgozatok és beszédek. Budapest, 1884. Kilián Frigyes. 252. p.
- 4 Gyulai levele Szász Károlyhoz. Gyömrő 1850. máj. 11. In.: Gy. P. i. m. 44. p.
- 5 Csengery Antal i. m. 247. p.
- 6 Csengery Antal összegyűjtött munkái. 5. köt. Közgazdasági és közművelődési dolgozatok és beszédek. Budapest 1884. Kilián Frigyes. 442. p.
- 7 Pákh Albert levele Tompa Mihályhoz [keltezés nélkül]. MTAK Kézirattár MS 4442/134.
- 8 Jókai Mór i. m. 170. p.
- 9 Csengery Antal: A sajtószabadságról (Az 1861. május 31-iki ülésben mondott beszéd). In.: Csengery Antal összegyűjtött munkái. 4. köt. Publicisztikai dolgozatok és beszédek. Budapest, 1884. Kilián Frigyes. 253. p.
- 10 Gyulai Pál: Kemény Zsigmond fölött. In.: Emlékbeszédek. 2. bőv. kiad. Budapest 1902. Magyar Irodalmi Intézet és Könyvny 1. köt. 186. p.
- 11 Csengery Antal: A sajtószabadságról (Az 1861. május 31-iki ülésben mondott beszéd). In.: Csengery Antal összegyűjtött munkái. 4. köt. Publicisztikai dolgozatok és beszédek. Budapest, 1884. Kilián Frigyes. 253. p.
- 12 A magyar sajtó története. Főszerk. Szabolcsi Miklós. 2/1. 1848–1867. Bp. 1985. Akadémiai Kiadó. 447. p.
- 13 Pákh levele Gyulaihoz 1852. júl. 27. = Nyugat, 1910. 3.évf. 2. köt. 1554. p.
- 14 Pesti levelek = Vasárnapi Újság 1854. márc.5. 1.sz. 4. p.
- 15 Lévy József levele Pákh Albertnek [dátum nélkül]. MTAK Kézirattár MS 4752/79–81.
- 16 Kemény Zsigmond: Élet és irodalom. Szerk. Tóth Gyula. Bp. 1971. Szépirodalmi Kiadó 226. p.
- 17 Pákh Albert levele Arany Jánosnak Pest 1852. dec.18. MTAK Kézirattár K 513/420.
- 18 Külföld = Szépirodalmi Lapok 1853. márc.31. 26.sz. 412. p.
- 19 Vidéki hangok = Vasárnapi Újság 1854. márc.26. 4.sz. 31. p.
- 20 Csengery Antal összegyűjtött munkái 5. Közgazdasági és közművelődési dolgozatok és beszédek. Budapest 1884. Kilián Frigyes. 431–432. p.

Könyvtárosképzés Franciaországban – egy vendéghallgató szemével

Többet tudni, új dolgokkal megismerkedni, látókörüket szélesíteni – ez volt célja a tudásra vágyó magyaroknak már több száz évvel ezelőtt is, mikor idegen országokba mentek mesterséget vagy tudományt tanulni. Ez a törekvés mit sem változott, ma is minden egyetemi évben magyar diákok százai indulnak külföldre ugyanezen céllal. Szerencsésnek mondhatom magam: a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának könyvtár szakos hallgatójaként módomban állt Erasmus-ösztöndíjasként fél évet tölteni Franciaországban 2001 tavaszán, és tanulmányokat folytatni a lille-i Université Charles de Gaulle-on.

Az észak-franciaországi kisvárosban az egyetem más helyzetben van, mint egy fővárosi intézmény. Általa a gazdag múltú iparváros egyben az ország harmadik egyetemvárosává lett, külön városrészek épültek oktatási célokra. Az általam látogatott intézmény is egy külvárosban, Villeneuve D'Ascq-ban van, és a bölcsészettudományi, illetve művészeti tanszékeket foglalja magában (Lille3 – Sciences Humaines, Lettres et Arts).

A francia diákoknak egyetemre járni nem pontosan ugyanazt jelenti, mint számunkra. Franciaországban az érettségizettek a legtöbb felsőoktatási intézménybe komolyabb próbatételek nélkül bejuthatnak, így ide is. Az egyetem keretein belül több képzési rendszerben lehet részt venni, ennek megfelelően különböző értékű, különböző szakirányú diplomák megszerzésére van mód. Így van ez a Könyvtártudományi–Informatikai Tanszék kinti partnerével is. Ez a Lille3 Egyetemen az UFR IDIST (Unité de Formation et de Recherche: Information, Documentation et Information Scientifique et Technique). Nevének megfelelően nagyjából a következőkkel foglalkozik: informatika, dokumentáció, tudományos és műszaki tájékoztatás. Ezt a tanszéket 1991-ben alapították, és bevallottan interdiszciplináris oktatást folytat, sok megközelítést kínál a diákoknak a tudományterülettel kapcsolatban, pl. hozzájuk tartozik a szociológiai és etnológiai képzés is.

Eleinte nagyon másnak tűnik a rendszer, de sok hasonlóságot is találunk. Az érettségi utáni alapképzés (DEUST = Diplôme D'Études Universitaires Scientifiques et Techniques) két éves, ennek felépítéséről a későbbiekben beszámolok. A már a szakmában dolgozóknak módot nyújtanak arra, hogy ugyanezt a képesítést három tanévre bontva szerezzék meg. Ugyancsak két éves képzés a DEUG MISASHS (Diplôme D'Études Universitaires Générales: Mathématiques, Informatique, Statistiques Appliquées aux Sciences Humaines et Sociales), azaz humán- és társadalomtudományokra alkalmazott matematika, informatika és statisztika. Ezekre épülhetnek harmadik évként a Licence, negyedikként a Maîtrise, illetve ötödikként a DESS (Diplôme D'Études Supérieures) és a DEA (Diplôme D'Études Approfondies) oklevelek megszerzésére irányuló képzések. Ezeknél már szétválik az információval–dokumentációval és a szociológiával–etnológiával

val foglalkozó oktatási forma. Az alapidiploma engem a magyar főiskolai diplomára emlékeztet, azaz sok gyakorlati és a feltétlenül szükséges elméleti ismeret megszerzése a cél, de innen automatikusan lehet továbbkerülni a rendszer magasabb pontjaira, ahol már nincs szükség ismétlésre, hanem az ismeretek elmélyítése, specializációja folyik, egyre több elméleti tudnivalóval, kutatással. Ez az átjárhatóság mindenképp hasznos. Az egyetemi és nemzetközi átjárhatóság biztosítására pedig folyamatban van a kreditrendszer kidolgozása. Az oktatás ideje ott sem évekre, hanem szemeszterekre oszlik.

Külföldi vendéghallgatóinak a Lille3 Egyetem a kétéves képzések kurzusait javasolja a nyelvi könnyebbség miatt. Ezek közül szabadon lehet választani. Akárcsak nálunk, ez a szak ott is viszonylag kis létszámú, így az elméletileg választható kurzusok gyakorlatban kész órarendet jelentenek minden évfolyamnak. Így tehát célszerű egy körből válogatni az órákat. Lehetőség adódott a tanórák pusztá látogatására, de vizsgára is.

Most tehát tekintsük át, mit tanul egy franciaországi „könyvtárszakos” az alapképzés két éve alatt. Az első félév kurzusainak kétharmadát a hallgató az egyetem bármely szakjának kínálatából tetszőlegesen választhatja. Ennek célja, hogy ismerkedjen az egyetemi munkával, szélesedjen a látóköre, illetve esetlegesen más szakot választhasson. Ezen kívül általános alapozó kurzusokon vesz részt a tanszéken. A második félév már valódi képzés. Írás- és szóbeli kifejezési technikákat, számítástechnikai alapokat és angol nyelvet tanulnak, elméleti tárgyakat a kultúra és politika, kultúra és gazdaság, tudomány - technológia - társadalom összefüggéseiről, továbbá a könyvtárosok gyakorlati teendői közül megismerkednek a katalógizálással, a bibliográfiai leírással, a Dewey-féle Tizedes Osztályozással (Franciaországban ez az elterjedtebb rendszer) és a tezaurszkészítéssel. A félévet 120 órás, három hetes szakmai gyakorlat zárja. A harmadik tanulmányi félévben is folytatódik az angol nyelv, megismerik a dokumentációs munka alapjait, tanulnak a szakmához tartozó jogi, gazdasági, szervezeti és adminisztrációs kérdésekről, illetve könyv- és médiatörténetet, médiaelemzést. A tanulmányok utolsó szemeszterében a könyvtári szolgáltatások és az olvasóközönség ismerete az elméleti témák; a gépi katalógizálás, a felhasználói programok ismerete és az internetes tájékozódás pedig a gyakorlati anyag. Emellett „szakirányt” is kell választani. Az egyik csoport a médiatárakra, ezen belül az irodalmi művek behatóbb ismeretére koncentrál, azaz „könyvtárosi” irányt választ. Itt van lehetőség arra, hogy gyerekkönyvtárosi, illetve zenei könyvtárosi munkára szakosodjanak. A másik fő irány a dokumentáció, ide több számítógépes tudnivaló tartozik, specializációja pedig a vállalati dokumentáció. A tanulmányokat egy újabb három hetes gyakorlat zárja. A végzős hallgatóknak otlétem alatt támogatott, csoportos svédországi tanulmányutat is szerveztek nyárra.

Jómagam a záró félév tanegységei közül végeztem el néhányat, ennek alapján próbálom összehasonlítani az ott folyó oktatást az itthoni tapasztalataimmal. Itt feltétlenül fontos figyelembe venni, hogy nem egyforma volumenű képzésekről van szó. A csoportlétszám ott is hasonló a mi évfolyamainkéhoz, de gyakorlati oktatáson, főleg számítógép előtt, két csoportra osztják a hallgatókat. Általánosan jellemző, hogy jól felszerelt az egyetem, s a tanszéknek két saját gépterme van. Mídjukban áll a tanulók számára igény szerint gyakorlási lehetőséget és internet-hozzáférést biztosítani. Ezt az előnyt remélhetőleg hamarosan sikerül behoz-

nunk. A történeti tárgyak aránya az általam megszokottnál jóval kisebb, viszont bizonyos dolgokat lassan, aprólékosan gyakoroltatnak, ami a miénktől eltérő munkatempót diktál. Kötelező olvasmányok, önálló munka csak magasabb képzési szinteken követelmény. Viszont csoportmunkára nevelik diáktársainkat: elméleti óráikon többé-kevésbé állandó csoportokat alkotnak. E csoportok közös feladatot kapnak, pl. egy hipotézis vagy egy dokumentációs intézményben tett látogatás alapján ún. „dossziét” állítanak össze, s ebből társaik előtt kiselőadást tartanak. A csoportos munkára való készség valószínűleg nagyon jól használható a későbbiekben, ugyanakkor a csapat kevésbé aktív tagjai önálló munkára képtelenek lesznek. A francia oktatás nagy hangsúlyt helyez olyan külsőségekre, mint a példál munka külalakja, és emellett a tartalom olykor eltörlül. A számonkérések nem túl szigorúak, de tény, hogy a hallgatók képesek alkalmazni a tanultakat, és ez a fő cél. Jellemző példa, hogy vizsgaidőszakjuk nem volt, helyette végezték soron következő szakmai gyakorlatukat. A számítástechnika terén ugyanazokat az alapozó ismereteket sajátítják el, mint mi: szövegszerkesztés, adatbázis-kezelés. Internetes képzésük azonban jóval sokszínűbb, amire, azt hiszem, nagy szükség is van. A levelezésen kívül a keresőrendszerekkel is megismerkednek, képesek lesznek az általános- és szaktájékoztatóban felhasználni ezt a segítséget is, ami kétségtelenül szélesíti a nyújtható szolgáltatások körét. Ezenkívül a honlapszerkesztés alapismereteit is elsajátítják a kötelező órák keretén belül. A katalogizálás gépesítése is kihat az oktatásra: gyakorlatban megtanulják a UNIMARC használatát, és a honlapok katalogizálásába is bevezetést nyernek. A dokumentációra specializálódott csoport az ott leggyakrabban használt könyvtári integrált rendszerek használatát is megtanulja, gyakorolja. Ezek többségére nálunk is van törekvés, csupán technikai lehetőségeink nem egyformák, egyelőre. Jó érzéssel töltött el, hogy a lemaradásunk nem is olyan nagy, és ismereteink alapján bátran felvehetjük a versenyt nyugat-európai társainkkal.

Kintlétem alatt lehetőségem volt néhány könyvtárat is megtekinteni. Lille-ben legnagyobb jelentősége a felsőoktatási könyvtárrendszernek van, az általam megismert gyűjtemények is ehhez tartoznak. Az egyetemi könyvtár (BU = Bibliothèque Universitaire) a legnagyobb ezek közül. Nagy előnye a campus-felépítésnek, hogy minden szükséges épület egymáshoz közel helyezkedik el, így a könyvtár is az oktatási épületekkel szomszédos, a diákok és tanárok életét nagy mértékben megkönnyítve. A diákigazolvány vonalkódja automatikusan azonosítja a könyvtár olvasóit, a beiratkozás ingyenes. Az épület viszonylag nagy területtel rendelkezik, sok szabadpolcos olvasóhelyiség könnyíti a tanulást, számítógépes katalógus segíti a tájékozódást egyszerűen használható rendszerrel; a kölcsönzés pedig ettől kicsit távolabb történik. (Mindezeket számunkra is igyekszik biztosítani az Egyetemi Könyvtár Budapesten, bár néha nehézségekbe ütközik.) A Lille3 könyvtára reggel fél kilenctől este nyolcig áll az olvasók rendelkezésére, illetve szombaton a délelőtti órákban. Találkoztam ezen kívül egy olyan helyiséggel az intézmény falain belül, amelynek nagy hasznát vennék a budapesti egyetemisták és a könyvtárak is. Egy tanulószobáról van ugyanis szó, ahol nyugodt körülmények között, asztaloknál, zárt helyen van mód arra, hogy tanulhassanak a hallgatók, akár saját jegyzetből, könyvből, anélkül, hogy olvasótermi helyeket foglalnának el az ott kutatók elől.

A BU épületén belül működik a BdB (Bibliothèque des Bibliothèques): a Könyvtártudományi Szakkönyvtár megfelelője. Igazából csak az intézményi hovatartozás

különbözteti meg a kettőt, az előbbi ugyanis szinte kizárólag feladatának tekinti a könyvtár szakos hallgatók kiszolgálását. Így a BdB gyűjteménye pontosan illeszkedik a tananyaghoz, a tanárok konzultálnak a könyvtárosokkal, sőt gyakran közülük kerülnek ki. A tananyaghoz való szoros kapcsolódás következtében gyerekkönyvek, képregények, ifjúsági regények teszik ki a szabadpolcos állomány egy részét. A szak több órájának helyszíne, integrált rendszer-gyakorlási lehetőség is ez a szakkönyvtár. Viszont a KMK szakkönyvtárának részletességével, sokoldalúságával nem vetekedhet a gyűjtemény.

Az egyes tanszékekhez szervesen kapcsolódó gyűjteményrészeket külön, az adott tanszékek közelében helyezik el. Ez bizonyára kényelmes, viszont nem megoldott az állományrészek közös nyilvántartása. Azaz az adott tanszékek feladata a katalogizálás, s az ott található művek az egyetemi könyvtár számítógépei, katalógusa segítségével nem visszakereshetők. Ne feledjük, hogy szomszédos épületekről van szó. Egyik példám ilyen könyvtártípusra a DEE (Département des Étudiants Étrangers) könyvtára, amely a külföldi hallgatók francia nyelvoktatási anyaggal való ellátását tűzte ki célul. Itt sajnálatosan, az egyetemen belüli konfliktusoknak köszönhetően, nem mindenkinek biztosítják a kölcsönzést. A Lille3-ra beiratkozott, tanulmányaikat csak ott végző idegen anyanyelvű diákok megkapják a lehetőséget minden szolgáltatás használatára, míg a csupán 2–10 hónapot ott töltő ösztöndíjas külföldi hallgatók ebben nem részesülnek.

Ennél behatóbban volt módom megismerkedni a Lille3-n oktatott kisebb idegen nyelvek könyvgyűjteményeivel. Ezek két csoportra bontva, két helyiségben, összevontan üzemelnek. Közülük a „nagyobb” nyelvek – a spanyol, olasz, portugál, arab, héber, újjörög – viszonylag nagyobb területen, több olvasóhellyel rendelkeznek, van szabadpolcos állományuk, hosszabb a nyitvatartási idő, és egyes nyelveknél építenek számítógépes katalógust, amely sajnos nincs összekötetésben a nagy egyetemi könyvtár nyilvántartásával. A „legkisebb” nyelvek gyűjteményrészében hosszabb időt is eltöltöttem, ide tartoznak ugyanis az egyetem oktatási viszonyai közt a lengyel, orosz, cseh, magyar, szerbhorvát – és a kevésbé „kicsi” japán és kínai. Mivel ezek iránt kicsi az érdeklődés, és nincs megfelelő munkaerő, helyzetük korántsem mondható ideálisnak. A szláv gyűjtemények többé-kevésbé katalogizáltak, míg a keleti nyelvek és a magyar esetében ez a munka még csak a közelmúltban kezdődött meg. Hiába áll a magyar lektor rendelkezésére a MNB CD-ROM, ha számítógépet nem használhat a feldolgozáshoz. Ebben a könyvtárban nincsen szabadpolcos állomány, és így meglehetősen kicsi a használók esélye, hogy bármit is megtaláljanak. A könyvtár felügyelői többségében diákok, akik a fent említett nyelvek közül legfeljebb egyet ismernek, nincs tehát semmiféle támpontjuk például a magyar gyűjteményrészben való kereséshez. Katalógus még nincsen, a raktárba pedig az olvasók nem mehetnek be. Ráadásul a magyarul tanulni kezdő hallgatók az első években még a polcok között sem boldogulnának. Így nagyon kevesen használják a magyar gyűjteményt, sokan félnek tőle vagy nem is tudnak létezéséről. Ez annál szomorúbb, mert a polcokon francia nyelvű könyveket is találunk hazánk kultúrájáról, látnivalóiról, illetve magyar szépirodalmi művek fordításait – és ezek sokaknak hasznosak lennének. Remélhetőleg a feltárás hamarosan eléri a szükséges szintet, és így növekszik majd a használók, kölcsönzők száma. Egyébként a magyar könyvgyűjtemény a többihez viszonyítva nagy, jó összeállítású, immár kellőképpen rendezett, és a lehetőse-

gekhez képest folyamatosan gyarapodik. Fenntartása azonban kellő támogatás nélkül előbb-utóbb nehézkessé válik.

Ezen kívül ellátogattam egy dokumentációs központba is: ez a Lille2 Egyetem orvostudományi részlegében van. Kis gyűjteményről van szó, melyet az elképzelt legtöbb szempont szerint igyekeznek felhasználni. Tanulmányaim során tapasztaltam, hogy a francia könyvtárosképzésben egyre kevésbé könyvtárakról, inkább médiatárakról és dokumentációs központokról beszélnek. Ez részben csak terminológiai kérdés, azonban a hangsúly valóban a sokoldalúságon van: minden lehetséges forrásból próbálnak információt szolgáltatni. Ez pedig az anyagi ráfordításon kívül a megfelelő szakemberek képzését is igényli. Erre új szót kezdenek használni: az információrengetegben a használók eligazodását „mediátorok” (közvetítők) segítik.

* * *

Könyvtár szakosként ezekkel az ismeretekkel gazdagodtam franciaországi tartózkodásom során. Ezen kívül a diáklét sok más érdekes tapasztalatot is szolgáltatott: a francia nyelv gyakorlására természetesen mód nyílt, ezen kívül találkozhatam az „élő” Franciaországgal, és lehetőségem volt más idegen kultúrákkal is megbarátkozni a többi ösztöndíjasnak köszönhetően; Flandria nevezetességeit megismerni pedig önmagában is nagyszerű élmény. Valóban kevés hasznosabb dolog van egy tanulni vágyó fiatal életében, mint ha „világot lát”, ahogy ezt évszázadok óta teszik a magyarok, tapasztalataikkal erősítve azután a hazai tudományt. Köszönettel tartozom tehát jó sorsomnak, hogy mindehhez hozzásegített. Kívánom másoknak is, hogy hasonló lehetőségeket kapjanak.

Stumpf-Benedek Anna

Jelentkezési felhívás a Debreceni Egyetem levelező informatikus könyvtáros szakára

A Debreceni Egyetem Természettudományi Kara a 2002/2003. tanévre is meghirdette a levelező informatikus könyvtáros szakot az egyetemi és főiskolai oklevéllel rendelkező könyvtárosok, könyvtárostanárok számára. A képzés költségtérítéses, időtartama öt félév. Az utolsó szakaszban lehetőség nyílik speciális képzésre is, könyvtár-informatikus és könyvtárostanárr irányban. A végzetek informatikus könyvtáros egyetemi oklevelet kapnak. Jelentkezési határidő: 2002. március 1. A tudnivalókról és a költségtérítés várható összegéről a „Felsőoktatási felvételi tájékoztató 2002” c. kötetből kapnak felvilágosítást. A levelező képzésre jelentkezhetnek a tanár- és tanítóképző főiskolák könyvtár szakán 2002 júniusában végző hallgatók is. Felvételi vizsga nincs.

Tisztelettel várjuk kollégáinkat egyetemünkön.

Debreceni Egyetem TTK Matematikai
és Informatikai Intézete

A Pataki Tékáról

A magyar közgyűjtemények múltjában is eligazító egyik fontos kalauzunk a *Magyar Minerva* című sorozat, amelyek „legfrissebb” kötete, a hatodik az 1930–1931-es helyzetet tükröző, 1932-ben jelent meg, az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ kiadásában, a híres Királyi Magyar Egyetemi Nyomda betűivel. Az alcíme szerint „A magyarországi múzeumok, könyvtárak, levéltárak, tudományos intézetek, tanintézetek, bizottságok, tanácsok, tudományos és művészeti társulatok, közművelődési egyesületek évkönyve” megjelölésű gyűjtőkötet egy nagyszerű sorozat utolsó darabja volt: 1900-ban indult, a második és a harmadik kötetének megjelenése még gyorsan követte az elsőt 1902-ben, illetve 1904-ben, a negyedik és ötödik „évfolyam” jelzésű kötetei azonban már lényeges késéssel, csak 1912-ben, majd 1915-ben. Az első világháború és az utána következő évtizedek nyomorúságával magyarázható, hogy a hatodik, az 1932-es évkönyvkötet, amelyre első mondatomban hivatkoztam, nemcsak ily nagy késéssel jelent meg, hanem további kötetek sem követték, és az 1945 után megváltozott világ első Minervájára csaknem három és fél évtizedig, 1965-ig kellett várni. Az akkor megjelent adattár azonban, mint neve, a *Könyvtári Minerva* is jelzi, szűkebb területet ölelt fel, csakúgy mint legifjabb társa, folytatása, a harminc évvel későbbi, az 1996-os helyzetet felmérő és bemutató, háromkötetes *Könyvtári Minervánk*. Mindkettőt a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, a jelenlegi *Könyvtári Intézet* elődintézménye állította össze és adta ki.

Ha az itt említett Minervákat megvizsgáljuk, kiderül, hogy valamilyen rokonságban vannak a könyvtártörténeti munkákkal is, miniatürizált könyvtártörténeti területi „keresztmetszetekként” is felfoghatók, de legalábbis a helyi könyvtártörténeti kutatómunkák lehetséges kiindulópontjaiként.

Mindenekelőtt az egy-egy településen, értsd: városon belüli könyvtárak szám-bavétele terén. Az 1930–1931-es *Minerva* például az akkor 12 413 lakosú Sárospatak esetében (mert a lélekszámot is gondosan feltüntették a kötetek) három könyvtár adatait regisztrálja. A *Református Főiskola* könyvtáráról megtudhatjuk belőle először is a német és a francia nevét, majd röviden, korrekten az 1531-gyel kezdődő történetét az állományadatokkal, katalógusokkal, a költségvetéssel („évi javadalmazás”-sal) együtt, megismerjük továbbá a könyvtárosok nevét és – ami legalább ilyen fontos – a könyvtárra vonatkozó legfontosabb szakirodalmat. A református gimnáziumnak, amelynek alapítását szintén 1531-re datálja a *Minerva*, csak szerény tanári könyvtárát említi a maga 449 kötetével. Érdekesebbek a tanügyi adatai: a régiségtár és a négy szertár a könyvtárénál nagyobb jelentőséget sejtet. A *Református Tanítóképző Intézet*ről és könyvtáráról rendkívül szerények az 1932-es *Minerva* ismeretei: az 1857-es alapítási évszámon kívül csupán az igazgató nevééről, a tanári könyvtár pusztá kötetszámáról (6780) és arról értesülhetünk belőle, hogy az intézetnek vannak szertárai is, de ezeket nem jelentették be.

(Zárójelben jegyzem meg, hogy az 1945 előtti Minervák sajátosságának megfelelően külön tételek szólnak például Sárospatak vonatkozásában a *Tiszáninneni Református Egyházkerület és a Főiskola Levéltáráról* és magáról a *Református Főiskoláról* is, ez utóbbinál a könyvtár iránt érdeklődőket a főiskola könyvtárának említett, külön leírásához utasítván.)

Az 1965-ös Minervában öt könyvtár adatai találhatóak: A *Zemplénhegyeségi Erdőgazdaság Szakszervezeti Könyvtáráról* csak egy nagyvonalúan odavetett állományadat található: 1000 kötet – gondolom, csak úgy megsaccolták –, a *Tanítóképző Intézet* 1959-es alapításának bejelentett könyvtáráról már a 149 ezres kötetszám is (ez szintén becslést lehetett, mert az 1966-os Minerva csupán 66 ezer állományegységről tud), szerepel továbbá a könyvtáros neve is. Ugyanezek az adatfajták tudhatók meg a *községi könyvtár*ról, a mai városi könyvtáról is, amely 1965-ben 5100 kötetével, 6 fiókkönyvtárával és főhivatású könyvtárossal (akkor már inkább talán: könyvtárossal) szolgált – Sárospatak lakosságát. A *Rákóczi Múzeum* könyvtáráról ismét csak keveset árulnak el az adatok, mindössze ennyit: 3300 könyv- és 400 folyóirat-kötet. Szerencsére bőbeszédűbb a *Nagykönyvtár*ról szóló tétel: megtudjuk belőle, hogy 1964-ben a *Tiszáninneni Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményeinek Nagykönyvtárát* milyen jellegűnek tekintették, milyen katalógusai voltak a 142 600 kötetes, 7700 folyóiratév-folyam-kötetes, 3100 segédkönyvvel, 4559 kéziratral rendelkező, 93 folyóiratot (ebből 48 külföldit) járató könyvtárnak, továbbá hogy vezetője *Újszászy Kálmán*, munkatársainak száma pedig 7 volt. Némi történeti pótlékként az alapítási év és a nagyobb *adományozások* adatai is megtalálhatók a szöveges információk között, igaz, ez utóbbiaké csak az 1945 utáni korszakból.

Mindezen Minerváknál jóval többet kínál az 1996-osban való bűvárkodás. Ám bár ez is csak öt pataki könyvtárt mutat be, de azokat oly sok szempont alapján, hogy – csupán összevetve őket a régi Minerva-adatokkal – kikerekíthető volna egy kis, formás tanulmány a pataki tékák elmúlt százados fejlődéséről. Különösen ha tekintetbe vesszük azt is, hogy a három legnagyobb állományú könyvtárnak, a Comenius Tanítóképzőnek és a város könyvtárának, valamint a Tudományos Gyűjtemények Nagykönyvtárának történetéről összefoglalás is készült, és ezek megtalálhatók a Könyvtári Intézetben a Minerva-adatbázis szöveges kiegészítéseként. (Hogy miért nem kerültek be a Minerva-kötetbe, annak a magyarázata a következő: Bár a Minerva szerkesztője minden könyvtártól kért történeti összefoglalást is, az intézmények többsége ezt mellőzte – egy részük bizonyára tudatlanságból vagy pusztán lustaságból, linkségből. Ám emiatt, a szerkesztés egységének megőrzése érdekében ki kellett hagyni a beküldötteket is, és e történeti áttekintések létét csupán egy csillag jelzi az adott könyvtár tételszámánál, hogy az érdeklődők kereshessék ezeket a Könyvtári Intézet könyvtártudományi szakkönyvtárában.)

Mindezek után talán meglepő, hogy a *Pataki Téka*, alcíme szerint *Theca Patachiana, civitas bibliothecarum* [vagyis] *Sárospatak a könyvtárak városa*, még további alcíme szerint: *A 800 éves város könyvtárjai* című, imponáló terjedelmű, 311 oldalas könyv, amely *A Sárospataki Zrínyi Ilona Könyvtár Kiadványai* sorozat 2. köteteként most jelent meg, mennyivel több könyvtárral ismerteti meg az olvasót: 14 könyvtár, 16 történeti gyűjtemény vagy gyűjteményrész, 3 közgyűjtemény – hirtelen ennyit számoltam össze – adatainak puszta összegereblyézése is elismerésre méltó teljesítmény, nem beszélve az elmélyültségen kívül rengeteg időt és fáradsá-

got követelő összegezésről. *Üttörő munkáról, óriási vállalkozásról van itt szó*, mert ha megpróbálom felidézni magamban, melyik városunk könyvtáiról készült hasonló átfogó és hézagatlan összefoglalás, nem találok analógiát. Már annak is örülnék, ha egy-egy jelentékenyebb intézményünk történetével legalább valamilyen szerény publikáció formájában találkozhatnék, de sokukról még kéziratban sem olvasható érdemleges tanulmány. A szakdolgozatok száma csekély, ráadásul ezek „bokrosan” találhatóak: némelyik intézményről több dolgozat születik, másokról, az előzmény nélküliekről meg jóformán egy bátortalan, de később esetleg folyóirat-cikké nemesíthető kísérlet sem látott napvilágot. Olvastunk már egy-egy város könyvkultúrájáról – benne könyvtárkultúrájáról – szóló szakdolgozatokat, ezek azonban többnyire túl nagyot markoltak: vannak ugyan jobban kidolgozott intézménytörténeti részleteik is, de többnyire általában elnagyoltak és tele vannak egyéni érdeklődéstől, vonzalmaktól fűtött egyoldalúságokkal. Sajnos, könyvtártörténeti műhelyek sem léteznek egy-egy város vagy nagyobb környezet könyvtárainak közös történetét feldolgozó vállalkozások megindítására. Érthető tehát, hogy amikor a minap kezembe vehettem a *Pataki Tékát*, az első érzésem, gondolatom a háláé, a köszöneté volt szülőinek, világra hozóinak nagy-nagy érdemeiért.

Editori salutem! – üdv tehát a kiadónak a kiadvány ötletének megálmodásáért és a kiadás lehetőségét kiküzdő s azt megvalósító vállalkozói magatartásáért. És kitartásáért, mert aki tudja, hogy egy ilyen terjedelmű könyvnek pusztán fizikai világra segítése, az anyagiak előteremtése, a technikai műveletek megszervezése, a rengeteg napi akadály lebírása milyen óriási, embert (több embert) próbáló feladat, az az elismeréssel nem fukarkodhat a kiadó, jelesül a *Zrínyi Ilona Városi Könyvtár* sikeres szerepvállalása láttán.

Redactori salutem! – üdv, elismerés a szerkesztőnek, akinek 36 szerző munkáját kellett valamilyen harmóniába, egységbe ötvöznie, mindenki, a laikus olvasó, tehát a nem 40 éves szerkesztő számára is fogyaszthatóvá tennie. Mert például én, aki mögött csaknem 40 éves szerkesztői múlt van, tudom, hogy milyen óriási, embert szagató feladat ennyi, különböző felkészültségű, íráskészségű és írásgyakorlatú „szerző” esetében először megbeszélni az egész munka célját, törekvéseit, majd az illető szerzőtől várt írás tartalmát, szerkezeti (pl. táblázatok igen vagy nem, s ha igen, hogyan), továbbá terjedelmi, stílári, a leadási határidőre vonatkozó stb. kérdéseit, majd megállapodni a feltételekben s a követelményekben. A jobb sorsra érdemes szerkesztő már akkor is tapsol, amikor a kialakított ilyen vagy olyan kéziratok – gyakran sokszori sürgetésre – egyáltalán megérkeznek az asztalára, pedig az igazi gondok csak ezután következnek. A kapott dolgozatokat egyengetni, gyakran mángorolni kell, az adatokat (néha egyszerű összeadásokat, kivonásokat, szorzásokat) tételről tételre ellenőrizni, a hivatkozásokat, a helyesírást folytonosan kontrollálni (sok éves tapasztalataim szerint ha százalékos arány számadata szerepel a könyvtáros írásában, az csak minden ötvenedik kéziratban pontos). Azután a terjedelem: Ha a szerkesztő megközelítően azonos jelentőségű témáról azonos hosszúságú írást kér két szerzőtől, az esetek többségében az történik, hogy az egyik öt flekkel (oldallal) többet ír a megadott terjedelemmel, a másik ugyanannyival kevesebbet – és ilyenkor, lévén az írás nem rétestészta, a rövidebbet nem lehet kinyújtani, ám a másikat csonkolni kell, nem ritkán tartalmassága ellenére is rövidíteni a hosszabbikat. Az eredmény néha sértődés, nem várt feszültség a további munkában – holott mindenki a legjobb szándékkal tette a dolgát...

Továbbá: a szerkesztő embert szikkasztó feladata a próbanyomatok javítása, korrigálása is. Ez külön szakma, mert nem mindenki képes a mondatok és a szavak (szóképek) megszokott olvasása helyett, illetve mellett betűképenként is olvasni, ráadásul megkettőzve, a kézirat és a nyomtatott változat, a levonat egyidejű összevetésével. A szerzők többsége rosszul korrigál: azt olvassa, aminek a nyomtatott papíron lennie kellene, nem azt, ami valójában ott van. A szerkesztő szeme pedig a harmadszori, negyedszeri olvasásra elkopik: sem értelmileg, sem betű szerint nem fogja már a szöveget. Több embernek, különböző időben kellene korrigálnia ugyanazt, de ez általában lehetetlenség.

A szerkesztő megtörettetését a végsőkig fokozzák a rosszul domesztikált számítógépes ismeretek. Sajnos, bár teljesen érthető, hogy a nyomdák újabban nem kéziratból dolgoznak, hanem a hozott, a szerzők vagy a szerkesztő által összehozott mágneslemezek alapján. Márpedig ezek esetében a bevitel és a kihozatal, a program eltérő használata gyakran produkál hibákat: az adatbevitelő azt hiszi, hogy gondolatjelet ütött be a gépbe, holott az elválasztójelet (nyomdászul: divizt) ad ki, és viszont. A macskakörömök, idézőjelek megjelenítése is összevissza történik a legtöbb szövegszerkesztős nyomtatványban. Ráadásul a hivatásos nyomdai korrektorok alkalmazása is kiment a divatból, egyáltalán: a nyomdai követelményeket még ismerő szerkesztőket napról napra sokkolják kiadványainkban az olyan tipográfiai szörnyűségek, mint a fattyúsorok, a rossz vagy elmaradt sorkizárások, a hézagosan, „ablakosan” szedett szövegoldalok, a borzolón rossz szövelválasztások, a sor közepén, a szavak közepén ottfeljtett elválasztójelek stb., stb. Sajnos, ilyenekben ez az értékes, tartalmas könyv sem szűkölködik, új kiadását alaposan ki kell gereblyézni!

Befejezésül: A könyv szakmai jelentőségéről, műfaji egyediségéről beszéltem, de tartalmáról nem az én tisztem volt szólni. Egy dolgot azonban mindenképpen meg kell említenem. A kötet nehéz fejezetei között pihenésképpen, átvezetésként is jó volt olvasni a könyv, a könyvtár lényéről, jelentőségéről írott betéteket: Keresztury Dezső, Ady Endre, Jékely Zoltán versét, a Comeniustól, Kazinczytól, Cs. Szabó Lászlótól, Karácsony Sándortól, Babits Mihálytól, Móricz Zsigmondtól, Szabó Dezsőtől és Németh Lászlótól közölt kisprózákat, prózarészleteket szívesen fogadja mindenki, akár Patakhhoz kötődő, akár ide nem kötődő szerzőtől származnak is ezek. Végeredményben sok jó olvasmányt kínál ez az igen értékes, mint említettem, úttörőnek is nevezhető kiadvány, amelyet remélhetőleg sok könyvtáros, művelődéstörténész, helytörténész és diák, tanuló is fog majd forgatni. Az utóbbiakat azért szeretném hangsúlyozottan említeni, mert meggyőződésem szerint a *Pataki Téka egyfajta sárospataki olvasókönyvnek is tekinthető*. Rájuk, a leendő olvasókra gondolva, nekik ajánlva a könyvet, hadd köszöntsem őket az ősrégi közrebocsátói formulával: Lectori salutem! – üdv az olvasónak!

Gerő Gyula

Elhangzott a sárospataki Zrínyi Ilona Városi Könyvtárban tartott tanácskozáson
2001. szeptember 13-án.

A Dunakanyar repertórium

A repertórium címében jelzett lap eredeti neve *Dunakanyar Tájékoztató* volt. Az összeállító (a Pest Megyei Könyvtár helyismereti szakreferense) bevezetőül történeti áttekintést ad a lap életútjáról, tartalmi és műfaji jellemzőiről, a Dunakanyar Intézőbizottság, a területi bizottságok és szakbizottságok (köztük a lap szerkesztősége) szervezeti és személyi változásairól. Ezek után évenkénti felsorolást kapunk a megjelent számokról és mellékleteikről, majd összefoglaló értékelést érdemeikről, végül pedig rövid ismertetést 1994. évi megszűnésének okairól. (Érdekes módon épp a rendszerváltást követő években kezdődött el a szponzorok támogatásának csökkenése.) Végül külön alfejezet szól az utód *Dunakanyar Híradó* c. havi folyóirat 1995–1999 közötti élettörténetéről, megváltozott profiljáról. (Alcíme szerint ebben az időben az Idegenforgalom – Vendéglátás – Szabadidő témakörökre koncentrált.) Nem említi az összeállító, hogy a lap végül ismét a *Dunakanyar* címet viselte (1998. 4–12.–1999. 1–12. szám).

A részletes sajtótörténeti áttekintést egy rövid *Útmutató* követi a repertórium használatához (előzményrepertóriumok, mostani szerkesztési és mutatózási elvek). Ennek információit saját észrevételeinkkel kiegészítve ismertetjük a szép kiállítású, címlapján a Dunakanyar régi (XIV. századi), Szobtól Budáig és Pestig terjedő vázlatos térképét ábrázoló kiadványt. (Talán még hasznosabb lett volna a folyóirat egyik statisztikai különszámának [1991. 3. sz.] mai térképét közölni, mivel azóta minden irányban jelentősen bővült a Dunakanyar természeti és gazdaságföldrajzi területe, idegenforgalmi vonzásköre.)

A repertórium szerkesztője tudatosan eltér az elődök klasszikus tematikus–műfaji, illetve szerzők szerinti vagy a kettőt párhuzamosan egymás mellett alkalmazó szisztemájától. A cikkeket évenkénti, azokon belül számonkénti szoros időrendben közli. A tételek leírása sorszámozott (összesen 2938 tétel), áttekinthető. Adatai: szerző, cím, több részből álló folytatásos mű esetén a rész arab vagy római száma, műfaja (szépirodalom!) év, szám, oldalszám(ok). Sajnálatosan hiányoznak az egzakt és részletes mutatózást elősegítő tárgyi, topográfiai, műfaji, személyi (perszonália) vonatkozású megjegyzések, címkiegészítések, amelyek a használó számára a tételek pontosabb értelmezését segítették volna elő.

A törzsanyagot háromféle mutató egészíti ki: 1. *szerzői névmutató* (a névjelek részleges feloldásával). A kisdoktori cím rövidítésének a név utáni fölösleges és következtelen használata (a folyóiratban s ennek nyomán a repertórium bibliográfiai leírásaiban) gyakran a nevek megduplázását, sőt többszörözését eredményezte a mutatóban. Ez a legnagyobb formai hibája a bibliográfiai leírásnak és ebből következően a névmutatónak is; 2. *tárgymutató*, amely tárgyi fogalmak, a műben tárgyalt személyek, intézmények, szervezetek neve mellé rendeli a cikkek tételszámát. (E mutatóból kimaradtak a kishírek.) Ide keveredett néhány szerzői–közreműködői név is (pl. Bata Imre), máskor viszont nem szerepel a leírás szövegében a tárgyalt személy (pl. Mándli Gyula a 2264. tételben). A nagyobb terjedelmű átfogó

tárgyszók anyagát jó lett volna alosztásokkal tovább tagolni, pl. egyház (felekezetek szerint), fejlesztés (tárgyak szerint), fürdő (helyek szerint). Ez a mutató a földrajzival összevonható, sőt kombinálható lett volna más repertóriumok és helyismereti bibliográfiák gyakorlatát követve. Van aztán benne néhány áltárgyszó is, mint pl. a 20. tételre utaló „tárgyszó”, amelyet visszakeresve kiténik, hogy nem is kapott tárgyszót, csak emlékeztetőt annak hiányára. Végül felfedezhető néhány tételhiány is, épp a tárgyalta folyóirathoz kapcsolódó munkákból (pl. bibliográfia/repertórium 1810/1811); 3. a földrajzinev-mutató még következetesebben kombinálható lett volna a tárgyi fogalmakkal, esetleg a tárgymutatóval összevonva, hiszen egy regionális típusú folyóirat esetében a kettő szinte elválaszthatatlan. E mutatóban csak a nagyobb közigazgatási egységek (Budapest és Magyarország kivételével) kaptak tárgyi alosztást (Esztergom, Nagymaros, Szentendre, Vác, Visegrád), a kisebbek vagy a kifejezetten földrajzi nevek (pl. Börzsöny, Csepel-sziget, Duna, Dunakanyar, Leányfalu, Nagybörzsöny, Nógrád megye, Zebegény stb.) nem. Mindemellett – minden hiányossága ellenére – a tárgyival kombinált topográfiai tájékoztatásra ez a leghasználhatóbb mutatóegység.

Összefoglalva megállapítható, hogy a lektorálást sajnálatosan nélkülöző repertórium az említett kisebb-nagyobb bibliográfiai leírási, annotálási és mutatózási hiányosságok ellenére jól szolgálja egy megszűnt és teljességgel kevés helyen hozzáférhető regionális honismereti folyóirat tartalmának rekonstrukcióját, információinak több szempontú visszakeresését.

Kertész Gyula

Dunakanyar. Repertórium 1965–1999. [Összeáll.] Pethő Zsoltné Németh Erika. Szentendre, 2001, Pest Megyei Könyvtár. 130 p. (Példányszám és árjelzés nélkül.)

Ezúton is tájékoztatjuk Önt,
hogy a Könyvtárellátó Közhasznú Társaság (KELLO)
2002. január 1-jétől saját munkatársaival készíteti
az általa szolgáltatott katalóguscédulákat.

A Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Bibliográfiája
szerkesztőségével ez időponttól megszűnt
az együttműködés.

**Országos Széchényi Könyvtár
Gyűjteményfejlesztési Főosztály
és Nemzeti Bibliográfiai
Központ**

A nyilvános könyvtárak jegyzéke a Könyvtári Intézet honlapján

Az 1997. évi CXL. törvény új alapokra helyezte a magyar könyvtári rendszert: szabályozta a mindenki számára hozzáférhető nyilvános könyvtári ellátást, meghatározta a nyilvános könyvtár alapkövetelményeit, alapfeladatait és előírta, hogy a nyilvános könyvtárakról jegyzéket kell vezetni. A Könyvtári Intézet a 64/1999. (IV. 28.) Korm. rendelet szerint közreműködik a jegyzék vezetésével kapcsolatos feladatok ellátásában.

A nyilvános könyvtárak jegyzéke az 1995–96-ban kiépített MicroIsis alapú KALA-UZ-adatbázis (és az adatbázis alapján 1997-ben kiadott *Könyvtári Minerva 1996: a könyvtárak szolgáltatási kalauza* c. kézikönyv) továbbfejlesztésével jött létre. Az adatbázis – konvertálás után – a *Microsoft Access 2000 (9.0)* változatával épül, használata egyszerű, szolgáltatásai megszokott grafikus felületeken érhetők el. Az Access-adatbázis bárhol használható, ahol megfelelő hardver és legalább *Windows '95* operációs rendszer áll rendelkezésre, mivel a Microsoft biztonságította az adatbázis-kezelő ún. runtime verzióját, amely szabadon terjeszthető és amellyel az adatkezelő – funkciók elérhetőek úgy, hogy közben maga az alkalmazás nem módosítható. Az adatbázis helyben használható a Könyvtári Intézet Szervezési és Elemző Osztályán, a nyilvánosságának szánt adatai elérhetőek a Könyvtári Intézet honlapjáról (www.ki.oszk.hu/nyilvanos/).

A kormányrendelet szabályozta a nyilvános könyvtárak jegyzékének tartalmát: a jegyzékre való bejelentkezést a könyvtárfenntartók feladatává tette, előírva a benyújtandó dokumentumok körét. Az adatbázisban szereplő adatok tehát a benyújtott *Alapító okiratok*, a kormányrendelet mellékleteként kitöltött *Nyilatkozatok* (esetleg *Szervezeti és Működési Szabályzatok*) alapján kerültek felvételre. Az adatbázis alapján állítjuk össze évente *A nyilvános könyvtárak jegyzékét*, amelyet a minisztérium hivatalos lapjában tesz közzé.

Az adatbázis a 2001. december 1-jei állapotot tükrözi, az adatok évenkénti frissítését a későbbiekben a statisztikai adatszolgáltatással együtt szervezzük meg. Felhívjuk a jegyzéken szereplő könyvtárak figyelmét arra, hogy az adataikban történt változásokat (ill. hiányzó adataikat) közvetlenül is jelezhetik a következő e-mail címen: hangodi@oszk.hu.

Adatok:

Hivatalos név: a könyvtár hivatalos neve a benyújtott Alapító okirat szerint (a könyvtár nevében történt változást csak újabb Alapító Okirat beküldése után vezetjük át az adatbázisban)

ODR-tagság: a könyvtár az Országos Dokumentumellátó Rendszer tagkönyvtára

Állapot: a könyvtár státusa a nyilvános könyvtárak jegyzéke vezetése szempontjából (nyilvános: szerepel a nyilvános könyvtárak jegyzékén; nyilvános fiók: nyilvános központi könyvtár egysége, az adatbázisban rekordja van, a jegyzéken önállóan nem szerepel)

Megye: a könyvtár megyei hovatartozása

A könyvtár és telephelyei címe(i): a könyvtár székhelye (irányítószám, településnév, utca, házszám), központi épületének címe, a könyvtár telephelyei

Postacím: a könyvtár levelezési címe (postafiók címe)

Telefonszámok: a könyvtár telefonszámjai (központi és mellékek, vezetői, tájékoztató, gyermekrészleg stb.)

Faxszámok: a könyvtár telefax készülékének hívószáma

E-mail: a könyvtár e-mail címe vagy címei (csak ODR-tagok esetében)

Internet: a könyvtár, ill. katalógusai elérhetősége az interneten (csak ODR-tagok esetében)

Könyvtárközi kölcsönzés felelőse: a felelős neve (csak ODR-tagok esetében)

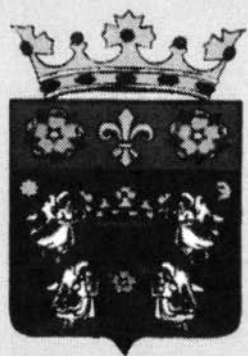
A könyvtár vezetője: a könyvtár vezetőjének neve és beosztásának megnevezése

Fenntartók: a könyvtár fenntartójának/fenntartóinak neve (ha a fenntartó neve a beküldött iratok alapján nem állapítható meg, az alapító, ill. a felügyeleti szerv neve szerepel)

**Könyvtári Intézet Szervezési
és Elemző Osztály**

A 800 éves város könyvtárai

PATAKI TÉKA

*Theca patachiana, civitas
bibliothecarum*

Sárospatak
a könyvtárak városa

